

סימן כא

קריאת פרשת זכור לנשים¹

בכלל חוב זכירת מעשה עמלק - זכירת הגורם לביאתו • חוב זכירת מעשה עמלק בכל יום • הקדמת קריאת פרשת השבוע לפרשת זכור • חוב הזכירה הוא פעם בשנה כי שיעור "שכחה" הוא י"ב חודש • חוב זכירת מעשה עמלק בשנה מעוברת • מצות קריאת פרשת זכור - בשעת היציאה למלחמה עם עמלק • קריאת פרשת זכור בליל שבת • קיום החוב המוטל על נשים להשתתף במלחמת מצוה - באפיה ובישול • חוב נשים במלחמת מצוה ובמלחמת עמלק • האם חוב זכירת מעשה עמלק תלוי בחוב מחיית עמלק • ביאור שיטת ספר החינוך בטעם פטור נשים מחוב מלחמת עמלק • האם מלחמת עמלק נחשבת כמצות עשה שהזמן גרמא • חוב נשים במקרא מגילה משום ש'אף הן היו באותו הנס' • חוב נשים בקריאת התורה בפרשת השבוע • מנהג נשות הספרדים בשמיעת פרשת זכור • חוב נשים ובנות קטנות בשמיעת פרשת זכור • צירוף אשה למנין עשרה בקריאת פרשת זכור • האם חוב מצות מחיית עמלק וזכירת מעשיו מוטל על הציבור או על כל יחיד ויחיד • קיום מצות זכירת מחיית עמלק בכתיבה • ביאור מחלוקת האחרונים אם יוצאים ידי חובת הקריאה ללא ספר תורה • האם בקריאה מיוחדת לנשים צריך שיהיה מנין גברים שעדיין לא יצאו ידי חובת הקריאה • הוצאת ספר התורה במנחה למי שלא קרא בשחרית • קריאת פרשת הנשיאים בחודש ניסן מתוך ספר תורה • האם ברכות מעכבות בקריאת התורה לנשים • הערת הגר"ב ז'ולטי על מנהג אשכנז בקריאת פרשת זכור לנשים • הוצאת ספר התורה ל'צורך קצת' ולצורך קריאת שנים מקרא ואחד תרגום • קיום מנין לתפילה של קטנים • קריאת מגילה בעשר נשים • ההבדל בין קריאת התורה בציבור - לקריאת המגילה וקריאת פרשת זכור • חוב נשים בקריאה ועניה בהלל ובאמירת ד' פסוקים של גאולה בקריאת המגילה • נשים וקטנים לענין מנין עשרה בקידוש השם • נשים וגויים בכלל ס' ריבוא ברכות הרבים • הבדל בין חוב נשים בקריאת מגילה לחיובן בקריאת פרשת זכור • דין קריאת פרשת זכור כדין קריאת התורה • האם קריאת פרשת זכור נחשבת ל'דברים שבקדושה' • חוב עבדים בקריאת פרשת זכור • קריאת התורה בזמן נדושה • קריאה בתורה של פרשת זכור על ידי נשים • הוצאת ספר תורה לצורך קריאה של נשים • הפסק בקריאת התורה • הוצאת ספר תורה מיוחד לקריאת פרשת זכור.

* * *

נשים רבות המטופלות בילדים קטנים מתקשות להגיע לבית הכנסת בבוקר לשמוע קריאת פרשת זכור. בשל כך נוהגים במקומות רבים לקרוא את פרשת זכור במיוחד עבור נשים, בזמן מאוחר יותר בבוקר או בשעות אחר הצהריים. אולם מנהג זה אינו פשוט כלל ועיקר, ומעורר שאלות רבות:

[א] האם יש חוב לנשים לשמוע קריאת פרשת זכור.

[ב] האם חוב זכירת מעשה עמלק מתקיים דווקא בקריאת פרשת זכור **בציבור** [עשרה זכרים גדולים], או שניתן לקיימו גם כשכל יחיד קורא לעצמו.

[ג] האם חוב קריאת פרשת זכור הוא דווקא מתוך ספר תורה כשר, ואם כן, האמנם מותר להוציא ספר תורה במיוחד עבור קריאה לנשים.

[ד] קריאת פרשת זכור מחייבת ברכה לפניה ולאחריה, וללא ברכה אינו יוצא ידי חובת הקריאה [כפי שיבואר להלן]. והשאלה היא, מי מברך את הברכה בקריאה של הנשים.

¹ שיעור זה נמסר בשעתו בלוס אנג'לס בשנת תשס"ז. שנה לאחר מכן, בפרוס ימי הפורים תשס"ח, לאחר כתיבת השיעור ועריכתו, הוא הועבר, בצירוף דפי המקורות של דברי הגמרא והפוסקים שמתוכם נמסר ונכתב, לידיהם של תלמידי חכמים, אשר הגיבו עליו. חלק מהערותיהם שובץ במקומו הראוי, בתוך השיעור עצמו חלק נוסף קבע לעצמו מקום מכתיבים שלמים, להלן בסוף השיעור.

א. חיוב זכירת מעשה עמלק בלב ובפה

מלשון הכתובים (דברים כה, יז) "זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים... תמחה את זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח", למדו מוני המצוות, שיש מצוה לזכור את מעשה עמלק, כדברי הרמב"ם (הלכות מלכים פ"ה ה"ה) "ומצות עשה לזכור תמיד מעשיו הרעים ואריבתו כדי לעורר איבתו שנאמר זכור את אשר עשה לך עמלק מפי השמועה למדו זכור בפה לא תשכח בלב שאסור לשכוח איבתו ושנאתו", וכן מבואר בדבריו בספר המצוות (מצות עשה קפח).

ובדברי הגמרא במסכת מגילה (יח, א) נדרשו הפוסקים "זכור, יכול בלב, כשהוא אומר לא תשכח, הרי שכחת הלב אמור, הא מה אני מקיים זכור, שתהא שונה בפיו". והיינו שכדי לקיים את חובת הזכירה אין די במחשבת הלב אלא יש חיוב זכירה בפה, וכדברי ספר החינוך (מצוה תרג) "מצוה לזכור מה שעשה עמלק לישראל בצאתם ממצרים... מדיני המצוה מה שאמרו זכרונם לברכה שחיוב זכירה זו היא בלב ובפה... כדי שלא ישכח הדבר, פן תחלש איבתו ותחסר מהלבבות באורך הזמנים"².

ומוסיף החינוך: "ואל הזכירה הזאת בלב ובפה לא ידענו בה זמן קבוע בשנה או ביום, כמו שנצטוונו בזכירת יציאת מצרים בכל יום ובכל לילה. והטעם כי בזכירה ההיא [זכירת יציאת מצרים] עיקר הדת, וכמו שהרחבנו הדיבור על זה בהרבה מקומות בספרי, אבל טעם זכירת מה שעשה עמלק אינו רק שלא תשכח שנאתו מלבנו, ודי לנו בזה לזכור הענין פעם אחת בשנה או שתי שנים ושלש. והנה בכל מקומות ישראל קוראים ספר התורה בשנה אחת או בשנים או שלש לכל הפחות, והנה הם יוצאים בכך מצוה זו. ואולי נאמר כי מנהגן של ישראל בפרשת זכור לקרותה בשבת מיוחד בכל שנה תורה היא ומפני מצוה זו היא שקבעו כן, והוא השבת שלפני פורים לעולם". ומבואר בדבריו, שבקריאת פרשת זכור בתורה פעם אחת בשנה, יוצאים ידי חובת זכירת מעשה עמלק³.

² בכלל חיוב זכירת מעשה עמלק - זכירת הגורם לביאתו

ובעיקר החיוב זכור את אשר עשה לך עמלק, כתב הרב **משה מאיר לייפער** בעמח"ס משמרת השבת: יענין במלאכת שלמה שנדפס בסוף משניות מגילה פ"ג מ"ד ד"ה בשניה זכור, שהביא מס' חן טוב דבכלל העשה של זכירת מעשה עמלק, שנוכח הענין שגורם לביאתו דהרי התורה נצחית היא וגם כשימח שמו לגמרי במהרה בימינו, תהיה המצוה לזכור מעשה עמלק וע"כ הכוונה לזכור הענין ע"כ.⁴

³ חיוב זכירת מעשה עמלק בכל יום

בן אחי רבי **ישראל רייזמן**, אשדוד, כתב: הא דמצות זכירת מעשה עמלק הוא פעם אחת בשנה (וכפי שהבאתם בפשטות בתחילת הדברים) אינו דבר ברור, דהנה מלשון הרמב"ם מבואר דזהו מצוה תמידית לזכור בכל יום ויום. וזה לשונו הזהב (בפרק ה' מהלכות מלכים הלכה ה'): "מצות עשה לזכור תמיד מעשיו הרעים ואריבתו, כדי לעורר איבתו, שנא' זכור את אשר עשה לך עמלק, מפי השמועה למדו זכור בפה, לא תשכח בלב - שאסור לשכוח איבתו ושנאתו". עכ"ל. וכן כתב בספר המצוות מצוה קפ"ט - "שצונו לזכור מה שעשה לנו עמלק בהקדימו להרע לנו, ולשנוא אותו בכל עת ועת". וכן דקדקו רבים מן האחרונים מדברי הרמב"ם שזהו מצוה תמידית (ראה מנחת חינוך מצוה תר"ג).

ובחיד"א (שו"ת יוסף אומץ סי' כ"ג) כתב, שראה אנשים צדיקים יראי ה' שבכל יום קוראים פ' זכור ומנהג יפה הוא ושכ"כ הרב של"ה הק' לומר בכל יום פר' זכור. וכן ראה ביעב"ץ בסידורו. וכן ידוע מה שכתב הר"ש משאנ"ץ על תו"כ פר' בחוקתי - "זכור שתהא שונה בפיו" - הלכות מגילה. (ועי' בזה באבנ"ז או"ח סי' תקי"ז סק"י ז). ובספר "אהל יצחק" אות קס"ז מביא שהרה"ק ר"י מווארקו זיע"א הי' נוהג ללמוד בכל יום מסכת מגילה כדי לקיים מצות עשה דזכירת מעשה עמלק. ע"כ. ובודאי מקור הדברים הם בתו"כ הג"ל.

ועוד ראה במגן אברהם (או"ח סימן ס' אות ב') בשם כתבים שבכל יום בברכת אהבה רבה שבק"ש כשיאמר "וקרבתנו מלכנו **לשמך הגדול**" יכין מעשה עמלק. ומכל זה רואים שהמצוה של זכירת מעשה עמלק היא בכל יום ויום, ואם כן צ"ע מה הרבנות הגדולה בשבת שלפני פורים, הרי המצוה היא בכל יום.

ברם אפשר ליישב, דהנה בראש יוסף (להפמ"ג) עמ"ס מגילה (יח). תמה ע"ז דיש מצות זכירה בכל יום, "ואנו לא ראינו לנהוג כך - ומתוך הספר, רק במחשבה וענין בעלמא". וכוונתו שאמנם יש מצות זכירה בכל יום וזה אחד מ' זכירות שבכל יום, אבל זכירה זו היא ככל הזכירות - יציאת מצרים, שבת, מעשה מרים וכו', שאין חובה מתוך הספר אלא באמירה בעלמא או אפילו במחשבה וענין בעלמא. (וכמו שמוכח מדברי המג"א הג"ל שכתב לכיין ב"לשמך הגדול" שזה רק מחשבה ולא זכירה בפה). ולפי זה יתכן, שבכל השנה אין מצות זכירה מתוך ס"ת ובציבור, רק באמירה או אפילו במחשבה וכוונה וכו"ל, אבל בשבת שלפני פורים כדי להסמך מחיית עמלק למחיית המן, והרי בגמ' (יח). ילפינן זכירה זכירה בגמ' ש, המצוה היא בפה ומתוך ס"ת, כפי שמבואר בפוסקים באריכות.

והנה שיטת החינוך בנדון אינו מבורר, בתחילת דבריו כתב דסגי בזכירה אחת כל שנה שנים או שלש, ובסוף הדברים כתב שאם לא זכר ולא קרא בפיו מעולם מה שעשה עמלק לישראל ביטל עשה זו. מבואר מדבריו שדי בזכירה פעם אחת כל ימי חייו, וא"צ לזכור בכל שנה, וגם לא כל ב' ג' שנים וצ"ע בזה. ובמנחת חינוך דייק בלשון החינוך דדי בזכירה אחת בכל ימי חייו. וצ"ע שלשון החינוך אינו מבואר כך וכו"ל.

ובתוספות (ברכות יג, א ד"ה בלשון) מפורש שיש "פרשיות המחוייבין לקרות דאורייתא כמו פרשת זכור", דהיינו שחיוב קריאת התורה בפרשת זכור הוא חיוב מהתורה⁴. וכנראה החיוב מהתורה לקרוא בפרשת זכור נובע מהחיוב לזכור את מעשה עמלק בפה, כדברי הגמרא במגילה "הא מה אני מקיים זכור, שתהא שונה בפיו". וכדי לשנות בפה את זכרון מעשה עמלק, נתחייבנו לקרוא בתורה בפרשה זו.

ובביאור הטעם שכדי לזכור את מעשה עמלק די בקריאה פעם אחת בשנה בלבד, כתב המהר"ם שיק (על תרי"ג מצוות, מצוה תרה) "דאמרינן בפרק אלו מציאות (ב"מ כח, א) אבידה משתכחת בי"ב חודש, וכן על המת נגזר גזירה שבתוך י"ב חודש ישתכח. וכאן צוותה לנו התורה ק שלא תשכח, ובדואי צריכים לזכור פעם אחת בכל שנה ושנה". כלומר, נוהג שבעולם ש"ב חודש הוא משך הזמן שנשכחים דברים מלב האדם, ולכן כדי שלא ישתכח מלבנו זכרון מעשה עמלק, אנו מחוייבים לקרוא בפרשת עמלק פעם אחת בשנה⁵.

[ועל פי זה הביא המהר"ם שיק חידוש בשם החתם סופר, שלפני שנה מעוברת, ראוי לכוין בקריאת פרשת כי תצא לצאת ידי חובת מצות זכרון מעשה עמלק, מכיון שבשנה מעוברת יש יותר מי"ב חודש מהקריאה האחרונה של פרשת זכור בשנה שעברה⁶].

להלכה נפסק בשו"ע (סי' תרפה סעי' ז) "יש אומרים שפרשת זכור ופרשת פרה אדומה חייבים לקרוא מדאורייתא". וכתב המשנה ברורה (סי' תרפה ס"ק א) "שבת שניה [מארבע פרשיות], זכור, לזכור מעשה עמלק. וקורין אותה בשבת שלפני פורים לסמכה למעשה המן שהיה מזרע עמלק, וכדי להקדים זכירת מחיית עמלק לעשייתה, וכדכתיב

⁴הקדמת קריאת פרשת השבוע לפרשת זכור

רבי צבי כהן, רב מערב בני ברק ובעל מחבר ספרים טבילת כלים והגעלת כלים ועוד, העיר:

מדוע אין מקדימים קריאת פרשת זכור, שחיובה מן התורה, לקריאת פרשת השבוע, שאין חיוב קריאתה מן התורה.

⁵חיוב הזכירה הוא פעם בשנה כי שיעור "שכחה" הוא י"ב חודש

בענין זה ציין ידידי רבי מאיר זלאטוביץ, למש"כ בשו"ת דברי יואל או"ח (סימן לג) שהרבה להשיב על זה באריכות.

ובשו"ת יביע אומר (חלק ח' או"ח סימן נד) הביא שגם הגאון ר' ישעיה ברלין בספר מיני תרגימא כתב סמך לחיוב הזכירה פעם אחת בי"ב חודש, כדברי המהר"ם שיק, ממש"כ בברכות (נח, ב) שאין המת משתכח מן הלב עד לאחר י"ב חודש, שנאמר נשכחתי כמות מלב הייתי ככלי אובד, ועיין בפירוש רש"י שם. וגם בספר "פעולת שכיר" על המעשה רב (סימן קלג) כתב כן. אבל ה"תורת חסד" (סימן לז אות ג) שדי ביה נרגא, דגבי מת נמי לא מצינו שאם מזכירים אותו אח"כ, יהיה שיעור השכחה ממנו אח"כ שוב רק לאחר י"ב חודש, ועיין במו"ק (ת, ב) וכו', אלא יש לומר שהכתוב מסר זה לחכמים, והם שיערו שצריך להזכיר זאת בכל שנה, וכעין מה שכתבו הפוסקים בדיון איסור מלאכה בחול המועד וחמשה עיניים ביום כיפורים.

⁶חיוב זכירת מעשה עמלק בשנה מעוברת

רבי שאר ישוב כהן, הרב הראשי לחיפה, ציין למובא בשם הגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה, חלק ב' פרק י"ב הערה 3) על חידושו של המהר"ם שיק: "לא חשו רבנן לנהוג כן הואיל ולא הזכירו הפוסקים דבר זה כלל...", ועיינו שו"ת חתם סופר אכן העזר ח"א סימן קי"ט, שביאר, כי מדינא אין לחוש לכך, ושו"ת תורת חסד ח"א סימן ל"ז".

ובענין זה הוסיף ידידי רבי מאיר זלאטוביץ: הנה בשו"ת חת"ס (אה"ע סי' קי"ט) כתב דבשנה מעוברת שיעור שכחה הוא שנה תמימה עם עיבורה דילפינן מבתי ערי חומה עיי"ש, ובהכרח דמש"כ מהר"ם שיק בשמו הוא הנהגה פרטית שלו שהחמיר לעצמו [וכלשונו שם שהוא באמת מתכוין וכו'], ומהר"ם שיק עצמו מסיק: וכן ראוי לנו לעשות, אבל חת"ס לא הכריז כן ברבים, ולא הורה כן לאחרים, שהרי מצינו שחז"ל שתקנו לקרות פרשת זכור פעם א' בשנה, לא תקנו תוספת קריאה לשנה מעוברת, א"כ אין לנו לחשוש יותר, ולהוסיף על דברי חכמים.

ובאמת גם בשנה פשוטה לפעמים יש יותר מי"ב חדש בין קריאת זכור של שנה אחת לחבירתה, כגון אם שבת פ' זכור בשנה זו היא בח' אדר ולשנה הבאה יהא בי"ג אדר, הרי עברו יותר מי"ב חדש מיום אל יום, ואע"פ כן לא חיישינן לכך, וצ"ע.

וביתר ביאור כתב רבי נתן געשטעטנער אב"ד קרית אגודת ישראל בבני ברק, ור"מ מתיבתא "פנים מאירות":

ויש לתמוה על מהר"ם שיק ז"ל, דהא כתב בשו"ת חתם סופר (אה"ע ח"א סימן קי"ט), דמה שאנו קוראים פרשת זכור פעם אחת בשנה, ולרוב הפוסקים הוא דאורייתא או סמך מן התורה דכתיב לא תשכח, ושיעור שכחה היא שנה, וא"כ במערכת דמסקו לאורייתא בתלתא שנים, נמצא שנה האמצעית אין בה לא פרשת עמלק בפ' בשלח ולא פרשת עמלק שבפ' כי תצא, רק מה שקורין פרשת זכור, ונמצא אם הוא שנה מעוברת עוברים על לא תשכח, אלא על כרחך ילפינן מבתי ערי חומה שכך הוא שיעור השכחה אף בשנה מעוברת עיי"ש. הרי דבשנה מעוברת ליכא שכחה אלא בתום כל השנה.

(ב) ועיין בס' החינוך (מצוה תר"ג) שכתב, ודי לנו בזה לזכור (את אשר עשה עמלק) פעם אחת בשנה או בשתי שנים או שלש, הנה בכל המקומות קוראים ישראל ספר תורה בשנה אחת או בשתיים או שלש לכל הפחות, והנה הם יוצאים בכך ממצוה זו עכ"ל. ומבואר דסגי אם זוכר פעם בשתיים או שלש שנים, ואין צריך לזכור ולקרוא את הפרשה כל שנה. ויש לתמוה שהחת"ס ומהר"ם שיק לא הביאו מזה.

והימים האלה נזכרים ונעשים"⁷. ומבואר שחיוב הקריאה הוא כדי לקיים את מצות הזכירה פעם אחת בשנה, כדי שלא ישתכחו הדברים מהלב⁸.

ב. חיוב נשים בזכירת מעשה עמלק ובקריאת פרשת זכור

לדעת ספר החינוך (מצוה תרג; בהמשך דבריו המובאים לעיל) "נוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן **בזכרים**, כי להם לעשות המלחמה ונקמת האויב, **לא לנשים**". ואף שאין זו מצוה עשה שהזמן גרמא, שהרי חיוב זכירת מעשה עמלק הוא תמידי, וגם יש לאו "לא תשכח", ובלא תעשה גם נשים מחוייבות, סבר החינוך שנשים פטורות ממצות זכירת מעשה עמלק כי חיוב הזכירה מוטל רק על מי שחייב לבצע את מחיית עמלק, דהיינו להילחם בו. והיות ועל הנשים לא מוטלת חובת המלחמה, הן גם אינן מחוייבות לזכור את מעשיו.

וכבר הקשה עליו המנחת חינוך (שם ס"ק ג) "וצריך ראייה לפטור נשים ממצות עשה שאין הזמן גרמא, ובפרט במקום לאו גם כן". והוסיף והקשה עליו מדברי המשנה בסוטה (מד, ב) שבמלחמת מצוה הכל יוצאים למלחמה, לרבות חתן מחדרו וכלה מחופתה, ודין זה נפסק ברמב"ם (הלכות מלכים פ"ז ה"ד), ומלחמת עמלק היא מלחמת מצוה, כדברי הרמב"ם (שם פ"ה ה"א) "ואיזה היא מלחמת מצוה, זו מלחמת שבעה עממים ומלחמת עמלק" - ונמצא שגם נשים מחוייבות במלחמת עמלק⁹ ובמחיית זרעו, ולפי זה גם הן צריכות להתחייב במצות עשה של זכירת מחיית עמלק בזכרים¹⁰.

עוד הקשה המנחת חינוך: "גם מי עמד בסוד ד' יתברך אם הטעם מחמת הנקמה, דאפשר גזירת הכתוב שנזכר שנאתו מאיזה טעם ואנחנו אין יודעים, ואולי גם בימות המשיח שיכרת זרעו של עמלק מכל וכל ולא יהיה זכר להם, מכל מקום

⁷מצות קריאת פרשת זכור - בשעת היציאה למלחמה עם עמלק

בעיקר יסוד קריאת פרשת זכור, כתב רבי אביגדור נבנצל, רבה של העיר העתיקה בירושלים:

האור שמח פירש, דמצות קריאת פרשת פרה מדאורייתא היא בשעת עשיית הפרה אדומה. וכיו"ב לענ"ד מצות קריאת פרשת זכור מדאורייתא לשיטת הרמב"ם היא בשעה שיוצאים למלחמה בעמלק. וזה מה שכתוב בשאל "וישמע שאול את העם", שהשמיע להם פרשת זכור, וכן עשה מרדכי כשיצאו להלחם בעשרת בני המן, שהשמיע להם פרשת זכור, ולזכר זאת תיקן שיקראו פרשת זכור כל שנה קודם פורים, דהיא תקנת מרדכי ואסתר, דהא יליפין בגמרא מוהימים האלה נזכרים ונעשים.

⁸קריאת פרשת זכור בליל שבת

בפניתי עם ראב"ד העדה החרדית רבי משה שטרנבוך ביום י"ד אדר א' תשס"ח, סיפר על מנהג שהיה בדרום אפריקה לקרוא פרשת זכור בלילה, מכיון שביום לא היה מניין בבית הכנסת, על פי הוראת הרב קוטובסקי, גיסו של רבי חיים עוזר גרודז'ינסקי, ששאל את הגר"ח"ע כיצד לנהוג, והגר"ח"ע הורה שיקראו בלילה פרשת זכור, כי בלילה יש יותר אנשים הבאים לבית הכנסת. והדברים מובאים בספרו של רבי משה שטרנבוך (תשובות והנהגות ח"ב סימן צג) וז"ל: "נשאלתי מבית הכנסת כאן שאין להם מניין בשבת בבוקר רק בליל שבת, אם להוציא ס"ת ולקרוא בליל שבת פרשת זכור. והעיד יהודי ת"ח כאן בדרום אפריקה עדות ששמע מפי הגאון הרב קוטובסקי וצ"ל, ששאלו שאלה זאת לגיסו הגאון רבי חיים עוזר וצ"ל, ופסק הגר"ח"ע וצ"ל הלכה למעשה לקרוא בלילה פרשת זכור בלי ברכה, ולכן גם הוא פסק כן בדרום אפריקה, ועדיף לקרוא בלילה מלבטל מצות זכור לגמרי".

⁹קיום החיוב המוטל על נשים להשתתף במלחמת מצוה - באפיה ובישול

רבי אשר מורסקי ציין למש"כ הרמב"ם בספר המצוות (סוף שורש יד) שכתב "וידוע שאין הנשים דנות ולא מעידות ולא מקריבות קרבן בידיהם ולא נלחמות מלחמת הרשות". ומשמע בהדיא דבמלחמת מצוה הם כן נלחמות.

אכן במה הנשים נלחמות, הראוני את דברי הרדב"ז בביאורו לרמב"ם (הלכות מלכים פ"ז ה"ד) שכתב: קשה, וכי דרך הנשים לעשות מלחמה, והכתיב כל כבודה בת מלך פנימה. ויש לומר דהכי קאמר, כיון דחתן יוצא מחדרו, בהכרח כלה יוצאת מחופתה, שאינה נוהגת ימי חופה, ואפשר דבמלחמת מצוה היו הנשים מספקות מים ומזון לבעליהן, וכן המנהג כיום בערבות. וכן מתבאר בדברי הרש"ש (סוטה מד, ב) שנשים יוצאות למלחמה היינו לאפות ולבשל.

¹⁰חיוב נשים במלחמת מצוה ובמלחמת עמלק

רבי אביגדור נבנצל, רבה של העיר העתיקה בירושלים, העיר על כך:

לומר שנשים חייבות במלחמת מצוה מופרך לענ"ד, דבמלחמת רפידים כתיב בחר לנו אנשים, ובמלחמת מדין כתיב החלצו מאתכם אנשים. ומרע"ה מונה את ישראל פעמים לקראת כבוש הארץ, כל יוצא צבא, פעם בשנה השנית כשעמדו להכנס לארץ, ופעם בשנה הארבעים ערב כניסתן לארץ, ובכל פעם מונה רק את הגברים. הכלה יוצאת מחפתה כי בדליכא חתן ליכא חופה, ויואל הנביא כשאומר שתצא כלה מחפתה הוא לתפלה ולא למלחמה.

ורבי אהוד רוקובסקי ראש כולל בישיבת שבות עמי - ירושלים כתב לחלק בין כל מלחמת מצוה לבין מלחמת עמלק:

התעוררתי עקב דברך שאולי יש ליישב שאלת המנח"ח שהרי זו מלחמת מצוה, וי"ל שכל מלחמת מצוה ענינה מלחמה עם כל פרטיה להנצל מהצר הצורך או כיבוש הארץ. ולכך אף הנשים המספקות מזון, שזה תפקידן במלחמה (כמבואר בגמרא סוטה) נכללות במלחמה. משא"כ במלחמת עמלק שענינה מחיית-הריגה, בזה הן לא שייכות.

יהיה מצות עשה לזכור ולא לשכוח¹¹. כלומר, מנין נודע לחינוך שיש קשר בין חיוב המלחמה בעמלק לחיוב זכירת מעשיו, אולי גם בזמן שלא יהיה חיוב מלחמה עדיין יותר על כנו החיוב לשנוא את עמלק ולזכור את מעשיו. ואמנם חיוב המלחמה בעמלק אינו משפיע על חיוב הזכירה. ואפילו אם נאמר שנשים אינן מחויבות במלחמת עמלק, מכל מקום מחויבות הן בזכירת מעשיו. ומתוך כך הסיק המנחת חינוך: "על כן צ"ע דפוטר נשים ממצות עשה זו. ונראה דכל אישי ישראל [בין זכרים ובין נשים] חייבים כמו כל מצות עשה שאין הזמן גרמא, כן נראה"¹².

היוצא מדברים אלו, שחיובן של הנשים בקריאת פרשת זכור תלוי במחלוקת האם נשים מחויבות בזכירת מעשה עמלק. לדעת החינוך שאינן מצוות בזכירה, ודאי שגם אינן מצוות בקריאת פרשת זכור. אולם לדעת המנחת חינוך שנשים מחויבות בזכירת מעשה עמלק, מחויבות הן גם בקריאת פרשת זכור.

ובשו"ת יביע אומר (ח"ח סימן נד אות יט) הוסיף והוכיח כי שיטת הרמב"ם היא, שנשים חייבות במצות זכירת עמלק, וז"ל: "עינא דשפיר חזי להרמב"ם בספר המצות (סוף מצוות עשה), הוא היה מונה י"ד מצות שאין הנשים חייבות בהן, ואילו מצות עשה קפ"ח וקפ"ט, שהן מצות מלחמה בעמלק וזכירת מעשה עמלק, לא נמנו בכלל זה, אלמא דסבירא ליה שאף הנשים חייבות במצות אלו. ושלא כדברי החינוך. ואמנם ראיתי בשו"ת שאילת יעקב (סימן יד), שהוציא ממנין זה מצוה רי"ג לקדש אשה, ומצוה רי"ד לשאת את אשתו, והכניס במקומן מצות עשה קפ"ח וקפ"ט הנ"ל, שהן מצות מחיית עמלק וזכרון מעשה עמלק, שבשתייהן כתב החינוך שהנשים פטורות. ושוב כתב לדחות, שהמנחת חינוך תמה על החינוך בזה, ושגם בספר מצות ה' חולק על החינוך, ואם כן מסתמא לא פטר הרמב"ם הנשים משתי מצות הנ"ל. וע"ש. וכן כתב בספר מצות המלך (מצות עשה קצה דף נ"ה ע"א) לתמוה על החינוך שפטר הנשים משתי מצות אלו, דהא במלחמת מצוה הכל חייבים, דכתיב יצא חתן מחדרו וכלה מחופתה. ושכן כתב בפשיטות הרב נר מצוה (סימן יא אות לא) בדברי הרמב"ם, שכשם שהנשים חייבות במלחמת מצוה זו, חייבות גם כן בזכור ואל תשכח, ושכן מוכח מדברי

11 האם חיוב זכירת מעשה עמלק תלוי בחיוב מחיית עמלק

וכתב הרה"צ ר' שרגא זלמן מאפאלע: מענין לציין כי אכן מצאתי (ע"י הפני אדמו"ר מליובאוויטש זצ"ל) ב'מלאכת שלמה' למגילה פ"ג מ"ד טעם נוסף לזכירה זו שלפני כל הבסיס הרעיוני לחיוב הזכירה הוא לזכור שמחת עבירות, חוסר אחדות בכלל ישראל, ורפיית ידיים בד"ת, בא עמלק וישנו גירוי האויב. ולזה הטעם אין כל קשר בין חיוב הזכירה לחיוב מחיית עמלק, ולכן גם בזמננו שא"ל למחות עמלק, וגם לימות המשיח כשכבר לא יהא צורך בכך, חיוב הזכירה הוא יישאר בעינו. עכ"ת"ד ומאד מענין לראות את לשונו בפנים.

(א.י.) שחיוב זכירת עמלק הוא בעצם משהו מעין חיוב הזכירה וההפנמה שיש עונש על מעשים רעים, [וראה שם שהוא ממשיך גם לפ' פרה דהשיטה שהיא דאורייתא מבוססת על ענין זכירת מעשה העגל, אבל זה אינו חידוש וכבר בהרבה ספרים ראיתי כע"י]. לפי"ז גם יש מכנה משותף בין כל הזכירות, שהם זכירות על יסודי היהדות מ"ת חידוש העולם, הימנעות ממעשים רעים וכו', משא"כ להטעם הרגיל בזכירת עמלק הרי זה ענין אחר משאר הזכירות. בהקשר זה מציין האדמו"ר זצ"ל גם ל'חרדים' מל"ת התלויות באר"י פ"ב, אבל אינו תחת יד.

12 ביאור שיטת ספר החינוך בטעם פטור נשים מחיוב מלחמת עמלק

רבי מנחם שלגני הרחיב בביאור שיטתו של ספר החינוך, ותירץ את קושיית המנחת חינוך:

בענין חובת נשים בזכירת מעשה עמלק הבאתם את קושיית המנחת חינוך על החינוך, שהרי הן מצוות לספק מים ומזון. וכחצוק לדבריו יש להביא את דברי הרמב"ם בסה"מ בהקדמה שאחר השורשים קודם מצוות עשה. שכתב: "ויודע שאין הנשים דנות ולא מעידות, ולא מקריבות קרבן בידיהן ולא נלחמות במלחמת הרשות. וכל מצוה שהיא תלויה בבית דין, או בעדים או בעבודה או במלחמת רשות, לא אצטרך שאומר בה: וזאת אין הנשים חייבות בה. כי זה תוספת הדבור אין בו צורך". בדברים אלה משמע שמלחמת מצוה הנשים חייבות. וא"כ גם במה שמעורר על המלחמה.

אך עיין בסוף מצוות עשה שם בענין המצוות המחויבות לכל אדם, וכתב: "וכשתשכל כל אלו המצוות שקדם זכרם הנה תמצא מהם מצוות שהם חובה על הציבור, לא לכל איש ואיש, כגון בנין בית הבחירה והקמת מלך והכרתת זרעו של עמלק". ואח"כ מונה המצוות שכל אדם חייב ולא מנה זכירת מעשה עמלק. מפורש א"כ שזו מצוה על הציבור ולא על כל יחיד. וגם האיש אינו חייב בזה מצד עצמו, אלא מצד שהוא חלק מהציבור, ולכן יש לזכור ע"י קריאת התורה, שהיא האופן היחיד עתה, שנעשה הדבר כציבור. וכמו שהבאתם מהמהר"ם שיק.

ולפי"ז יתכן שהאשה אינה בכלל הציבור, ואף שיש עליה מצוה לסייע במה שבידה, אבל אין עליה חובה להשתתף בפועל התכנסות הציבור. שכל כבודה בת מלך פנימה, ומשם היא מסייעת במה שבידה.

ובפרט לפי מה שכתב הרמב"ם בסה"מ בהגדרת מצות הזכירה: "והמצוה הקפ"ט היא שצונו לזכור מה שעשה לנו עמלק מהקדמו להרע לנו ושנאמר זה בכל עת ועת ונעורר הנפשות באמרים להלחם בו... הלא תראה שמואל הנביא כשהתחיל לעשות המצוה הזאת איך עשה שהוא זכר תחלה מעשה הרע ואחרי כן צוה להרגם". הרי שהזכירה היא הקדמה לגוף מעשה המלחמה וההריגה ולזה אין הנשים שייכות, ואם לוקחת כלי זין עוברת בלא יליבש.

ולפי"ז מצות זכירה דומה למצוה שבכל מלחמה שכתב שם: "והמצוה הקצ"א היא שצונו שנמנה כהן שיוכיח לעם תוכחת המלחמה... ויאמר בתוכחתו הלשון הנזכר בתורה, ויוסיף על זה מאמרים יעוררו העם למלחמה ויביאם להסתכן בנפשם לעזור דת הא-ל ולשמרה ולהגן מן הסכלים בה המפסידים יושר המדינות". הרי שכל מלחמה צריכה דברי התעוררות, אלא שבמלחמת עמלק צוה לעשות כן תמיד. ומכיון שאין הנשים נמצאים בגוף מעשה המלחמה וההריגה אלא מסייעות במזון, אין ההתעוררות של השנאה שייכת למעשיהם.

אך אפשר גם לומר שע"י שהנשים מתעוררות לשנאה גם הגברים מתחזקים בזה, ושולחות את בעליהן בכל לב, וכמו שמצאנו במלחמות שאול ודוד: "תענינה הנשים המשחקות ותאמרנה, הבה שאול באלפיו ודוד ברבבותיו" (שמואל א', יז, יח). ומכ"מ יש סברא בדברי החינוך, ואפשר ליישב קושיית המנחת חינוך.

הרמב"ם בספר המצות הנ"ל, שלא כתב במצות עשה קפ"ח וקפ"ט שאין הנשים חייבות בהן, וסתמו כפירושו שגם הנקבות בכלל, ושכן כתב הרב מצות ה' שנוהגות גם בנקבות. וכן כתב הרב מהר"י עייאש בהגהותיו¹². ומתוך כך כתב הגר"ע יוסף שזהו המקור למנהג הנשים לקרוא פרשת זכור, שכן הן מחויבות במצות זכירת עמלק.

מחלוקת הפוסקים כיצד יש לנהוג בדין קריאת פרשת זכור לנשים

ג. הלכה למעשה נחלקו הפוסקים כיצד לנהוג.

בשו"ת בנין ציון (החדשות סימן ח) כתב: "על דבר שאלתך אם נשים מחויבות לשמוע קריאת פרשת זכור, קבלתי מאדמו"ר הגאון ר' אברהם בינג הגאב"ד דק"ק ווירצבורג בשם רבו החסיד שבכהונה הגאון מו"ה נתן אדלער [רבו של החתם סופר] שהנשים חייבות, ושהקפיד שאפילו משרתת שלו הוצרכה לשמוע פרשת זכור, וכן נהגתי אחריו. וטעמו נלע"ד מפני שאינה מצות עשה שהזמן גרמא, שאין קפידא באיזו זמן שתקרא, כמש"כ המג"א (סי' תרפה) רק שיקרא פעם אחת בשנה ולכן הוי כשאר מצות עשה שאין הזמן גרמא שנשים חייבות בהן"¹³.

וכן פסק בשו"ת מהרי"ל דיסקין (קונטרס אחרון אות קב) שנשים חייבות בשמיעת פרשת זכור מדאורייתא¹⁴. ובספר ברכת מועדיך (סימן לב) כתב שעל פי דבריו נתפשט מנהג זה בירושלים, שבה היה המהרי"ל דיסקין ה"מרא דאתרא". [והוסיף: "דבמקום שלא נהגו לעשות עירוב היה קשה לצאת לשמוע קריאת פרשת זכור, כי לא היה אפשרות להניח התינוקות בבית, וממילא סמכו להקל על דעת הפוסקים דס"ל לפטור. מה שאין כן בירושלים ת"ו שהיה עירוב והיה אפשר לקחת התינוקות לבית הכנסת חששו יותר לדעת הפוסקים המחייבים, ובפרט כי חביבה מצוה בשעתה, לכן החמירו בזה יותר בירושלים"].

¹³האם מלחמת עמלק נחשבת כמצות עשה שהזמן גרמא

רבי אשר מורסקי העיר על דברי הבנין ציון, כי מה שהביא לדבר פשוט שמלחמת עמלק היא מצוה שאין הזמן גרמא - בשו"ת אבני נזר (או"ח סי' תקט) מפורש לא כן, ולדעת האבני נזר היא מצוה עשה שהזמן גרמא כיוון שאסור להרגם בשבת, וז"ל:

כתב החינוך סוף פרשת תצא שאין נשים מצוות במחית עמלק רק זכרים שהם בני מלחמה [ועל כן בזכירה פטורות] ותמוה. שהרי בהריגת ז' עממים כתב במצוה תכ"ה שנוהג בזכרים ובנקבות. וכבר רימז בזה המשנה למלך בהגהותיו.

והנראה בזה דהנה החינוך כתב שגם על כל יחיד יש חיוב אם בא לידו אחד מזרע עמלק שיהרגנו. וזה מצוי גם באשה כענין סיסרא ויעל. ולמה כתב שהמצוה רק בזכרים שהם בני מלחמה. אך יש לומר דהוי מצות עשה שהזמן גרמא שאינו בשבת דלא חמור חיוב מיתה דעמלק משאר חייבי מיתות שאין דוחין שבת. בשלמא בשעת מלחמה נאמר עד רדתה אפי' בשבת. אך כיון דלאו בנות מלחמה הן רק אם יבוא יחיד לידו ואז לא ידחה שבת. וכיון דשבת לאו זמן מצוה זו בנשים חשוב שאינו זמנו כלל כדמוכח במשנה דכריתות פ"א בהמפלת אור לשמונים ואחד שמדמים ב"ה למפלת ביום שמונים שחל בשבת וב"ש לא השיבו רק משום ששבת ראוי לקרבן ציבור. אבל אם לא ה' חזי לשום קרבן ה' דומה ללילה. ואין להקשות כיון דזמן מצוה זו באנשים בשעת מלחמה. לא קשיא דקיימא לן נשים עם בפני עצמם. וכיון דלנשים אין מחית עמלק כלל בשבת. לא חשיב לגבייהו זמן מצוה זו כלל והוא לגבייהו זמן גרמא [וע' בספר הקנה בעניני מילה].

אבל הריגת ז' עממים לא מבעיא לדעת הראשונים פרק קמא דקידושין דכשיש לא תעשה גם בעשה חייבין. הכא נמי הא איכא לא תעשה לא תח' כל נשמה. אך גם לפי הנראה מפשט תוס' קידושין (דף ל"ד) להיפוך הלא הריגת ז' עממין הוא למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות. ודומה להריגת המזיקין. דחשיב מלאכה שאין צריכה לגופה דלרוב הפוסקים פטור והוא נוהג מן התורה גם בשבת. ולכאורה יש לומר דכיון דהריגת ז' עממין נוהג בשבת. חשוב זמן מצוה גם לגבי הריגת עמלק. כמו שחשוב זמן קרבן יחיד משום שראוי לקרבן ציבור. אך אינו דמיון דהריגת עמלק על העבר לנקום ממנו והריגת ז' עממין על העתיד למען אשר לא ילמדו. ולאו בני בקתא חדא נינהו, עכ"ל האבני נזר.

גם רבי אריה זילברשטיין, הביא את דברי האבני נזר, וכתב:

והשתא דאתינן להכי לדעת האבנ"ז המצוה היא על כל יחיד ויחיד חוץ מהמלחמה עם עמלק, ואחר שראינו שהשוה האבנ"ז דין מחית עמלק לדין זכירתו - מזה שראינו שמכיון שדין מחיתו הוא מ"ע שהז"ג לכך ס"ל דגם בזכירת מחיתו ג"כ נשים פטורות א"כ מצות זכירתו היא על כל יחיד ויחיד ולא דווקא בציבור, ואה"נ שיש ג"כ מצוה בציבור מטעם המלחמה אבל יש גם על כל יחיד ויחיד מצוה. וא"כ אולי נאמר דלפי האבנ"ז היא המצוה כשאין הציבור יכולין לקרותה או מי שנמצא במקום שאין ציבור צריך לקרותה ביחיד.

¹⁴חיוב נשים במקרא מגילה משום שאף הן היו באותו הנס

על דברי המהרי"ל דיסקין כתב בן אחי רבי ישראל רייזמן: עינתי בדברי המהרי"ל דיסקין, וראיתי שכתב ב' סברות. [א] דעיקר הזכירה לאו הזמ"ג היא אלא שקבעו חז"ל שבת זו. [ב] שהרי גם נשים היו בכלל רצונו של עמלק בהשמדת ישראל ח"ו. והנה בסברה השניה, לכאורה מתכוין למה שאחז"ל שנשים חייבות במקרא מגילה שאף הן היו באותו הנס (מגילה ד, א ורש"י שם).

אך קצת צ"ע בזה, דבשלמא במצוה דרבנן שייך לומר כך שאף הן היו באותו הנס ולחייבם, אבל במצוה דאורייתא אין שייכת סברה זו. וכמוש"כ התוספות (בפסחים קח, ב ד"ה היו) שלכך פטורות נשים מסוכה על אף שהן היו באותו הנס, משום שבדאורייתא לא אמרינן סברה זו. וא"כ כאן במצות זכירת עמלק איך אפשר לחייבם מטעם זה שאף הן היו באותו הנס, וצ"ע. ועיין בסברה זו באריכות בברכי יוסף להחיד"א (או"ח סימן תע"ג ס"ק ט"ו).

וכן נקט בשו"ת מנחת יצחק (ח"ט סימן סח) ש"למעשה נקטו רוב הפוסקים שנשים חייבות לשמוע פרשה זו בקריאת התורה, ונתפשט המנהג כן ברוב הקהילות שנשים באות לבית הכנסת לשמוע קריאת פרשת זכור"¹⁵. ובספר נטעי גבריא (פורים פרק כ הערה ח) הביא שכן הנהיגו בבתי מדרשם האדמו"ר מפאפא ורבי משה שטרן אב"ד דעברצין. וכן מובא בספר הליכות בת ישראל (פרק כב הערה ד) שהג"ר מ"פיינשטיין הורה שהנשים תלכנה לבית הכנסת לשמוע הקריאה. ובספר רגשי לב (פרק ז הערה 51) כתב בשם הגר"ש אלישיב, שמנהג הנשים הוא לשמוע פרשת זכור, וקיבלו את זה על עצמן כחוב. וכעין זה הכריע גם בשו"ת יחזקאל דעת (ח"א סי' פד) "שאמנם רבו האחרונים הסוברים שאין הנשים חייבות לבוא לבית הכנסת לשמיעת פרשת זכור, אולם מכל מקום נכון וראוי שנשים היכולות לבוא לעזרת נשים של בית הכנסת בשבת זכור לשמוע קריאת פרשת זכור, ישתדלו לעשות כן, כדי לצאת ידי חובת כל הפוסקים".

לעומתם, פסק בכפ החיים (סי' תרפה אות ל) שנשים אינן חייבות לשמוע קריאת פרשת זכור"¹⁶. ובשו"ת תורת חסד (או"ח סימן לז) כתב הגאון מלובלין "מנהג הנשים שלנו שמעולם אינן שומעות קריאת פרשת זכור כלל, ובמדינות פולין לא נהגו הנשים לילך לבית הכנסת לשמוע קריאת זכור, שמנהגן של ישראל תורה הוא ומעולם לא ראינו ולא שמענו מי שהצריך את הנשים לשמוע הקריאה בספר תורה בציבור פרשת זכור, ואף שמעלתו [השואל שהתורה חסד משיב לו] שמועה שמע על גדול אחד [כנראה כוונתו לרבי נתן אדלר] שהיה מצריך ומהדר שישמעו הנשים פרשת זכור בשעה שקורין בספר תורה, מי יודע אם נאמנת שמועתו, ואף אם יתבררו כי כן הם הדברים, דעת יחידאה היא, ואין לבטל על ידי זה מנהגי ישראל". וכן הובא בשו"ת קנין תורה (סימן נג) "שבמחוזינו לא נשמע מעולם דבר זה". ורבי חיים קנייבסקי הביא בספרו טעמא דקרא (חלק הנהגות והוראות ממרן החזון איש אות כג) שהחזון איש הורה, שאין נשים חייבות לשמוע פרשת זכור"¹⁷. ובשם הגר"ש ז"א איערבך (ועלהו לא יבול עמ' רלט) מובא שהשיב לשאלה, האם ראוי לאשה שתתאמץ כדי לבוא לבית הכנסת לשמוע קריאת פרשת זכור. והשיב הגר"ש ז"א, שכל אשה תנהג כפי שנהגה אמא שלה, ואם קשה עליה ההליכה לשמוע פרשת זכור, אינה מחוייבת ללכת.

[ובשם הגר"ד סולוביצ'יק (הררי קדם סימן קפה) נאמר טעם חדש מדוע נשים פטורות מקריאת פרשת זכור, על פי דברי הגמרא במגילה הנ"ל "הא מה אני מקיים זכור, שתהא שונה בפך", ופירש הראב"ד ש"שונה" היינו לימוד

¹⁵ **חייב נשים בקריאת התורה בפרשת השבוע**

ידידי הרב הראשי, רבי ישראל מאיר לאו, כתב: הדיון האם נשים חייבות בפרשת זכור ידוע ומפורסם, והאידנא הנשים נוהגות לבוא לבית הכנסת לשמיעת פרשת זכור, אולם רבים אינם יודעים את דברי המגן אברהם בס' רפ"ב ס"ק ו' שכתב **שנשים חייבות לשמוע קריאת התורה בכל שבת** והביא ראיה מדברי השו"ע שכתב "הכל עולין למנין שבעה אפילו אשה", ואם איתא שאשה פטורה מקריאת התורה היאך תוציא את הציבור בעלייתה, הרי הציבור חייבים במנין שבעה קראים מדרבנן, (כמו שביאר במחצית השקל שם) ובסוף דבריו הביא מסכת סופרים שכתוב בה "הנשים חייבות לשמוע קריאת ספר כאנשים", והביא דבריו במשנה ברורה שם ס"ק י"ב, ע"ש.

¹⁶ **מנהג נשות הספרדים בשמיעת פרשת זכור**

הרב **מרדכי לבהר** כתב: כי גם אצל נשות ספרד לא נהגו כלל שהנשים באות לשמוע פרשת זכור, וכפי שתמה בספר מטה יהודה עייאש (סימן רפב ס"ק ז) על נשים הנהגות לשמוע פרשת זכור. וכן מובא בשם הבן איש חי לפטור נשים משמיעת פרשת זכור, וכן ס"ל לבעל התורה לשמה (סימן קפו) בנוסף לכפ החיים המובא להלן.

אולם בשו"ת **יביע אומר** (או"ח ח"ה סימן נד) לאחר שדן בהרחבה בכל צדדי סוגיית חוב נשים בפרשת זכור, הסיק: "ומצוה על הנשים לבוא לבית הכנסת ולשמוע קריאת פרשה זו ממקום שבתן בעזרת נשים, כי מן התורה אין זמן קבוע לקריאה זו, ונמצאת מצוה זו כמצות עשה שאין הזמן גרמא. ואם אי אפשר להן לבוא לבהכ"נ מפאת טיפולן בילדיהן הקטנים, טוב שיקראו בחומש פרשת זכור, בשבת זו.

¹⁷ **חייב נשים ובנות קטנות בשמיעת פרשת זכור**

רבי ישראל מאיר לאו, הוסיף:

החזו"א (הובאו דבריו בכתבי קהלות יעקב החדשים מגילה) הביא ראיה שנשים פטורות מפרשת זכור, מדברי הרא"ש בברכות גבי רבי אליעזר שנכנס לבית הכנסת ולא מצא עשרה ושחרר עבדו והשלימו לעשרה, דמיירי לצורך פרשת זכור ואם נאמר שנשים חייבות בפרשת זכור הרי כל מה שנשים חייבות גם עבד מחויב, א"כ היה יכול להשלים גם כשהוא עבד כיון שהוא מחויב בדבר ולא הוצרך לשחררו. אולם לפי מה שכתב המשנה ברורה בשער הציון סי' תרפ"ה ס"ק ה' דאין מצות עשה מן התורה לקרות פרשת זכור בעשרה, והא דרבי אליעזר שחרר עבדו הוא משום דעיקר קריאת זכור הוא מצות עשה מן התורה ורבנן תקנו לקרותה בציבור, א"כ הדין דבעינן עשרה בפרשת זכור אינו מן התורה אלא מן הדין שכל דבר שבקדושה אינו פחות מעשרה, א"כ יש לומר שאע"פ שעבד ואשה מחוייבים בעיקר המצוה, אינם משלימים לעשרה ולכן הוצרך ר' אליעזר לשחרר עבדו כדי שיוכל להצטרף לעשרה, עכ"ד.

ורבי **גמליאל הכהן רבינוביץ** בעמח"ס גם אני אודך ציין למובא בספר ארחות רבינו [הקהילות יעקב] כי הסתייפלער הקפיד שבנותיו אף שהיו קטנות ילכו לבית הכנסת לשמוע פרשת זכור.

הלכות. נמצא שעיקר קיום זכירת עמלק הוא על ידי לימוד התורה של ענייני מחיית עמלק, ומכיון שנשים פטורות מתלמוד תורה, פטורות הן גם מחיוב זכירת מעשה עמלק שעיקרו תלמוד תורה].

ד. האם חיוב קריאת פרשת זכור הוא דווקא בציבור

נדון נוסף הוא, האם חיוב הקריאה הוא אך ורק בציבור, או שגם יחיד הקורא לעצמו פרשת זכור, יוצא ידי חובת המצוה.

נדון זה נפתח במעשה המסופר בגמרא (ברכות מז, ב) על רבי אליעזר "שנכנס לבית הכנסת ולא מצא עשרה ושחרר עבדו והשלימו לעשרה". ושאלה הגמרא: "והיכי עבד הכי, והאמר רב יהודה כל המשחרר עבדו עובר בעשה שנאמר, לעולם בהם תעבדו". ותרצה הגמרא: "מצוה דרבים שאני". וכתב הרא"ש (ברכות פ"ז סימן כ) בתוך דבריו: "דמיירי בעשרה דאורייתא, כגון לקרות פרשת זכור שהוא מן התורה". ומדברי הרא"ש הבין תרומת הדשן (סימן קח) שרבי אליעזר שחרר את עבדו כדי להשלים מנין עשרה לצורך קריאת פרשת זכור, כי דווקא בקריאת זכור שחיוב הקריאה מדאורייתא, דוחה המצות עשה של קריאת פרשת זכור את המצות עשה ד"לעולם בהם תעבדו"¹⁸. ומתוך כך למד תרומת הדשן, שחיוב קריאת פרשת זכור הוא דווקא בעשרה, ולכן הוכרחו לשחרר את העבד כדי לקיים את המצוה כתיקונה, בעשרה. ועל פי זה כתב התרומת הדשן את התשובה הבאה:

¹⁸ צירוף אשה למנין עשרה בקריאת פרשת זכור

מתוך המעשה של רבי אליעזר, ודברי הרא"ש הנ"ל, הסיק רבי ברוך יהודה גרייזן, ראש כולל בבורלי הילס, לוס אנג'לס: מוכח שנשים פטורות מפר' זכור כי אילו היו חייבות אמאי שחרר ר"א עבד ונכנס לפרצה דחוקה, שיביא אשה להשלים מספר הדרוש. ודוחק לומר שהיה קשה להשיג אשה, שהרי שחרור עבד כנעני טעון גט שחרור וכו' ואיכא טירחא שיביא בינתיים אשה.

אולם זה אינו. שהרי מובא בב"י ס' תר"ץ מפורש שמקרא מגילה בריבים הוא חובה כדי לפרסם הנס והפרסום מתקיים אם במקום הקריאה ישנם מנין אנשים. ואם כן יש לומר, שלא יתכן היה לצרף אשה כי מסתמא רצו לקרוא פר' זכור בבית הכנסת איהא שיש ארון קודש והיות שהוא מקום קבוע לתפילה יש גם מחיצה ומבואר באו"ח ס' נ"ה י"ג-י"ד שא"א לצרף למנין מב' צדדים של מחיצה [ואע"פ שיש עצות לצרף אבל אין זה שיטה בגמ'].

ואם תאמר שיוציאו הס"ת למקום אחר, אין זה כבוד הס"ת כמו שלמדנו בענין אסיר החבוש בבית האסורים שקשה למצוא היתר סתם להוציא ס"ת למקום ארעי. ואא"ל היינו עושים את זה, מסתבר שיש קפידא של חז"ל בצירוף גברים ונשים כמו שמצאנו בהלכות זימון ס' קצ"ט סע' ו' ובמ"ב ס' ק"ב. ואם כן אין מכאן שום ראיה שנשים לעצמן אינן יכולות להצטרף לאפשר קריאה רק שאינן מצטרפות לאנשים.

עוד בענין צירוף אשה למנין עשרה בפרשת זכור, כתב רבי יצחק מאיר הרץ, ראש ישיבה גדולה ליובאוויטש, לונדון:

בנדון השאלה אם נשים מצטרפות לעשרה בקריאת פרשת זכור כיון דחייבות מהתורה בזכור ובקריאת התורה דזכור. יש לחלק השאלה לשתי פנים. א. אם מצטרפות עם אנשים לעשרה. ב. אם יש להן מנין עשרה דנשים:

הנה בשו"ע או"ח ס' תר"צ דיני קריאת מגילה, במגן אברהם סק"ד כתב אמה שכתב הרמ"א שם ויש להסתפק אם נשים מצטרפות לעשרה (הג"א פ"ק, טור תקפד) באמת בהג"א מסתפק בקטנים, ונשים פלוגתא היא ס' תרפ"ט. עכ"ל. היינו דהרמ"א מציין להמ"א והתם איירי בקטנים. ובטור איירי בנשים וכתב דהיא פלוגתא ולא ספק. בפמ"ג שם סק"ד הביא דהטור במגילה תרפ"ט מסתפק, האם נשים מצטרפות במגילה כיון דבני חיובא נינהו או אין מצטרפות משום פריצותא (והביא ראי' מזימון).

והנה לפי"ז לכאורה הטעם דפריצותא שייך רק היכי דנשים הם חלק מעשרה יחד עם אנשים, אבל היכי דהנשים יש להם מנין עשרה שלהם יכולה אשה להוציאם. (וראה בב"ח שם דטעם פריצותא הוא רק בצירוף עשרה אבל היכי דיש ג' אנשים יכולה אשה להוציאם בבהמ"ז). ולפי"ז אפשר דפרשת זכור היכי דיש להן מנין שלהם יכולה אשה להוציאם.

אמנם עכ"פ מבואר מהדין במגילה דלצדף נשים עם אנשים אסור משום פריצותא, כמו שמסתפק בטור וכן מבואר בזימון בשו"ע או"ח ס' קצט וראה בשו"ע אדה"ז שם דאסור משום פריצותא, לצרפם יחד לעשרה.

אמנם נראה דפרשת זכור שאני מקריאת מגילה דהתם במגילה דין עשרה משום פרסומי ניסא. ואין שם דין שבקדושה שצריך עשרה, אבל בקריאת פרשת זכור הדין הוא דבר שבקדושה שצריך עשרה אנשים.

וכמבואר בהל' ברכת המזון בנשים מזמנות לעצמן ובלבד שלא יזמנו בשם (קצט סע' ו), ובביאור הגר"א שם דהן אין מצטרפות לכ"ז שצריך עשרה דיליף מונקדשתי וכו', וכן כתב בשו"ע אדה"ז שם (קצט ס"ז) שכל דבר שבקדושה אינו אלא בעשרה אנשים בני חורין כמ"ש בס' נה סע' ב, וראה שם בסע' ה שהביא ב' דעות וכתב דהעיקר כדעת האוסרת.

דהנה בשו"ע אדמו"ר בעל התניא (ס' רפ"ב סעי' ט"ז) פסק, אע"פ שפרשת זכור היא חובה מהתורה שישמענה כל אדם מישראל. הנה בסעיף יג שם כתב: אלא אפילו בימים שקריאת הפרשה שבספר שני הוא מתקנת אנשי כנסת הגדולה, כגון ר"ח שחל בשבת וד' פרשיות שבחודש אדר. ובלקוטי שיחות (חלק כ"א ד' 190 הערה 1) כתב לתווכ, דקריאת פרשת זכור מתוך הס"ת היא מהתורה. ומה שתקנו בשבת זו היא מתקנת אנשי כנסת הגדולה. ומתוך הערה זו מבואר, דמה"ת יש חיוב לקרות מתוך ס"ת אלא דהתקנה היתה לקריאה בשבת זה וראה בלקו"ש שם בארוכה הטעם לקריאה מתוך ס"ת.

אמנם עכ"פ מבואר דנתקן פרשת זכור עכ"פ מתקנת אנשי כנסת הגדולה כגדר דקריאת התורה בציבור כמו שאר קריאת התורה, א"כ צריך עשרה בני חורין ככל דבר שבקדושה. ואין נשים מצטרפות לזה כמו בזימון דאין מזמנין בשם. וכמו בכל קריאת התורה דכל שבת ויו"ט. ולפי זה לכאורה פשוט, דפרשת זכור צריך י' אנשים כמו כל קריאת התורה, ושאיני מגילה דהיא רק משום פרסומי ניסא. דהתם הדין משום פריצותא.

"שאלה: בני היישובים שאין להם מנין בעיר, ורצונם ללכת אל הקהילות הסמוכות להם לימי הפורים, כדי לשמוע מקרא מגילה בציבור. צריך ליזהר שיקדימו ביאתם גם לשבת פרשת זכור שהוא סמוך לפורים או לאו. תשובה: יראה, דאדרבה צריך טפי שישמע קריאת פרשת זכור בציבור ממקרא מגילה. אע"ג דמקרא מגילה עדיפא, וכל מצוות נידחות מפניה, מכל מקום לדעת רוב הפוסקים נקראת היא ביחיד, אבל קריאת פרשת זכור כתב האשירי פ' שלשה שאכלו, דעשה דאורייתא הוא לקרותן בעשרה, ודוחה לא תעשה דלעולם בהם תעבודו, להכי שיחרר רבי אליעזר עבדו, כדי להשלימו לעשרה. עי"ש פרק שלשה שאכלו באשירי, ובתוס' שנ"ץ שכתבו דאין שום קריאה מדאורייתא, רק פרשת זכור. ובתוס' הקצרות מברכות פרק שני פירש, דפרשת זכור ופרשת פרה אדומה חייבים לקרותן מן התורה. וכן בסמ"ק חלק למצות עשה זכור אשר עשה, וזה שאנו קורין פרשת זכור קודם פורים. ואם כן צריך ליזהר יותר שישמע קריאת פרשת זכור בעשרה ממקרא מגילה בזמנה, אלא שהעולם לא זהירי בהכי".

בשו"ע (סי' תרפה סעי' ז) פסק מרן המחבר את דברי תרומת הדשן: "יש אומרים שפרשת זכור ופרשת פרה אדומה חייבים לקרותם מדאורייתא, לפיכך בני היישובים שאין להם מנין צריכים לבא למקום שיש מנין בשבתות הללו כדי לשמוע פרשיות אלו שהם מדאורייתא". וכן נפסק בשו"ע (סי' קמו סעי' ב) "פרשת זכור ופרשת פרה שהם בעשרה מדאורייתא שצריך לכיין ולשומעם מפי הקורא". ומפורש בזה, שחייב קריאת פרשת זכור הוא בציבור.

אולם בשו"ת בנין שלמה (סימן ז) ובהגהות פעולת שכיר על ספר מעשה רב (אות קלג) תמהו על התרומת הדשן: "מנא הא מילתא דקאמר הרא"ש דמדאורייתא עשרה בעינן לקריאת זכור, ומאי שנא מזכירת יציאת מצרים וזכירת קידוש היום [בשבת], ונהי דמדרבנן כיון שקבועה לקריאה בציבור ודאי לא גרע משאר קריאת התורה דעלמא דבעינן עשרה (מגילה כג, א) ופירש הר"ן דתקנתא דרבנן הוא ולא תיקון אלא בציבור, אבל מדאורייתא... אין חילוק בין היכא דאיכא עשרה לדליכא עשרה". ואף המשנה ברורה הקשה בשער הציון (סי' תרפה אות ה) "אף דהמג"א הביא בשם תרומת הדשן דהרא"ש כתב דעשה דאורייתא לקרות פרשת זכור בעשרה, איני יודע שום מקור לזה, והאי דרבי אליעזר שחרר עבדו, משום דעיקר קריאת זכור הוא מצות עשה דאורייתא ורבנן תקנו לקרותה בציבור, ועיינתי ברא"ש ואין הכרח לדברי התרומת הדשן". והיינו שאין הכרח מדברי הרא"ש שגם חיוב הקריאה בעשרה הוא מהתורה, ובהחלט יתכן שאמנם עצם חיוב הקריאה הוא מהתורה, אך הצורך בקריאה בציבור הוא דין דרבנן¹⁹.

¹⁹האם חיוב מצות מחיית עמלק וזכירת מעשיו מוטל על הציבור או על כל יחיד ויחיד

על דברי שער הציון, כתב רבי מרדכי גימפל וולמרק, ראש ישיבת שערי תורה, מונסי ניו יורק:

נראה לבאר יסוד הנדון אם מה שצריכים עשרה בקריאת פרשת זכור הוא מדאורייתא או מדרבנן, דהנה אם נימא דהחיוב הוא מדרבנן נראה שיסודו הוא מצד ההלכה דכל דבר שבקדושה אינו נפחות מעשרה, וכמו בכל קריאת התורה שלא נתקנה הקריאה אלא במקום שישנם עשרה מישראל ה"ל גם קריאת פרשת זכור נתקנה באופן שיהיו שם עשרה מישראל. ועדיין צ"ב להשיטות דס"ל שקריאת פרשת זכור הוא מדאורייתא מנא להו דין זה.

ונראה לבאר הדברים בהקדם, דהנה בספר החינוך מצוה תר"ג כתב וז"ל, "ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן, בזכרים כי להם לעשות המלחמה ונקמת האויב, לא לנשים" עכ"ל, והיינו שמצות הזכירה מוטלת רק על מי שמחוייב במצות מחיית עמלק ונשים שאינן מחוייבות במצות המלחמה בעמלק ממילא גם אינן מחוייבות במצות הזכירה. וכבר הבאתם דבריו לעיל.

ומצינו מחלוקת הראשונים מהו גדר החיוב של מצות מחיית עמלק, אם היא חיוב דוקא על הציבור או על כל יחיד ויחיד: דעת ספר החינוך מצוה ר"ד שהיא המצוה להכרית זרעו של עמלק, שהחיוב הוא בין על הציבור ובין על היחיד, שכתב וז"ל, "וזאת מן המצוות המוטלות על הצבור כולו, וכענין שאמרו זכרונם לברכה [סנהדרין כ' ב'] שלש מצוות נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ למנות להם מלך ולבנות להם בית הבחירה ולהכרית זרע עמלק. ובאמת כי גם על כל יחיד מישראל הזכרים מוטל החיוב להרגם ולאבדם מן העולם אם יש כח בידם בכל מקום ובכל זמן אם אולי ימצא אחד מכל זרעם". אמנם יעוי' בדברי הרמב"ם סה"מ בסיום מצוות עשה שהוא רק דין על הציבור ולא על היחיד, שכתב וז"ל, "וכשתשכח כל אלו המצוות שקדם זכרם הנה תמצא מהם מצוות שהם חובה על הציבור, לא לכל איש ואיש, כגון בנין בית הבחירה, והקמת מלך, והכרת זרעו של עמלק" עכ"ל, ומבואר בדבריו שהיא מצוה רק על הציבור ולא על כל יחיד ויחיד.

ולאור מה שיסד ספר החינוך שנשים פטורות ממצות זכירת מחיית עמלק משום שאינן מחוייבות במצות מחיית עמלק, לפי"ז יהיה נפ"מ במה שנחלקו הראשונים מהו גדר מצות מחיית עמלק, גם לענין מצות זכירת מחיית עמלק, דלפי שיטת ספר החינוך שמצות מחיית עמלק היא על כל יחיד ויחיד, ממילא גם זכירת מחיית עמלק הוא מצוה על כל יחיד ויחיד, ומה שצריכים עשרה בקריאת פרשת זכור הוא רק משום דין דכל דבר שבקדושה צריכים שיהיו שם עשרה מישראל כמו בכל קריאת התורה וכמש"כ, אבל לשיטת הרמב"ם שמצות מחיית עמלק הוא מצוה על הציבור בדוקא, א"כ גם מצות זכירת מחיית עמלק היא על הציבור בדוקא וליכא כלל מצוה על היחיד בפני עצמו, ולשיטתו נראה לומר דמה שמצריכים עשרה בקריאת פרשת זכור הוא כדי שיחול עליו דין ציבור ורק אז חל החיוב של זכירת מחיית עמלק, ובזה יבואר מהו סברת הרא"ש שקריאת פרשת זכור בעשרה הוא מדאורייתא והיינו משום דבלא"ה לא חל כל חיוב הזכירה.

ומעתה נבוא לדון לענין החיוב במצות הזכירה בנשים, דהנה ספר החינוך כתב לפטור במצות הזכירה בנשים מכיון שאינן מחוייבות במחיה, אמנם כל זה הוא לשיטתו שמצות מחיית עמלק היא בין על הציבור ובין על היחיד וענין הציבור הוא רק שיש להם כח למחות כמו שמשמע שם מלשוננו, אבל לפי השיטות שמצות מחיית עמלק עיקרה היא על הציבור בדוקא וכדעת הר"מ, מעתה יש לדון אולי נשים כן יכולות להצטרף לציבור להתחייב במצות הזכירה, ויש לדון בזה.

ובענין זה כתב רבי צבי יצחק, מבני ברק:

ומחומר קושיא זו נדחק בהגהות פעולת שכיר, לבאר שסבר הרא"ש כשיטת היראים (סי' רצט) שמחייט עמלק היא חובת הציבור ולא על כל יחיד ויחיד [וחולק בזה על שיטת ספר החינוך (מצוה תרד) שכל יחיד ויחיד מחוייב למחות את זרע עמלק] ומכיון שחיוב הקריאה הוא לזכור את חיוב מחייט עמלק, ומכיון שחיוב המחיה מוטל על הציבור, גם חיוב הקריאה הוא רק על ציבור. ובדומה לדבריו כתב בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סימן שלו) "כיון שהזכירה תכלית המחיקה והמלחמה עם עמלק, וכשם שמצות המלחמה עיקרה על הציבור... ולכך גם הזכירה עיקר מצוה בציבור ולא קיים המצוה אם לא קרא בציבור, ולכך נסמכו ב' המצות בקרא, מצות זכירה ומצות מחיקה, להורות כשם שהמחיקה עיקרה שייך בציבור, שלהם כח בידם למחוק ולמחות זכרו, הוא הדין הזכירה, ומכל מקום גם ביחיד נמי המצוה אם לא היה אפשר בציבור".

סוף דבר, בשו"ע נפסקו דברי התרומת הדשן, שבני הישובים שאין להם מנין צריכים לבוא למקום שיש מנין בשבת פרשת זכור כדי לשמוע קריאה זו **במנין**. וכתב המשנה ברורה (סי' תרפה ס"ק טז) "דהיינו אפילו יש לו ספר תורה בביתו אלא שאין לו מנין בביתו [עליו לבוא לשמוע את הקריאה בציבור]. ואפילו אם נאמר דמנין לפרשת זכור הוא מדרבנן בעלמא, על כל פנים עיקר קריאת זכור הוא דאורייתא" [ולכן יש לקרוא במנין]. כלומר חיוב קריאת פרשת זכור הוא בציבור, ונסתפקו הפוסקים אם חיוב זה הוא מהתורה או מדרבנן.

יחד עם זאת, כתב המהר"ם שיק: "דעיקר מצות זכור בעשרה, אבל אי לא אפשר בעשרה, מכל מקום נראה דמצות זכירה עליו". ומבואר שאמנם לכתחילה צריך עשרה לקריאת פרשת זכור, אך בדיעבד מתקיימת מהתורה מצות זכירת מעשה עמלק גם ביחיד הקורא לעצמו. וכן מפורש בדברי המנחת חינוך (מצוה תרג) "זה ודאי ברור דהמצוה ביחיד גם כן מקיים, רק פרשת זכור בעשרה ובספר תורה הוא מדרבנן, אבל מהתורה די שיזכור בפה כל יחיד, וזה פשוט".

ד. קריאת פרשת זכור מתוך ספר תורה

אע"פ שנתבאר שחיוב זכירת מעשה עמלק מתקיים בקריאת התורה בציבור, עדיין יש לעיין האם חיוב זה מצריך קריאה מתוך ספר תורה כשר, או שבכל קריאה מהכתב אפילו שלא מתוך ספר תורה²⁰, הוא מקיים את החיוב לזכור את מעשה עמלק כפי שפירשוהו חז"ל "שתהיה שונה בפיה". ונפקא מינה, אם קראו פרשת זכור בספר תורה ולאחר מכן גילו בו פסול - האם מי שקרא בספר הפסול מחוייב לקרוא בשנית מתוך ספר תורה כשר.

הפמ"ג (סי' קמג משב"ז ס"ק א) כתב: "פרשת פרה וזכור שי"א דהוה דין תורה, צ"ע בזה, די"ל דבספר תורה פסולה לא מהני אפילו דיעבד אם קראו כל הפרשה ומצאו אחר כך טעות בעמוד זה". ובהמשך דבריו כתב הפמ"ג: "כבר כתבנו אם אירע בפרשת פרה או זכור טעות וקראו מקצת הפרשה דיש להוציא כשירה ולקרות מראש". הרי לנו דעתו

פעם דנתי בזה לפני הסטייפלער זצוק"ל בעל "קהלות יעקב", והועלתה ראייה שלא יתכן לומר כן, דהנה במסכת מגילה (דף י"ח ע"א) איתא: "זכור" - יכול בלב? כשהוא אומר "לא תשכח" הרי שכחת הלב אמור, הא מה אני מקיים "זכור" - בפה! והנה לפנינו שהיה ס"ד והוה אמינא שקיום מצות "זכור" היא בלב, ורק מכפילות האזהרה נתרבה שצריך שיהיה בפה. ואם נימא שעיקר מצות "זכור" היא בציבור, כיצד יתכן שקיום המצוה יהיה "בלב", ומה שייך שציבור שלם יקיים מצוה ע"י מחשבה.

ושוב מצאנו בס' "קרן אורה" (ברכות פרק ראשון ד"ה ואידי דאירינג במצות זכירה), שהוא כבר כתב כן, והוכיח מכאן "מוזה נראה דהחיוב הוא על כל יחיד", ע"ש.

²⁰ קיום מצות זכירת מחייט עמלק בכתיבה

רבי יצחק דוד אלתר, בנו של כ"ק האדמו"ר בעל הפני מנחם מגור, כתב:

אגב הסתפקתי למאי דקי"ל כתיבה כדיבור האם אפשר לצאת י"ח זכור דאורייתא (לשי' דס"ל דלא בעי ס"ת) ע"י כתיבה, דהגם דבהרהור אמרו להדיא יכול בלב וכו' (הגם שהרהור כדיבור), בזכור בעי בפה, י"ל דהכוונה כל שמוציא המחשבה סגי. שתהא שונה בפיה (והר"מ בס' המצוות יש גירסא "שנאתי" בפיה) ופי' הר"ש משאנץ שאפי' בלימוד המשנה יוצא, א"כ גם בכתיבה י"ל דיוצא ע"ע.

של הפמ"ג, שקריאת פרשת זכור צריכה להיות מתוך ספר תורה כשר, ולכן אם מצאו פסול בספר תורה לאחר שקראו בו פרשת זכור, צריכים לשוב ולקרוא את הפרשה מתוך ספר כשר.

אולם בשו"ת התעוררות תשובה (סי' תעו אות ט) הסתפק "אי דווקא ספר תורה שכולו שלם וכשר, או די אם רק פרשה זו של זכור [מעשה עמלק] כתובה לבדה, ונקראת ספר כמו פרשת סוטה שכתוב בה (במדבר ה, כג) וכתב האלות האלה בספר, וגם זה קרוי ספר, וממנו יקרא בספר".

ובפשטות מסתבר שהדבר תלוי בנדון הקודם, האם חיוב הקריאה הוא רק בציבור, או לא. אם החיוב הוא רק בציבור, פירוש של דבר שקריאה זו היא ככל קריאת התורה בציבור המחייבת קריאה מתוך ספר תורה כשר. אך אם נאמר שאין חיוב קריאה דווקא בעשרה, וגם יחיד יוצא ידי חובת זכירת מעשה עמלק בקריאה בפה, יתכן שיוכל לקרוא גם שלא מתוך ספר תורה כשר [ויתכן שאפילו מתוך חומש]. וכן משמע מדברי המנחת חינוך שהבאנו לעיל [אות ג] שכך את שני הדינים ביחד: "פרשת זכור **בעשרה ובספר תורה** הוא מדרבנן, אבל מהתורה די שיזכור בפה כל יחיד", והיינו שאם החיוב הוא על היחיד שיזכור בפיו אין זה מחייב ספר תורה בהכרח²¹, אולם כאשר החיוב הוא בעשרה אזי צריך גם קריאה בספר תורה.

ובשו"ת בצל החכמה (ח"ו סימן מג) הביא את דברי ספר האשכול (הלכות חנוכה ופורים סי' י) שחיוב זכירת מעשה עמלק צריך להיות מתוך ספר תורה, כפי שנלמד מדברי הגמרא במגילה (יח, א) שהקורא מגילה בעל פה לא יצא, גזירה שוה מהאמור במגילה "הימים האלו **נזכרים** ונעשים", ובמחייט עמלק "כתוב זאת **זכרון** בספר". כלומר, במגילה ה"זכרון", דהיינו הקריאה, צריכה להיות דווקא מתוך ספר, כשם שבמחייט עמלק ה"זכרון" הוא "בספר", דהיינו קריאה מתוך ספר תורה כשר. [וכן מבואר בפירוש הרמב"ן על הפסוק (שמות יז, יד) "כתוב זאת זכרון בספר", וז"ל: "כי בספר ירמוז לספר התורה, כענין שכתוב לקוח את ספר התורה הזה"]. והוסיף בשו"ת בצל החכמה: "וכן כתב בשו"ת לבושי מרדכי (או"ח סי' כ) דלזכור מעשה עמלק בעשרה ודאי דרך דרבנן הוא, אבל לקרותה מתוך ספר תורה הוי דאורייתא. גם בשו"ת משיב דבר (ח"א סימן מז) כתב דפרשת זכור צריך מהתורה לקרות בספר כדאיתא במגילה מהא דכתיב כתוב זאת זכרון בספר, והוא כהוכחת רבנו בעל ספר האשכול. גם השערי אפרים (שער ח סע' פה) כתב, פרשת זכור יש אומרים שחיוב קריאתה בספר תורה הוא מהתורה".

ברם מאידך, הביא בשו"ת בצל החכמה את דברי הרמב"ן שכתב בפרשת כי תצא (דברים כה, יז) "ולא ידעתי מה היא הזכירה הזו בפה, אם לאמר שנקרא פרשת עמלק בציבור, ונמצינו למדין מן התורה בשניה זכור (מגילה כט, א) ויהיה סמך למקרא מגילה מן התורה. והנכון בעיני שהוא לומר שלא תשכח מה שעשה לנו עמלק עד שנמחה את שמו מתחת השמים ונספר זה לבנינו ולדורותינו לומר להם כך עשה לנו הרשע ולכן נצטוינו למחות את שמו". ובשו"ת תורת חסד (או"ח סימן לז) דייק מדברי הרמב"ן שאין כלל מצוה לקרוא פרשת זכור בציבור ומספר תורה, אלא המצוה היא לספר

²¹ביאור מחלוקת האחרונים אם יוצאים ידי חובת הקריאה ללא ספר תורה

ורבי יצחק דוד אלתר, כתב:

השאלה שדנו האחרונים במי שקורא בלי ס"ת אם יוצא י"ח מהת' שדעת המנ"ח שיצא, י"ל שתלוי בחקירה כללית שנחלקו בזה הראשונים כשהו"ל תקנו תקנה במצוה דאורייתא מי שלא יקיים תקנתם האם נעקר ממנו מצוה דאורייתא, כמו היושב ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בבית (יעוין תוס' בברכות דף י"א א') או כל שלא אמר ג' דברים בפסח (יעוין ר"ן שלהי פסחים) וגם אינו בהכרח לדמות כל תקנות דרבנן להדדי וכמו מי שקידש ליל ש"ק שלא על היין, או כשתקע בשופר בר"ה שחל בשבת), ואכמ"ל.

ונפ"מ בזה לגבי חיוב נשים, שמה"ת יתכן ואין ל"זכור" זמן קבוע ואף אם נרצה לחדש דפעת א' בשנה הוי דאורייתא, מ"מ עדיין ל"ה זמן גרמא (וכונן ק"ש שדעת הכס"מ שאין זמן ק"ש דאורייתא ורק חכמים תקנו זמן ק"ש, וכן בתפילה שדעת הר"מ כן דן בס' קרן אורה במס' ברכות אם נחשב זמן גרמא מדאורייתא), וא"כ לכאורה מדאורייתא נשים מחויבות, אלא שעל ידי תקנה דרבנן נהפך להיות זמן גרמא, גם כן יתכן ששוב נשים נפטרו גם מחיוב דאורייתא כי כל שתקנו חכמים שוב אין אופן לקיים שלא בתקנתם.

וא"כ א"ש מנהג פולין שנשים לא הלכו לשמוע קריאת פ' זכור, דממה נפשך מהתורה סגי אפי' בלי ס"ת, והגם שרבנן תקנו שכל שלא שומע בס"ת א"י אפי' חיובו דאורייתא, הרי לתקנת רבנן נהפך המצוה להיות זמן גרמא ונשים נפטרו.

את מעשה עמלק לבנינו ולדורותינו, וסיפור זה יכול כל אדם לעשות בביתו לבני משפחתו. והוסיף התורה חסד, שכן משמע גם מסתימת הפוסקים, הרמב"ם והסמ"ג ושאר מוני המצוות, שהזכירו מצות עשה לזכור מעשה עמלק, ולא הזכירו שצריך לקרותה מתוך ספר תורה ובציבור. ולכן מסקנתו היא, שקריאת הפרשה מתוך ספר תורה ובציבור אינם מעיקר המצוה מדאורייתא, ויוצאים בזכירה בפה בעלמא, וגם ביחיד.

וכן הכריע בשו"ת שואל ומשיב (תליתאה ח"א סי' שצ) שגם ספר תורה שחסר בו אות אפילו באותו חומש כשר לקריאת פרשת זכור, דלקריאת פרשת זכור אין צריך ספר תורה אלא רק שלא יקרא על פה, ובוודאי דכשר גם בנכתב בפסול דמכל מקום על פה לא מקרי". וכן פסק המהר"ם שיק (בתשובה שנדפסה בסוף חלק יו"ד בדף שאחרי המפתחות) "שתהא צריכה קריאת פרשת זכור מתוך ספר תורה, אינו מבואר, רק משום דדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה, וממילא כשר גם בספר תורה החסר".

לסיכום, חיוב קריאת פרשת זכור מתוך ספר תורה שנוי במחלוקת הפוסקים. ומכל מקום דיני הקריאה בציבור ומתוך ספר תורה אינם תלויים זה בזה - שהרי יתכן שאין חיוב קריאה בציבור ויחד עם זאת יש חיוב קריאה בספר. וכן לאידך גיסא, יתכן שיש חיוב קריאה בציבור, ויחד עם זאת אינו צריך לקרוא מתוך ספר תורה כשר, אלא מתוך הכתב, כדי שלא יהיה קורא בעל פה.

ה. חיוב קריאת פרשת זכור מצריך ברכה לפנייה ואחריה

כתב הט"ז (סי' תרפה ס"ק ב) וז"ל: "ולענ"ד נראה דבקטן שאין יודע למי מברכין אין יוצאין ידי הברכה על ידו, ואין יוצאין ידי קריאה בלא ברכה, על כן אין להקרות למפטיר לקטן שאינו יודע למי מברכין". ולמדנו מכאן, שכדי לצאת ידי חובת קריאת פרשת זכור, חייבים לברך ברכות לפנייה ואחריה, ואם לא בירך לא יוצא ידי חובת מצות קריאה. ולכן קטן אינו עולה לתורה לקריאת פרשת זכור, מכיון שהוא אינו יכול להוציא את הציבור ידי חובה בברכות.

ולמעשה השאלה האם קטן יכול לעלות למפטיר לקרוא בתורה את פרשת זכור, שנויה במחלוקת, כמו שהביא הרמ"א (או"ח סי' רפב סע' ד) "וקטן יכול לקרות בפרשת המוספין או בד' פרשיות שמוסיפין באדר וכן נוהגים, אע"פ שיש חולקים". ובמשנה ברורה (ס"ק כג) כתב: "ואע"פ שפרשת זכור היא חובה מן התורה שישמענה כל אדם מישראל והקטן שאינו מחויב בדבר אינו יכול להוציאם ידי חובה, מכל מקום הרי עכשיו הש"ץ קורא ומשמיע לצבור ומוציאם ידי חובתן. ויש מחמירין בדבר שלא לקרותו לקטן לפרשת זכור וכן לפרשת פרה שיש אומרים שגם היא מדאורייתא, וכן הסכים באליה רבה ודרך החיים. ובתשובת פרח שושן העלה לעיקר דהקטן לא יקרא בד' פרשיות והביאו בחידושי רע"א".

* * *

ו. עתה נבוא לדון במנהג קריאת פרשת זכור לנשים.

והנה לאור דברי השו"ע, שחיוב קריאת פרשת זכור הוא במנין, יש להצריך נוכחות של עשרה גברים בקריאה, כדי שתהיה הקריאה במנין. וכן הביא בספר הליכות בת ישראל (פרק כב הערה ג) "הנוהגים לערוך קריאה מיוחדת לנשים,

יש להקפיד שיהיו בבית הכנסת בשעת הקריאה עשרה אנשים. שהרי כן לשון השו"ע (סי' קמו סע' ב) פרשת זכור בעשרה מדאורייתא, ועשרה מדין דברים שבקדושה, שהם עשרה זכרים גדולים דווקא. וכן משמע בשו"ת תורת חסד ובשו"ת בנין ציון החדשות (הובאו דבריהם לעיל), שאפילו לסוברים שנשים חייבות בקריאת זכור, מכל מקום אינן מצטרפות לעשרה. וכן אמר לי הגרי"ש אלישיב, שפשוט שצריך עשרה גברים בבית הכנסת".

אולם בנטעי גבריא (פורים סימן כ אות ט) העיר על כך: "שמעתי שיש שהורה לקרוא לנשים באופן שיש בבית הכנסת עשרה אנשים, כגון קודם מנחה או אחר כך. ולא הבנתי, דמה הועיל לן בזה שיש עשרה אנשים כיון שיצאו כבר ידי חובה, וצ"ע"²². וכנראה כוונתו להקשות שאם כל עשרת הנוכחים כבר שמעו קריאת פרשת זכור, אין להתיר להוציא ספר תורה במיוחד לצורך קריאה לנשים, וכמו שכתב בשו"ת משיב דבר (סימן טז) "**להוציא ולקרות בספר תורה ביום שאין בו קריאת התורה ודאי אסור**". דהאיך נעביד, אם לקרות בלא ברכה יש לנו לחוש לדעת הירושלמי דקריאה בציבור צריך לברך מהתורה. ולקרות בברכה ביום שלא תקנו חז"ל הרי היא ברכה לבטלה. והוא הדין להוציא ספר תורה ולקרות אף ביום קריאת התורה אך לא בעת הקריאה, כמו לאחר התפילה או בערב יש גם כן איסור בדבר"²³. ולפי זה יוצא לכאורה שאין להוציא ספר תורה במיוחד לצורך קריאה לנשים [אם אין גברים שלא שמעו את הקריאה] שכן זוהי הוצאה שלא לצורך, שאסורה.

ובשו"ת שרגא המאיר (ח"ו סימן קטו) הביא את דברי המשיב דבר, וכתב: "אבל באמת המנהג אצל הרבה צדיקים שקוראין פרשת הנשיאים בחודש ניסן בספר תורה בציבור ובלי ברכה על קריאת התורה"²⁴, וכן יש מנהגים שקורין בהושענא רבה בלילה ספר דברים לפני העולם בציבור בלי ברכה על הקריאה בתורה, וגם יש מנהגים שונים שקורים ב"ג מידות פרשיות הקרבנות בספר תורה בציבור, וגם כן בלי ברכה על התורה". אך לא נתברר לי מהי אמנם סיבת ההיתר להוציא ספר תורה כדי לקרוא בו בלא ברכה, וצ"ע.

ועוד צריך עיון במנהג לקרוא פרשת זכור במיוחד לנשים, מדברי הט"ז שלא יוצאים ידי חובת הקריאה ללא הברכות לפנייה ואחריה, ואם כן ודאי צריכים לברך על הקריאה שנוהגים לקרוא לנשים, ויש לתמוה כיצד יתקיים דין זה בקריאה המיוחדת לנשים²⁵. וכפי שאכן סבור המנחת יצחק (ח"ט סימן סח) שכתב "לענין קריאת פרשת זכור

²²האם בקריאה מיוחדת לנשים צריך שיהיה מניין גברים שעדיין לא יצאו ידי חובת הקריאה

כדעת הנטעי גבריא, שלכאורה צריך שמנין השומעים את קריאת פרשת זכור עדיין לא יצא ידי חובת הקריאה, מובא גם בשם הגרי"ש אלישיב בקובץ פסקי שמועות, כפי שציין ידידי הרב גמליאל הכהן רבינוביץ: "וראוי גם לחשוש לדעת התורת רפאל דאין מברכין על התורה כשכבר יצאו ידי חובה, ולכן נכון שיהיו עשרה אנשים כאלו שלא יצאו עדיין ידי חובה, ואז יוכל לברך על התורה, ואם לאו לא יברכו", ע"כ.

אמנם על עיקר דברי הנטעי גבריא תמה הרב לוי יוסף באנדי, משיבת חפץ חיים בניו יורק: הרי כתב בספר החינוך (מצוה תרג) ח"ל, ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן - ורק טעם המצוה הוא כדי שלא תשכח השנאה מלבנו, די לנו בזה לזכור הענין פעם א' בשנה - אבל לכאורה אם הזכיר ב' או ג' פעמים עדיין הוא מצוה ולמה אינו יכול להוציא אע"פ דכבר יצא פעם א'.

ראי' לזה - דאם א' לא ה' בביהכ"ס בשבת קריאת "פרשת זכור" ובפורים, היה יכול לצאת ידי חובת פרשת זכור בשמיעת פרשת כי תצא. ותמוה, הרי כולם כבר יצאו. וצ"ל דמה בכך דכולם כבר יצאו, הרי יכול לעשות מצוה זו ולהוציא אחרים פעמים הרבה וכמש"כ החינוך.

²³הוצאת ספר התורה במנחה למי שלא קרא בשחרית

אחי רבי מאיר כתב: הברכי יוסף אומר [לאו דוקא לגבי פרשת זכור] שמי שלא קרא שחרית לא להוציא עבורו ס"ת במנחה, ובשבת הלוי ח"ד סי' ע"א דן שם אם מותר להוציא ס"ת במנחה כפר' זכור לגברים שלא שמעו פר' זכור שחרית, ולמעשה בחוץ לארץ יש נוהגים לקרוא לבני ארץ ישראל שבקיץ הקריאה שונה לפעמים והם יפסידו פרשה - במנחה את הפרשה הבאה.

²⁴קריאת פרשת הנשיאים בחודש ניסן מתוך ספר תורה

והוסיף על כך רבי נתן געשטעטנער אב"ד קרית אגודת ישראל בבני ברק, ור"מ מתיבתא "פנים מאירות":

הנה ראיתי בס' יש מנחילין הנדפס מחדש מהג"ר פנחס קצנלבוין ז"ל - בדורו של החכם צבי ופנים מאירות ז"ל - (סי' קמ"ב עמוד רל"ט) שכתב, "ובאנו לבית יהודי אחד, ושם היה לו ספר תורה, וקרינו הנשיא של ה' ניסן מבתוך הספר תורה" עכ"ל. הרי שכבר בדורות הקודמים היו שנהגו לקרוא את פרשת הנשיא מתוך ספר תורה. ובעיקר הענין אם מותר לקרות בתורה ברבים בלא ברכה, יעויין בשו"ת להורות נתן (חלק עשירי סימן מ"ה), ובס' להורות נתן על התורה (פר' בחוקות עמוד רמ"ז).

²⁵האם ברכות מעכבות בקריאת התורה לנשים

אמנם רבי חנוך פרידמן, ראש כולל בית יחיאל בהר נוף, ירושלים, כתב: "מה ששאלתם האין יוצאים בלי ברכות בקריאה לנשים על פי הט"ז שברכות מעכבות. נראה שמנהג העולם הוא על פי הפרי מגדים שם שנחלק על הט"ז וטוען שידוע שברכות אינם מעכבות. וגם המשנה ברורה לא הביא את דברי הט"ז, ובפמ"ג נראה שתמה על הט"ז ורק פלפל הפמ"ג שבאופן שלא בירך ברכת התורה בבוקר, שאז ברכת התורה מהתורה לפי דעת כמה מהראשונים, אולי ברכה דאורייתא יעכב. אבל ברכה דרבנן בוודאי לא מעכב המצוה, ונראה שעל זה סמכו העולם.

נהוג באשכנז שקוראים לנשים אחר צהרים קודם מנחה... ומכל מקום לקרוא בשביל נשים לבדן, ס"ל לכמה גדולי האחרונים דיש להחמיר שלא לקרות בשביל נשים לבדן, ואפילו לעשר נשים, כמ"ש בספר מקראי קודש. אכן כפי מש"כ כ"ת דבאשכנז המנהג שקוראים בשביל נשים לבדן כנ"ל, אבל בודאי אין לברך, כיון דלכמה פוסקים ס"ל דפטורים, ואם אין חייבים אין לקרות בשבילן לבד"26.

בקצרה: מנהג קריאת התורה במיוחד לנשים, קשה ממה נפשך - בקריאה לנשים בלבד [ללא גברים] לא מתקיים הדין שצריך מנין בקריאה, ובפרט שללא מנין אסור להוציא ספר תורה במיוחד לנשים, כי זוהי הוצאת ספר תורה שלא לצורך²⁷. ואילו בקריאה שבה נוכחים עשרה גברים צריך להקפיד שהגברים עדיין לא יצאו ידי חובת הזכירה, ופוק חזי מאי עמא דבר שלא נהגו כן. ואם אמנם נמצאים עשרה גברים שכבר שמעו, אזי צ"ע כיצד יוצאות הנשים ידי חובה בברכות.

* * *

ח. כדי ליישב את מנהג הקריאה לנשים, נראה להקדים ולומר שיש דברים שבהם גם לצירוף של עשר נשים יש משמעות.

בהגהות אשר"י (מגילה פ"א סי' ו'; הובא ברמ"א או"ח סי' תרצ"ט) הסתפק מה הדין בקריאת המגילה שצריכה להיות לכתחילה בציבור, האם נשים מצטרפות לעשרה "דמאחר ואינו אלא משום פרסום הנס לא בעינן שיהיו בני מצוה". יסוד הספק הוא האם בקריאת המגילה דרושה נוכחות של "ציבור" כדין דברים שבקדושה, שצריך "ציבור" של עשרה זכרים בני חורין גדולים ולא נשים עבדים וקטנים, כפי שנפסק בשו"ע (או"ח סי' נה סע' א). או שיסוד קריאת המגילה בעשרה הוא מדין פרסום הנס - וכדי לפרסם הנס אין צורך דווקא ב"ציבור" של עשרה גברים, אלא גם בנוכחות של "רבים" מתקיים פרסום הנס²⁸, ועשר נשים נחשבות כ"רבים" שמתפרסם על ידן הנס²⁹.

ורבי יצחק דוד אלתר, בנו של כ"ק האדמו"ר בעל הפני מנחם מגור, כתב:

ראיתי מה שנתקשה בד' הט"ז שדן באיסור קטן לעלות לפ' זכור, דא"י למי מברכין, שא"י לצאת בברכתו והוי קריאה ללא ברכה ולא מועיל, ולכאול' לפי"ז נשים השומעות קריאה בס"ת ללא ברכה לא יצאו. לדעתי כוונת הט"ז היא כך, יש חיוב מהת' דזכור ויש תקנה דרבנן לקריאה דפ' זכור בשבת הסמוכה לפורים, ולגבי תקנה דרבנן שהיא לכאול' תקנה המוטלת על הציבור ולא על היחיד ע"ז דן הט"ז דאין לעלות קטן, כי התקנה דרבנן כוללת ברכה בקריאה"ת, וע"י קטן שא"י למי מברכין לא מתקיים התקנה דרבנן, אולם הנשים אף אם הן מחויבות זהו מגדר דאורייתא שהיא חובה על כל יחיד. וכמו במי שנמצא במקום שאין מנין שכל האג"מ שיכול לצאת י"ח זכור בשמיעת קריאה"ת בפורים, ואף דוודאי תקנה דרבנן לקרא בשבת הסמוכה לפורים פ' זכור ע"ש שיצא, אלא שהיחיד אין מחויב בה. ומ"מ י"ח זכור דאורייתא יקיים.

²⁶ הערת הגר"ב ז'ולטי על מנהג אשכנז בקריאת פרשת זכור לנשים

רבי אביגדור בנצ'ל, רב העיר העתיקה בירושלים, כתב:

"בק"ק חורב של יוצאי גרמניה נהגו לקרות לנשים פרשת זכור במנחה, וכשנא לשם מו"ר הגאון ר' בצלאל ז'ולטי זצ"ל הורה שיצאו חלק מהקהל מבהכ"נ, וישארו פחות מעשרה אנשים, משום שלדעת ה"תורת רפאל" כל קריאה של עשרה בתורה, אפילו בלא תקנת חז"ל טעונה ברכת התורה.

²⁷ הוצאת ספר התורה ל'צורך קצת' ולצורך קריאת שנים מקרא ואחד תרגום

אמנם רבי מאיר פנחס, מחבר ספר תורת הישיבה, כתב על המבואר שאין להוציא ספר תורה במיוחד לצורך קריאת התורה לנשים, ומה שהבאנו לעיל סיוע לדבר ממש"כ בשו"ת משיב דבר: ולענ"ד נראה דאי מהתם איכא למידחי, דאיהו איירי בגוונא שאין שום צורך בקריאה כגון להוציא ס"ת ביום שאין בו קריאה וכד', וע"ז כתב דאין לעשות כן, אבל היכא שיש לו צורך ואפילו מעט אין בזה כל איסור, וכאן הרי לצורך, דהא הרבה פוסקים כתבו שאף הנשים ישמעו קריאת התורה וכפי שהזכיר כת"ר באות ב', ותדע, דהא האריז"ל היה מוציא ס"ת בכל שבת כדי לקרות בו שמו"ת, וכפי שנזכר בכף החיים.

²⁸ קיום מנין לתפילה של קטנים

וכתב רבי אברהם אבידן: הנה לפי הספק של ההגהות אשרי, אם נבוא לדמות לזה קריאת פ' זכור, נמצא שיש צד לקיים מנין גם לקטנים, שהרי המגן אברהם על דברי הרמ"א כתב שעיקר הספק הוא בקטנים.

²⁹ קריאת מגילה בעשר נשים

רבי משה כהן, ישיבת נשמת ישראל, ירושלים, כתב על ספקו של הרמ"א:

כתב בספר שלמת חיים (להגרי"ח זוננפלד) ח"א סי' ק"א "שאין להזניח דעת האומרים ד' נשים חשיבי כעשרה למקרא מגילה, וספיקו של הרמ"א הוא רק לעניין אם הנשים מצטרפות לאנשים ומשום פריצותא וכפי הדין לעניין זימון אבל י' נשים בפ"ע שפיר דמי. ולפי דבריו לעניין קריאת מגילה י' נשים נחשבות לעשרה".

אבל במשנה ברורה ביאר ספק הרמ"א דאפשר דכיוון שהוא משום פרסומי ניסא סגי אף בנשים, משמע שהספק הוא על עצם הצטרפות הנשים אפי' בפ"ע משום פרסום הנס, ולפי דברי השלמת חיים זה פשיטא שמצטרפות בפ"ע והספק הוא רק על צירוף נשים לאנשים ומשום צניעות (גם לשון הגהות אשרי שהובא בד"מ הארוך לא משמע כדברי השלמת חיים).

בספר ערוך השלחן כתב ויש להסתפק אם נשים מצטרפות לי' "ונראה שאין מצטרפות" (תרצ"ז סכ"ה). ונראה לי שהכריע הערוך השלחן כך (שאין מצטרפות) דעיי' בס' תרפ"ט סעיף ה' בערוה"ש לעניין אם נשים מוציאות את האנשים בקריאת מגילה שכתב שם שני טעמים שאין מוציאות [א] משום כבוד ציבור [ב] משום שמברכות לשמוע מקרא מגילה שאינה חייבת בקריאתה (וכפסק הרמ"א בסעיף ב') וביאר שם בערוה"ש דהא דמברכת לשמוע הוא דעת הבה"ג, ומדויק

ובספר מקראי קודש (פורים סימן לה) דן האם יש לברך ברכת הרב את ריבנו בקריאת המגילה לפני עשר נשים. דבשו"ע (סי' תרצב סע' א) נפסק: "ולאחריה נוהגים לברך הרב את ריבנו". וברמ"א כתב: "ואין לברך אחריה אלא בציבור". וכתב המקראי קודש: "ויש לעיין בקורא את המגילה לפני עשר נשים, אם יש להן לברך ברכת הרב את ריבנו לפי פסק הרמ"א הנ"ל, והשאלה היא אם עשר נשים יש עליהן שם "ציבור" לכל אותם הדברים שנתחייבו בהם. ואם באנו להשוות דין זה לקריאת המגילה - למאן דאמר שצריך עשרה - הרי שם מספיק גם עשר נשים, דענין העשרה שם הוא משום פרסומי ניסא, ובעשר נשים יש פרסומי ניסא", עכ"ד.

ובהערות הררי קודש ביאר את הדברים, על פי מש"כ בערוך השלחן (סי' תרצב סע' ה) שברכת הרב את ריבנו נאמרת בעשרה משום שעניינה פרסום הנס. וכפי שגם משמע מדברי הבית יוסף שהקשה מדוע ברכת הרב את ריבנו פותחת ב"ברוך", הרי היא סמוכה לברכה שלפני המגילה, כי המגילה לא מפסיקה בין הברכות. ותירץ הבית יוסף "דהאי ברכה אחרונה לאו אקריאת מגילה אלא ברכה בפני עצמה שנתקנה על הנס".

ומתבאר כי מאחר ויסוד ברכת הרב את ריבנו הוא ברכה משום פרסום הנס, יכול לברך את הברכה גם כשקוראים את המגילה לעשר נשים³⁰. וביאור הדברים, כי לפרסום הנס, אין נדרשת נוכחות "ציבור" אלא נוכחות של "רבים", ועשר נשים הן "רבים" שמתקיים בהן פרסום הנס³¹.

ח. ונראה להוסיף בביאור ההבדל בין רבים לבין ציבור. בגמרא (סנהדרין עד, א) מפורש שעכו"ם שאנס ישראל לעבור על אחת ממצוות התורה אמר רבי יעקב, בפרהסיא, יהרג ואל יעבור. ואמרו שם "אין פרהסיא פחותה מעשרה בני אדם". ונחלקו האחרונים אם נשים נכללו במנין עשרה לדיון זה.

המנחת חינוך (מצוה רצו אות י) כתב: "בגמרא שם מבואר דכתיב ונקדשתי בתוך בני ישראל, ויליף תוך תוך ועדה עדה ממרגלים מה להלן עשרה אף כאן עשרה, וכן הוא בברכות (כא, ב) ובמגילה (כג, ב) גבי אין אומרים דבר שבקדושה פחות מעשרה מלימוד ונקדשתי דאתיא תוך תוך. ועיין רמב"ם (הלכות תפילה פ"ח ה"ד) דצריך שיהיו עשרה גדולים ובני חורין, כמבואר בגיטין (לח, ב) דרבי אליעזר שחרר עבדו להשלימו לעשרה. ואם כן נראה דכאן נמי צריך דוקא להיות זכרים ובני חורין, וצ"ע אמאי אינו

בלשון התוספתא שכתוב נשים פטורות ממקרא מגילה, והיינו משום שחיובם רק בשמיעה. וזה הטעם שאין אשה מוציאה לאיש שהרי אין הנשים חייבות בקריאה כחוב האנשים, רק בחיוב שמיעה שהוא קל יותר.

³⁰ ההבדל בין קריאת התורה בציבור - לקריאת המגילה וקריאת פרשת זכור

כתב רבי יעקב שולביץ:

ויש להוסיף, שבשו"ת בנין שלמה סימן נד [מבעל החשק שלמה], מבאר את הנהגת הגר"א בקריאת פרשת זכור ובקריאת המגילה, שהיה נוהג הגר"א לעלות לתורה בפרשת זכור, ולקרא בעצמו את הקריאה, וכן היה קורא את המגילה לעצמו, היות ומלבד המצוה של קריאה בציבור, יש גם ענין בזכור ובמגילה לקרוא בעצמו, כי מצוה זו יותר ממשלוח.

והיינו, שיש לחלק בין קריאות אלו למצות קריאת התורה בצבור, היות ובקריאת "זכור", וכן בקריאת המגילה, המצוה לקרוא - היא על כל יחיד ויחיד. ולכן, במצות "זכור", אם אין לו ספר תורה, מחוייב לקרות לעצמו מתוך החומש. אבל בשאר חיובי קריאת התורה, החיוב מעיקרו הוא על הצבור, וכשאין אפשרות של קריאת התורה בצבור - אין היחיד חייב כלל! ולכן נהג הגר"א לקרוא בעצמו את פרשת זכור ואת המגילה כדי לקיים את החובה העצמית שלו, בעצמו.

³¹ חיוב נשים בקריאה ועניה בהלל ובאמירת ד' פסוקים של גאולה בקריאת המגילה

לפי דברים אלו, דן ידידי החברותא ד"ר ארני אגושטיין:

איתא במסכת מגילה (יד, א) "אין אומרים הלל בפורים דקריאתה זו הלילא" - משום הגמרא את המקרא מגילה לקריאת ההלל. אז נשאלת השאלה - כמו שרבים של עשר נשים יוצר קבוצה הלכתית לגבי קריאת המגילה אולי גם לגבי הלל רבים של עשר נשים יוצר קבוצה הלכתית לגביה. עיין באורח חיים סי' תכ"ב ס"ב ברמ"א לענין הלל שכתב "וי"א דכשיחיד קורא אומר לשנים שיאמרו עמו ראשי פרקים דאז הוי כרבים" - אז כשעשר נשים אומרות הלל בידה בתפילה של נשים בבית הספר האם יש חיוב או מצוה לקרוא בקריאה ועניה.

גם נשאלת השאלה, כשקוראים את המגילה לעשר נשים שמצרות "רבים" האם הנשים צריכות להגיד בקול רם את הד' פסוקים של גאולה "איש יהודי" ו"מרדכי יצא" וכו' בביאור הגר"א סי' תרצ"ב סע' י"ז שכתב דנוהגים לומר ד' פסוקים של גאולה בקול רם וכתבו הגהות מיימוניות ומרדכי משום שמחה ולעורר התינוקות שישמעו קריאת המגילה. העניה וקריאה במגילה זה כמו עניה וקריאה בהלל וא"כ עשר נשים יוצר קבוצה הלכתית בגלל פרסומי ניסא ונקראים "רבים" ואולי הן בגדר עניה וקריאה בשני המקומות הלל ומקרא מגילה.

מבואר בר"מ כאן דצריך דוקא אנשים בני חורין, ולחלק בין כאן להתם צ"ע. כלומר, "עשרה" בהלכות קידוש ה' הם רק עשרה גברים ולא נשים.

אולם לדעת רבי יוסף ענגיל בספרו גליוני הש"ס (סנהדרין עד, ב ד"ה מה להלן) גם נשים נכללות במנין עשרה לדין קידוש השם בפרהסיא. הגר"י ענגיל הביא את דברי הרוקח שחיוב זימון בעשרה הוא דווקא בעשרה ישראלים זכרים גדולים, מאחר ובסוגיא בסנהדרין מבואר ש"פרהסיא" היינו עשרה וכפי שנלמד מ"עדת המרגלים" שהיו עשרה גדולים וזכרים, וכתב הגר"י ענגיל על דברי הרוקח: "והם חידוש דלא יהיה חיוב קידוש השם רק בפני עשרה זכרים דייקא, ולשון הש"ס דכאן דאמר תחילה אין פרהסיא פחותה מעשרה בני אדם, פשוט דגם אשה בכלל בן אדם, ואם כן הרי לא חידש הש"ס אחרי זה רק דבעינן ישראלים, אבל לא דניבעי נמי זכרים. ומיהו לענין קטנים יש לומר מסברא דבפני קטנים לא הוי קדושת השם, כיון דאין להם דעת"³².

ובביאור מחלוקת המנחת חינוך ורבי יוסף ענגיל, כתב הרב חיים ג'קטר (קובץ בית יצחק חלק כב עמ' 300) שיש להבדיל בין "ציבור" ל"רבים". עשרה זכרים בני חורין מוגדרים כ"ציבור", אולם נשים אינן בכלל "ציבור", כדברי הגמרא בברכות (מה, ב) "אפילו מאה נשי כתרי גברי דמיין", ופירשו התוספות "לענין קיבוץ תפילה ולענין כל דבר שבעשרה". ולכן בכל דבר שבקדושה שצריך "ציבור", אין נשים בכלל. ולכן לדעת המנחת חינוך, שלמצות קידוש השם בפרהסיא צריך נוכחות של "ציבור" לחייב ישראל להיהרג, אין נשים בכלל מנין עשרה לקידוש השם.

אולם רבי יוסף ענגיל סובר, שהדרישה לעשרה בענין קידוש השם בנסיבות מסוימות היא לנוכחות "רבים", ולא "ציבור". אשה אינה יכולה להיות חלק מציבור, אולם היא יכולה להיות חלק מרבים. הסברא לכך שבנוכחות רבים אנו מתמקדים ברושם על המסתכלים שזה מסר נפשו להקב"ה כדי לא לעבור איסור, ולמה יש לחלק בין נשים וגברים בענין זה, ששניהם מתעוררים מזה שעדים הם למסירות נפש לבווא. ולכן הגיוני לומר שגם נשים יכולות להרכיב אגודת בני אדם המוגדרת על פי הלכה כרבים. קצת ראייה לכך ניתן לשאוב משו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סי' קלט ענף ו), שפסק שנשים הן בכלל מנין ס' ריבוא הדרוש להגדרת רשות הרבים לפי שיטת רש"י ועוד ראשונים (עי' עירובין נט, א; וביאור הלכה סי' שמה ד"ה ו"א שכל, לסיכום השיטות בנדון). ניתן לומר שכמו שמתי שהדרישה לרבים הי' ס' ריבוא, נשים בכלל, במקביל מתי שדורשים עשרה להיות מוגדר כרבים, נשים בכלל³³.

מסיים הרב ג'קטר: "ואין ליישם את הכלל "מאה נשי כתרי גברי דמי", שזה שייך אך ורק כשדורשים נוכחות ציבור, אבל לא במקרה שדורשים אסיפה של רבים".

³² נשים וקטנים לענין מנין עשרה בקידוש השם

העיר על דברי הגר"י ענגיל כי נשים נמנות במנין עשרה לענין קידוש השם, כתב רבי מאיר זלאטוביץ: קשה, דמהאי קרא גופיה דונקדשתי בתוך בני ישראל ילפינן דכל דבר שבקדושה אין אומרים בפחות מעשרה, והתם מפורש דלא סגי בנשים, ש"מ דגז"ש דתוך תוך הוא על עשרה גברי, גדולים, וא"כ ה"ה לגבי קידוש ה' בפרהסיא צריך לומר כן, דהא מחד קרא אתיין. ובענין צירוף קטנים למנין עשרה בקידוש השם, כתב רבי חנוך פרידמן על דברי הגר"י ענגיל:

יש לפלפל בזה, כי לכאורה תלוי באיזה קטן. שהרי בן נח שאין הל"מ שצריך להיות דווקא בן י"ג שנה לעונשים נהרג מעת שיש לו דעת. ורואים שהדין דעת שצריך בישראל שיהיה דווקא בן י"ג, הוא הלכה למשה מסיני ולא שאין לו דעת במציאות. ומסתבר דלענין חילול ה', קטן כזה שהוא בר דעת יש בזה חילול ה' במי שעובר לפניו. ועיין בגר"א במשניות, שביאר שמקור שיטת הרמב"ם. שפיתוי קטנה רצון הוא, הוא מגמרא סנהדרין (נה, ב), שאיתא שם שקטנה מזידה היא ורחמנא הוא דחס עלה, ויש לפלפל בזה.

³³ נשים וגויים בכלל ס' ריבוא ברשות הרבים

על כך השיב רבי אברהם בנדיקט: ומה הראיה הרי גם גויים בכלל וכל בני אנשא הבוקעים בו, אבל אכתי בדין רבים בהלכה אולי בעינן גברי. ושאינו רה"ר שהוא ענין של מציאות שנפקא מינה בה בהלכה.

ורבי אפרים הלוי ליוואוויץ כתב:

בזה שהשווה כת"ר לאגרות משה בענין מספר ס' דהוא לענין רה"ר בשבת, לכאורה יש לחלק דהלוא שמה מהני אפילו נכרים ז"א דאין שום דינים בכלל וכאן בהחלט לא עולה על הדעת שיהי נכרים ולכן כבר אין הכרח שיהי נשים.

ט. ומצאנו במקום נוסף, שנשים מצטרפות למנין עשרה.

בשו"ע (או"ח סי' תרו סע' א) נפסק שצריך לומר בפני עשרה שמבקש מחברו מחילה ואם לא רצה חברו למחול לו כדי שלא יחשדוהו. ובשו"ת רב פעלים (או"ח ח"ב סימן סב) נשאל האם הלכה זו מתקיימת כשאומר כן בפני עשר נשים. ובתחילת דבריו כתב: "בהשקפה הראשונה אמרתי, הסברא מחייבת דמהני בעשר נשים, דמידי הוא טעמא אלא בעבור פרסום הדבר, גם על ידי נשים יתפרסם, ואדרבה נשים דברניות הן ויפרסמו הדבר יותר מאנשים".

ובהמשך דבריו כתב: "ועוד אני אומר שספק זה יש להסתפק בו בדין אחר, דאיתא בשו"ע (סי' תרעא) בדין נר חנוכה שמדליקין ומברכין בבית הכנסת משום פרסומי ניסא, וכתב המג"א (שם ס"ק י) שאם הוא סמוך לחשיכה בליל שבת וטרם שיבואו מנין לבית הכנסת יתקדש היום, יברך וידליק מיד דמכל מקום איכא פרסומי ניסא כשבאים אחר כך לבית הכנסת וכו'. וכתב הרב שערי תשובה בשם מור וקציעה כיון שהוא משום פרסומי ניסא צריך שיהיה עדה בשעת מעשה ורק אם השעה דחוקה לא יבטל ההדלקה אלא ידליק בלא ברכה. וגם בזה יש להסתפק אם נמצא עשר נשים ידליק בברכה ואפילו דאין השעה דחוקה, או דלמא אין מועיל פרסום אשר בפני נשים דאין נחשבים עדה כמ"ש חז"ל בדין הקדושה דכתיב ונקדשתי בתוך בני ישראל, ולא בנות ישראל".

ובתוך דבריו מביא הרב פעלים: "והנה בדין מחלל שבת בפרהסיא כנזכר בשו"ע (יו"ד סי' ב סע' ה) דכתבו הפוסקים לא חשיב פרהסיא אלא אם כן חילל בפני עשרה, ראיתי להרב פתחי תשובה שם (ס"ק ב) שנסתפק אם חילל בפני עשרה נשים אי הוי פרהסיא, ולא פשיט הרב הנזכר ספק זה".

ולמעשה הביא הרב פעלים את ספקו של הרמ"א הנ"ל אם נשים מצטרפות למנין עשרה בקריאת מגילה, וכתב: "ועיין פרי חדש דכל דאיכא היכר צירוף אינם מצטרפים משום פריצותא ע"ש, הרי התם טעמא דבעינן עשרה הוא משום פרסומי ניסא, ועם כל זה אי לאו משום דניכר היכר צירוף דחשיב פריצותא דדמי לזימון הנזכר לעיל הוה אמרינן איכא פרסומי בנשים". ובזה נפשט הספק אשר נסתפקנו בנרות חנוכה, דיש לומר מהני צירוף נשים בעבור פרסום הנס, והוא הדין נמי דנפשוט ספק הרב פתחי תשובה בענין מחלל שבת בפרהסיא בפני נשים דוקא דחשיב פרהסיא ופסול. אמנם ספק דנדון דידן [לענין בקשת מחילה בפני עשר נשים] לא נפשט מזה, דיש לומר בנדון דידן התקנה היא בשביל בושא שיבוש ויתכפר, ובפני נשים לא הויא ליה בושא כל כך".

למדנו איפוא מדברי הרב פעלים, כי יש דברים שלגביהם עשר נשים נחשבות "פרהסיא". והיינו כפי שנתבאר לעיל, שיש להבדיל בין "ציבור" ל"רבים", ואף שלדברים שצריך בהם "ציבור", עשר נשים אינן נחשבות כ"ציבור", ולכן דברים שבקדושה נאמרים רק בעשרה זכרים בני חורין. אך בדברים שצריך נוכחות של "רבים" - וכגון לענין פרסום הנס בחנוכה, או לענין "פרהסיא" בקידוש השם [לדעת רבי יוסף ענגיל והרב פעלים] גם עשר נשים נחשבות "רבים".

י. לפי האמור נראה לחדש כי מעיקר הדין קריאת פרשת זכור יכולה להתקיים גם בפני עשר נשים. ואף שאינן נחשבות "ציבור" אלא "רבים", יתכן שיש לדמות קריאת פרשת זכור בעשר נשים לקריאת המגילה בעשר נשים. וכשם שבקריאת המגילה, מצטרפות עשר נשים כיון שאין הקריאה מדין "דברים שבקדושה" שצריך בהם "ציבור" של עשרה גברים גדולים, אלא היא מדין מיוחד של "פרסום הנס" שגם עשר נשים הם "רבים" שבהן מתפרסם הנס - הוא

הדין בקריאת פרשת זכור לעשר נשים³⁴, אין זה מחייב "ציבור" של עשרה זכרים גדולים כדין "דברים שבקדושה"³⁵, אלא די ב"רבים", דהיינו עשרה המחוייבים במלחמת עמלק, ובכלל זה נשים³⁶.

³⁴הבדל בין חיוב נשים בקריאת מגילה לחיובן בקריאת פרשת זכור

על האמור כאן, כתב רבי שמחה בן ציון רבינוביץ, מחבר הספר פסקי תשובות:

לענ"ד ההשוואה בין קריאת פרשת זכור לקריאת המגילה לענין להחשיב נשים כ"ציבור", טענה בירור, דשאני קריאת המגילה שכל ענינה "פרסומי ניסא", ולענין פרסומי ניסא חשיבי עשרה נשים "ציבור", דעכ"פ מתפרסם דנס, משא"כ קריאת פרשת זכור ענינה מחית עמלק ומ"מ זו אינה בכלל "פרסומי ניסא", ואין מקום לומר שיש איזה חשיבות ל"ציבור" של נשים, כפי שאין מקום לומר זאת בשאר מצוות הצריכות "ציבור" כגון תפילות בציבור ואמירת קדיש וברכות אירוסין ונישואין וכיוצא באלו.

ועוד יש להעיר, דהא"נ באמת מעיקר הדין אשה יכולה לעלות לתורה, וכדאיתא בשו"ע סי' רפ"ב שהבאתם, ולדבריהם [אשר טעונים בירורים וכו'] [ל] כשיש מצב של "רבים" של עשר נשים יתכן גם שאשה תהיה בעלת קורא וכו'. למעשה כהוראה לרבים, ואף לענין הוראה ע"י כתיבה בספר חידו"ת והלכה יש לציין כי גדולי ומאורי הדורות נמנעו ואף אסרו בהחלט דברים כעין זה, עקב התפשטות הרפורמים בימיהם [וגם בימינו עדיין ה"קליפה" הזאת קיימת במקומות שונים] אשר עירבו קודש וחול באופן מבהיל וכן יתר מעשיהם הנלווים היה "שויון זכויות" לעשות מניינים של נשים עטופים בטליתות וקריאתם בתורה וכו', כידוע כל זה ואשר על כן יצאו חוצץ נגד כל הדומה לזה, אפילו היה בכוונה רצויה וכפי שכתבנו בזה (בקצרה) בפסקי תשובות סי' י"ז אות א' [לענין עיטוף בטלית] ובסי' לה אות ב' [לענין תפילין] ובעוד מקומות.

עוד בענין זה כתב רבי גרשון בעס, רב בית המדרש קהלת יעקב בלוס אנג'לס:

ומה שהביא הספק של הרמ"א אם מצטרפות נשים למנין של קריאת מגילה, נכון ששם יש לחקור דהא שם החיוב על כל אחר לקרוא המגילה ופשוט שהוא חיוב על כל יחיד והשאלה היא רק אם מקיימים הענין של מנין [פרסומי ניסא] עם נשים, אבל כאן הוא חיוב של קריאת התורה שלא יצויר שאדם יכול לצאת המצוה ע"י קריאתו ביחידות ואינו דומה כלל למגילה. וחזינו שבמגילה אינו מברך ברכת התורה אלא ברכה על התיקון דרבנן לקרוא מגילה. ואם היו מברכים בפרשת זכור "על זכירת מחיית עמלק" אז היה צורך שמצות הקריאה היא חיוב על כל יחיד והצורך לעשותו במנין הוא ענין של רבים. אבל כיון שלמעשה מברכים ברכות התורה, א"כ ודאי שצריך עשרה גברים ככל קריאת התורה.

ולשיטות שאינו דין של קריאת התורה אלא ענין של זכירת עמלק באמת יוצאים בלי ס"ת, וא"כ לצאת אותם שיטת אינן צריכות בכלל לבוא לביהכ"נ ויכולים לקרוא בעצמן בבית.

³⁵דין קריאת פרשת זכור כדין קריאת התורה

על דברים אלו כתב רבי שמואל אליעזר שטרן, רב מערב בני ברק:

לגופם של דברים, דעתי העניה נוטה יותר לומר, דקריאת זכור עיקרה ויסודה הוא דין קריאת התורה ואינו דומה כלל לקריאת המגילה, והראי' דעל פרשת זכור יש חובת ברכות התורה ואילו במגילה ליתנייהו, ויסוד חובת קריאת פרשת זכור וכן פרה דין קריאת התורה אית בהו - מלבד ענין הזכירה שיש בהן - ולכן אין מקום לכאורה לקרוא בפני עשר נשים [אלא שבוה צדק דבריו דמה תועלת יש בעשרה אנשים שכבר יצאו ידי חובת הקריאה, אם לא ששנחקק ונאמר דקריאה נוספת בפני אנשים יש עליה שם קריאת התורה, אך כמובן ללא ברכה, ויל"ע בזה].

וביתר ביאור כתב רבי אברהם בנדיקט:

באשר לנקודה המרכזית בדבריהן שהעשרה לפרשת זכור הוא מדין רבים לא מדין צבור ואשר על כן סגי בעשר נשים. הנה כל ראיותיה מעשרה במגילה, בקידוש ה', בבקשת מחילה, בנר חנוכה, בחילול שבת בפרהסיא בהם אמרו המחברים השונים שאין צורך דוקא בזכרים כי אמנם צריך רבים לא ציבור, אבל בפרשת זכור אף כי מקור העשרה הוא משום פרסומי ניסא, אבל אחר שחכמים תקנו צורת יציאת ידי חובת זכור, בקריאתה מתוך ספר תורה, הרי דינה כדין כל קריאה בספר תורה שדינה כדבר שבקדושה המחייב עשרה דוקא ועשרה גברי ולא נשים ודון מינה ומינה, ולא כמו שכתבת בסעיף י' כיון שאין הקריאה מדין "דברים שבקדושה" אלא כיון שתקנוה על ידי קריאה בתורה ממילא דינה ככל קריאה בתורה ובהו היא שונה מכל אלו שהזכרת שאין צורך בהם לעשרה גברי אלא סגי ב"רבים".

האם קריאת פרשת זכור נחשבת ל"דברים שבקדושה"

בענין זה, כתב רבי שלמה סג"ל קליין:

לכאורה, באמת סבירי ישרה היא דיש בקריאת פרשת זכור משום מחיית עמלק השייך לרבים ולא דוקא לדיון "ציבור", אבל הלא עדיין קריאת פרשת זכור בלי ספק הוא "דבר שבקדושה" לא פחות מקריאת פרשת פקודי, וחז"ל אמרו "אין קורין בתורה" בפחות מעשרה. וקריאת פרשת זכור בודאי נכלל בהכלל של "קריאת התורה", וממילא הוא בעצם דבר שבקדושה ואפי' אם חיובו נוצר מטעמים אחרים בודאי לא נגרע ולא נחסר ממנה השם "דברים שבקדושה", וא"כ אין קורין אותה אלא בעשרה גברי.

ובאמת צריך בירור בגדר "דברים שבקדושה" ולמה נחשב קריאת התורה מהני דברים שבקדושה. ועי' בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' ז') שכתב אהא דאין קורין בתורה בפחות מעשרה "שאין אסור לקרוא בתורה ובנביאים ביחיד. אלא כל שהוא אומר על אחרים להוציאן בבית הכנסת כדרך שתקן משה ועזרא ומכרז לפניהם ולאחריהם אינו בפחות מעשרה" וכן משמע קצת מלשון רש"י שם ד"ה אין קורין בתורה "בציבור". דהיינו כל קריאה שהוא מכת תיקון חז"ל להוציא את הרבים נכלל בגדר "דברים שבקדושה" דבעי מנין עשרה גברי.

וכ"כ בשו"ת רדב"ז (חלק ג סימן תקכט) וז"ל שאלת ממני אודיעך דעתי במי שיש לו ס"ת בתוך ביתו ויש לו ג"כ חומש באיזה מהם יצא ידי קריאת התורה שנים מקרא ואחד תרגום. גם בשבת כשאין עמו עשרה הי מנייהו עדיף: תשובה: לקרוא בתורה בשבת ככל דיני הקריאה בצבור לא קא מבעיא לך דמשנה שלימה שנינו במגילה בפרק העומד ויושב אין קורין בתורה בפחות מעשרה וטעמא "דכיון דהוי מתקנת עזרא הוי דבר שבקדושה ואין פחות מעשרה" אלא ודאי שאלתך אינה אלא לקרות ביחיד הקורא לצאת ידי חובת שמו"ת הי מנייהו עדיף. ומסתברא לי דאם זה הקורא הוא בקי בקריאה בניקוד ובטעמים וסוף פסוק ודאי בס"ת עדיף שהרי יש בו קדושה רבה ועיקר עשייתה לקריאה דמצות עשה על כל איש מישראל לכתוב לו ס"ת עכ"ל הצריך לענינינו (ואגב: יכולים ללמוד מדברי רדב"ז שמותר להוציא ס"ת לצורך קריאת שמו"ת ולא דוקא לצורך קריאה גמורה, וכמנהג הרבה צדיקים שהבאת, שקראו הנשיא והעבירו הסדרה בס"ת).

ומכל הנ"ל יוצא שאין סיבה לומר דקריאת פרשת זכור לא יהי' בכלל "דברים שבקדושה". מיהו רבנו יונה בברכות (יג: מדפי הרי"ף) כתב דטעם קריאת התורה בעשרה משום "כל דבר שהותקן מתחילה משום קדושה אינו בפחות מעשרה". ולדבריו י"ל כמו שכתבת ששאר קריאת התורה הותקן משום קדושה וע"כ בעי ציבור, אבל קריאת פרשת זכור הותקן משום מחיית עמלק. וכן לפי דברי הר"ן במגילה (כג: דטעם עשרה בקריאת התורה "דתקנתא דרבנן הוא ולא תקון אלא בצבור". רק שעדיין צ"ל כשבאו חז"ל לתקן קריאת התורה משום קדושה ובצבור מה ראו על ככה שלא לכלול קריאת פרשת זכור באותו מתכונת כמו שאר קריאת התורה.

³⁶חיוב עבדים בקריאת פרשת זכור

לאור המבואר בדברינו, העיר רבי דוד כהן, ראש ישיבת חברון:

כבר הביא זקני הגרצ"פ זצ"ל בספר מקראי קודש מספר בנין ציון שהקשה דאם נימא דנשים חייבות בקריאת פרשת זכור לכאורה צריך להיות שגם עבדים חייבים בקריאת פרשת זכור, וא"כ למה ביאר הרא"ש דנצרך ר' אליעזר לשחרר עבדו בשביל קריאת פרשת זכור והרי גם עבד חייב בפרשת זכור. ותיירץ הבנין ציון דגם אם עבד חייב בפרשת זכור מ"מ כיון שאין קורין פרשת זכור בפחות מעשרה אין עבד יכול להצטרף למנין אלא ב"רבים" ורבים הוי רק בעשרה, הדרא קושיא לדוכתא למה הוצרך ר' אליעזר לשחרר את עבדו נהי נמי דעבד אין יכול להצטרף ל"ציבור" עדיין למה לא יצטרף ל"רבים" לקריאת פרשת זכור שאין צריכים בה ציבור אלא רבים.

דברים דומים כתב רבי מיכה הלוי, רבה של שכונת נחלת יצחק - תל אביב:

והדברים מוטעמים על פי דברי המהר"ם שיק (הובא לעיל **אות ג**) שדיני הקריאה של פרשת זכור הושוו לדיני המלחמה בעמלק - "וכשם שמצות המלחמה עיקרה על הציבור לכך גם הזכירה עיקר מצוה בציבור". ומכיון שמלחמת עמלק מוטלת על ה"רבים", גברים ונשים כאחד [ולאו דווקא על עשרה גברים], גם הקריאה מתקיימת בפני המחוייבים במחיה, גברים ונשים כאחד. ולכן קיום קריאת פרשת זכור אפשרי גם בקריאה לעשר נשים ללא נוכחות גברים, כי יסוד הקריאה בעשרה אינו משום דברים שבקדושה, אלא מדין מחיית עמלק המוטלת על הכלל, ובשל כך גם הקריאה צריכה להיות ברבים ולא ביחיד.

יתר על כן, אם כנים הדברים, יוצא חידוש גדול מאד, שאין צורך דווקא בגבר שיקרא בתורה אלא אפילו אשה³⁷ יכולה לשמש כבעל קורא בקריאת פרשת זכור³⁸. חידוש זה מבוסס על פסק השו"ע (סי' רפב סע' ג) "הכל עולים למנין שבעה [קראים בקריאת התורה] **אפילו אשה** וקטן שידוע למי מברכין, אבל אמרו חכמים אשה לא תקרא בצבור מפני כבוד הצבור". משמע שהמניעה שאשה תקרא היא רק במקום של קריאת התורה שצריך "ציבור", דהיינו עשרה זכרים, שאז לא תקרא אשה משום כבוד הציבור. אבל בסוג כזה של קריאה שאין בה צורך לנוכחות "ציבור" גברים, אלא די בנוכחות ה"רבים", וכמבואר לעיל שכך הוא גדרה של קריאת פרשת זכור לנשים - יתכן שלא תהיה כל מניעה שאפילו אשה תוכל לקרוא³⁹ [והסכים עמי לדין זה ידידי רבי יוסף בוימל], ומכל מקום עדיין צ"ע בזה.

לגבי מה שכב' הסיק שיש לנשים לערוך מניין לכשעצמן מצד החילוק בין ציבור לרבים יש לעיין בשו"ת בנין ציון החדשות סימן ח' (שכב' הביא בריש דבריו) אשר דן בשאלה אם נשים חייבות בזכור א"כ גם עבד חייב במצוות כאשה, ולמה ר"א שיחרר את עבדו כדי להשלים מניין הרי בתור עבד הוא יכול להשלים מצד חיובו העצמי. והוכיח משאלה זו שגם אם אשה או עבד חייבים במצוה זו אינם מצטרפים למניין, ודימה זאת לישראל החייב במצות הקרבן וצריך כהן להקריבו. וגם אם נאמר שענין המנין הנצרך למצות זכור מדין רבים, בכל אופן מדרבנן לא ויתרו על תקנת קריאה בציבור של דבר שבקדושה וא"כ אשה לא יכולה להיות מניין לכך אלא א"כ נאמר שחייב שמיעת הזכור לגברים שונה מהנשים ועל כן היה צריך ר"א לשחרר את עבדו כדוגמת הדיון במגילה בחילוק בין החיוב לקרוא לחיוב לשמוע, אולי גם חילוק זה נובע מההבדל ביסוד חיוב מצות מגילה בציבור, כלפי מנין גברים זהו חיוב קריאה גם בשל דבר שבקדושה לבד ממצות פרסום הנס ואילו מצד הנשים זה חיוב של שמיעת פרסום הנס ברבים. ויש לעיין בזה.

קריאת התורה בזמן נדוטה

על כך הוסיף רבי **אביגדור בנצל** רב העיר העתיקה בירושלים:

מה שאומר כת"ר דאשה יכולה לקרוא בתורה, צריך ליהרהר שלא תהא נדה, כמבואר במשנ"ב סי' פ"ח.

קריאת בתורה של פרשת זכור על ידי נשים

על חידוש זה כתב רבי ניסים דרעי כתב:

מה שכתבתם בסוף, לחדש חידוש גדול, להתיר לנשים לקרוא פרשת זכור, נראה לענ"ד חידוש מידי גדול, דהרי אמרו במגילה והובא בסימן רפ"ב, שאמרו חכמים "שאשה לא תקרא משום כבוד הציבור", וכיון שגם אשה חשיבה **ציבור**, אם כן הדין לדוכתא שאין זה כבוד הציבור. ואף שיש לחלק בין ציבור שכולו נשים, מ"מ מעולם לא שמענו שנשים יקראו בתורה אפילו לנשים אחרות. וכעין זה כתב הבן איש חי, בשנה ראשונה פרשת תצוה הלכות פורים סעיף א', "שמעולם לא שמענו שנשים יקראו במגילה", על אף שמיידי שם שכל השומעים הם נשים, עיי"ש.

וכן העיר רבי **אברהם כהן**, ראש ישיבת נשמת ישראל - ירושלים: המסקנא שלך שנשים יכולות להוציא נשים אחרות בציבור, הוא נגד המ"ב שמביא בסימן תרפ"ט בשעה"צ סעיף קט"ו, שנשים אינן מוציאות נשים אחרות בציבור נשים, דזילא בהו מילתא (קרבן נתנאל בשם תוס'), אמנם סימן זה מדובר בקריאת המגילה, אולם כש"כ הוא, כי נשים חייבות בקריאת המגילה לכל הדעות.

האם אשה תוכל להוציא את בעלה ובניה בקריאת פרשת זכור

רבי **חיים שמרלר**, ראש בית המדרש שערי הוראה, ירושלים, כתב:

מע"כ חידש שקריאה בשבת זכור יכולה להתקיים גם לעשרה נשים ללא מנין גברים כלל, ובעצם כקריאת מגילה, ואף אשה נמי כשירה לפי"ז לקריאה זו. אמנם לא פירט אם כונתו שאשה כשירה לקריאה רק כשהיא קוראה לנשים, או שמה כונתו אפילו לגברים, וכגון שתקרא האמא לבעלה ובניה, וליכא משום קול באשה ערוה, עי' בברכי יוסף ריש סי' רע"א.

נמצא כי בוודאי אין כל חשש בהוצאת ספר תורה לצורך קריאה המיוחדת לנשים⁴⁰, כי חיוב הנשים הוא כחיוב הגברים, ומקיימות המצוה כדין אף לדברי התרומת הדשן המחייב עשרה, כי גם עשר נשים נחשבות "רבים" לענין זה שבקריאה בפניהם מתקיים דין הקריאה זכר למחיית עמלק, ואם כן, הקריאה היא "צורך" גמור שמותר להוציא ספר תורה לצורך זה.

ורק נשאר לדון היאך מברכים על קריאה זו, והרי ברכת התורה מוגדרת כדברים שבקדושה ככל אמירת ברכו וקדושה, ולכאורה בזה נשים לא שייכות, וכיצד ניתן לברך רק עבור נשים.

וכנראה בשל כך נוהגים לקרוא בתורה לנשים בשעת קריאת התורה של מנחה [שמעתי שכך נוהגים בבית המדרש חניכי ישיבת חברון בבני ברק, על פי הוראת רבי שריה דבליצקי. וכן הובא בקובץ פסקי שמועות (הלכות פורים עמ' לו) בשם הגר"נ קרליץ], באופן שהעולה לתורה שלישי מברך את הברכה הראשונה, קוראים בפרשת השבוע הבא, לאחר מכן גוללים את אותו הספר לפרשת כי תצא לקרוא את פרשת זכירת מעשה עמלק, ולאחר סיום הקריאה מברך העולה לתורה ברכה אחרונה - ונמצא שעל ידי כך אפשר לברך את ברכות התורה על הקריאה של פרשת השבוע, והברכה עולה גם לקריאת זכור של הנשים⁴¹.

אלא שגם על מנהג זה מפקפק בשו"ת קנין תורה (ח"ז סימן נג) על פי דברי הרמב"ם (הלכות תפילה פרק יג הלכה כב) שכתב "כל פרשה מד' פרשיות אלו, אחד קורא אותה בספר שני אחר שקורין אותה שבת בספר שהוציאו ראשון", ומשמע מדברי הרמב"ם שיש להוציא ספר אחר במיוחד לצורך קריאת ד' פרשיות, ואף שהוא באותו חומש [כגון פרשת שקלים שקוראים בפרשת משפטים, שמוציאים ב' ספרי תורה] ושוב לא מועיל לקרוא בפרשת זכור באותו ספר תורה שקראו בו במנחה מכיון שלא הוציאו ס"ת מיוחד לקריאת פרשת זכור, וצ"ע⁴².

40 הוצאת ספר תורה לצורך קריאה של נשים

ידידי רבי גרשון בס רב קהילת יעקב, לוס אנג'לס כתב: הנה בסוף דבריו כותב "כי בודאי אין כל חשש בהוצאת ס"ת לקריאה מיוחדת לנשים" ואינו כ"כ פשוט דהא דעת הרב הגאון הרב משה פיינשטיין זצ"ל הורה שלא להוציא ס"ת בשביל קריאת נשים. ואין זה חידוש כ"כ שהרי כת"ה הביא בשם הרב אלישיב שליט"א כדבריו שפשוט שצריך עשרה גברים בביהמ"ד.

ומה שחילק בין מקום שצריך ציבור או רבים, חילוקו נכון אבל השאלה הוא באיזה מקום צריכים ציבור ובאיזה מקום די ברבים.

והנה התוספות [שהביא] כתב שזה אופן של חיוב קריאת התורה מן התורה וכמו שכל התה"ד ואם זה הלכה בקריאת התורה אז בודאי צריך עשרה גברים. ואף להסוברים שיוציאים החיוב מן התורה בלי קרה"מ מ"מ מדרבנן בודאי נקבע כדין קרה"מ וא"כ בודאי צריך דוקא י' גברים. והנה מברכים לפני הקריאה ברכות התורה ולא ברכת המצוה על מחיית עמלק וא"כ ברור שהוא ענין של קרה"מ וצריך דוקא י' גברים.

והוא עצמו הביא דברי הט"ז שאין יוצאים ידי קריאה בלי ברכה וא"כ אין הנשים יוצאות כשמוציאים נשים לבד בלי ברכה.

סוף דבר, אף שיש לחקור דאולי יש ענין של עשרה בצירוף נשים למצות פרשת זכור אבל בודאי אין כל חשש בהוצאת ס"ת לצורך קריאה מיוחדת לנשים.

41 הפסק בקריאת התורה

רבי יעקב אברהם כהן, דומ"צ דק"ק קרית צאנז-נתינה, העיר על הוראה זו:

ההצעה שיקראו במנחה, ובעליית שלישי ימשיכו בפרשת זכור [מלבד שההצעה מחודשת ולא מצינו לה מקום בקדמונים], דומני שיש בכך בעיה הלכתית, והוא, מהנפסק בשו"ע או"ח (סימן קמ"ב) בזה"ל העומד לקרות בתורה וברך ברכה שלפניה, וקרא מקצת פסוקים ודבר דברי תורה או דברי חול, לא הוי הפסק ואינו צריך לחזור ולברך עכ"ל. ובמשנ"ב (שם סק"ז) ז"ל ומ"מ נכון שהמברך יכין תחלה בברכתו שאף שיסיח דעתו, יחזור ויקרא על סמך ברכה זו, ואעפ"כ **לכתחילה אסור להפסיק במנחה הקריאה אף בלא היסח הדעת כלל** עכ"ל. וכמדומה שהפסקה ארוכה כזו של דילוג לפרשת זכור, הוי בכלל הדברים האמורים.

42 הוצאת ספר תורה מיוחד לקריאת פרשת זכור

רבי מאיר זלאטוביץ הקשה על דברים אלו:

ותימה, דבשעה שמקשה מדברי הרמב"ם [אשר יש להשיב שאורחא דמילתא נקט ואינו מעכב, והראיה שציבור שאין להם ס"ת גוללים ס"ת הראשון לקריאת פרשת שקלים או זכור וכדומה], הוי ליה להקשות שזה אסור מדינא, דמשנה ערוכה היא (מגילה כד, א) מדלגין בנביא ואין מדלגין בתורה, ונפסק להלכה בשו"ע (סימן קמ"ד). אפילו בב' עולין אסור לדלג מפרשה לפרשה בתורה אם הוא ענין אחר, כל שכן בעולה אחד, וכיצד נתייר דבר כזה לכתחילה ולהנהיג מנהג חדש ומזור אשר לא שערם אבותינו ולא מצאנו בשום פוסק והכל רק לעשות נחת רוח לנשים, אתמהא.

גם רבי מרדכי לייב וויס, הקשה מדברי המשנה במגילה, ויישב את הקושיא בפשטות:

אלא שפירש"י שם במסכת מגילה (כד, א) הטעם שאין מדלגין בתורה בד"ה ואין מדלגין בתורה - שהשומע את הקופץ ממקום למקום אין לבו מיושב לשמוע. והיינו שלא ישמעו הציבור את שני הקריאות היטב. וממילא במנהג הישיבה שקורין קריאה ראשונה לגברים שכבר יצאו יד"ח פרשת זכור בשחרית, לא איכפת לן אם אין לבם מיושב בקריאה שניה שמדלגין אליה, והנשים שכן רוצות לשמוע את קריאת פרשת זכור, לא איכפת לן אם לא ישימו ליבן לקריאה ראשונה של פרשת

* * *

מכתבי הערות

אבי מורי שליט"א

בעמח"ס שיטות בהלכה ועיונים בפרשה ובמועדים ועוד

צבי יקירי!

שמחתי לקרוא את החוברת שקיבלתי ממך "קריאת פרשת זכור לנשים" חידשת מושג והבדלת בין ציבור לרבים וע"ז תירצת יפה כמה סתירות. כל הכבוד.

אבל אינני יכול לקבל את החידוש הנ"ל רק בתור רעיון זמני ולא סופי, וזה בגלל:

א. בגמ' ר"ה דף ל"ג ע"א בתוס' ד"ה הא ר' יהודה ישנן שתי דעות במאמר חז"ל בגמ' מגילה דף כ"ג ע"א הכל עולין למנין שבעה אפילו נשים רק חכמים תקנו אשה לא תקרא בתורה מפני כבוד הצבור.

השבוע בשבת במנחה, ואינן מעונינות אלא בקריאה השניה, וכמ"ש "תברא, מי ששנה זו לא שנה זו" ואף שמעולם לא שמעתי מנהג כזה, ואף שפתרונים לד' מכ"מ מפיו דעת ותבונה.

ואילו רבי משה באגאמילסקי יישוב את קושיית הקנין תורה בכך, שהוצאת ב' ספרים אינה תנאי בקיום קריאת התורה ואינו מעכב, ושכפירוש כתב בשו"ע הרב (סימן תפח) "ולכתחילה צריך להוציא ב' ס"ת". אולם שב להקשות על מנהג זה:

בכף החיים (ס' קמ ס"ק יב) כתב, יש מי שמתיר לחכם שעלה לקרות בתורה לדרוש בד"ת וגודל מצות הצדקה כדי שהעולין אחריו יעשו נדבה אפי' קודם ברכה אחרונה וכו'. וכתב בשם ספר לדוד אמת (מהחיד"א) דבדאי לכתחילה יברך באחרונה קודם, תיכף לגמר קריאתו, ואם בדיעבד התחיל לדרוש קודם ברכה אחרונה, אם הי' שיעור מועט הלא מזער יברך, ואם לאו לא יברך, עכ"ל.

ובהיות שהעולה לתורה לשלישי כבר שמע פרשת זכור בשחרית, יש מקום עיון אם מה שמוסיפין עכשיו בסיום הקריאה דשבוע הבאה את פרשת זכור אם לא נחשב כשה' יותר "ממועט הלא זעיר" והוי הפסק ואין רשאי לברך ברכה האחרונה. ואף שמצינו שיש הנהגין כן גם בחתן כשעולה לתורה (עי' בשדה חמד) הנה שמה הוא הוספה לעלייתו וענין השייכת אליו, אבל לו יצויר אם עשו כן לעוד אדם שאינו חתן יהי' הפסק לפי הנ"ל בשם החיד"א. וגם אין סתירה מזה לכה"ג דיוהכ"פ שמוסיף בע"פ ואח"כ מברך ואינו הפסק, דהוא מחויב לקרוא הפרשיות הללו ביוהכ"פ.

ואף שהחיד"א בברכי יוסף (סי' רפב סעי' יא) פסק "שאם התחילו לומר קדיש קודם שבירך ברכה אחרונה על קריאתו, דיגמור לומר קדיש ואח"כ יברך", י"ל שאמירת הקדיש סוף כל סוף שייכת לאחר העלי' האחרונה ואינה נחשבת הפסק בדבר שלא מעניני הקריאה, משא"כ כאן דהוא ענין שלא שייך להעולה לתורה וגם להציבור של גברים שעבורם הוציאו הס"ת לקרוא בו, וקצ"ע.

לפי תוס', נשים מחויבות מן התורה לקיים כל המצוות רק פטורות מלעסוק בתורה וממצות עשה שהזמן גרמא. לפי ר"ת אפילו אם הן לא מחויבות מדרבנן מותר להן לברך.

ב. בגמרא קידושין ד"ל כת' בתוס' בד"ה אותו ולא אותה, בספר פני יהושע כתוב בעיקר קושית התוס' (למה לו קרא הא נשים פטורות ממצות עשה שהזמן גרמא) נראה לי לתרץ דלא שייך הא כלל דמצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות אלא במצות עשה של הגוף שאי אפשר לעשות ע"י שליח וכו' מה שאין כן במצות האב על הבן דאפשר לקיים ע"י שליח אפשר דלא שייך כלל, כן נראה לי ברור וקרוב לזה יש בחידוש הריטב"א עכ"ל.

ונראה לי שגם הרמב"ם בדעה שנשים מחויבות בכל מצוות התורה רק במצוות עשה שהזמן גרמא שאי אפשר לעשות ע"י שליח הן פטורות.

ברמב"ם הל' בית הבחירה פרק א' הל' י"ב אין בונין את המקדש בלילה וכו' והכל חייבין לבנות אנשים ונשים, לכאורה אם אין בונין המקדש בלילה הא מצות עשה שהזמן גרמא ולמה נשים חייבות, לכן דעתי שגם הרמב"ם סובר שנשים מחויבות מדאורייתא אפילו במצוות עשה שהזמן גרמא, הן פטורות רק אם אי אפשר לעשות ע"י שליח.

מכל זה אנו רואים שרוב הראשונים בדעה שנשים חייבות מדאורייתא כמעט בכל התורה, רק לעסוק בתורה ומצות עשה שהזמן גרמא שאי אפשר לעשות ע"י שליח. ברור שאין מקום להוסיף שיש הבדל בין צבור לרבים, הדבר היחידי שמפריע הוא כבוד הצבור.

* * *

י' אדר שני תשס"ח

רבי יוסף אריה לוריניץ

מחבר ספר משנת פקוח נפש

כבוד ידידי הדגול, מקדש שם שמים בתורתו ובחסדיו

בעל ה"רץ כצבי" שליט"א

קבלתי בשמחה קונטרסו בענין "זכור בנשים" שכולו מחמדים בבהירות ולומדות כדרכו הטובה.

א. אכן עיקר יסודו וחידושו דבזכור לא בענין "ציבור" אלא "רבים" ולכן גם נשים מצטרפות לעשרה, - תמהני טובא דהלא זה נסתר מדברי הרא"ש (שהביא באות ג') דר"א שחרר עבדו כדי לקרות פרשת זכור בעשרה, ואם נימא דנשים מצטרפות למנין בודאי דגם עבדים מצטרפים, וא"כ מ"ט ר"א שחרר עבדו?

ודבריו בעיני כחידה סתומה היאך מתיישבים הדברים. ולענ"ד זה סתירה לכל בנינו ויסודו, ואם יש לכת"ר תשובה אנא ישיבני דבר ואשמח בזה מאד.

ב. הנה לשיטות דנשים חייבות בזכור הרי הוה חד קרא וחד פרשה בתורה כגברים, ותמוה טובא לחלק בגדר חיובם, דמנא לן להמציא חילוק בלא שום ילפותא מקור ושורש, וכשם דנשים בברכת המזון אם חייבות מן התורה מוציאות

אנשים והוה בגדר חד חיובא, וכן בקידוש מוציאות הנשים לאנשים, מ"ט בזכור ל"ה הכי, - וא"כ ליצטרפי גם לעשרה עם גברים (לדברי כת"ר דנשים מצטרפות ל"רבים").

והנה כת"ר עצמו בסוף הקונטרס כותב לחדש דאשה מוציאה בזכור לאיש, - וע"כ דנקט שם דהוה בגדר חד חיוב, וא"כ כמו"כ ליצטרפי נשים לעשרה, ומ"ט ר"א שחרר עבדו. (ובשיחתו הטלפונית רצה לומר שאשה לא מוציאה לאיש דהוה גדר אחר דחיוב, וזה דלא כדכתב בקונטרסו).

ומה דטען כב' משיטת הבה"ג בקריאת המגילה דנשים חייבות ולא מוציאות אנשים, המעיין היטב בלשון הבה"ג וקמאי מבואר הטעם שאף הם היו באותו הנס ובזה ס"ל לבה"ג דהוה חיוב מסוים לפרסם הנס והוא רק חיוב שמיעה (ועיין בגרי"ז ערכין ג, א ודו"ק), אבל בפרשת זכור אם נשים חייבות היינו דל"ה הזמן גרמא וגם להם המלחמה וכטענת מהנ"ח, וא"כ הוה חיוב כגברים ואין שום יסוד ומקור לחלק בגדר חיובם, וממילא לדברי כת"ר דבזכור דבעינן "רבים" גם נשים מצטרפי ל"רבים", א"כ מ"ט דר"א דשחרר עבדו.

אם לכת"ר יש מה להוסיף בזה, אנא יודיעני ואכיר לו טובה מרובה על כך.

המוקירו ומיקרו, מנאי באהבה

יוסף אריה לורינץ

* * *

ועוד כתב: רבי יוסף אריה לורינץ

פורים דפרזים תשס"ח

הנה כת"ר בקונטרסו הנפלא כתב לחדש כי נשים מצטרפות לרבים בזכור, - אלא שנשאר שם עדיין בבעיה מה עם הברכות שנצרכות לפרשת זכור. ולצורך ברור ענין זה אקדים הערה בענין הברכה בזכור.

הנה כתב הט"ז דלא יוצאים המצוה דזכור בלא ברכה ולכן לא יעלה לתורה קטן שאינו יודע למי מברכים, - והדברים תמוהים כי לא מצאנו בשום מצוה שהברכה מעכבת, ועוד תמוה מאוד דאם הברכה מעכבת היאך סגי בקטן שידע למי מברכים סו"ס "קטן" הוא.

אכן הבאור בזה מכיון שזכור בעינן ב"ספר" והיינו בגדר ד"תורה" (וכדברי כת"ר בזה) בעינן לזה תנאים דתורה, וכשם שאם יקרא זכור כנגד ערוה או במקום מטונף לא יצא לידי חובתו דלא הוה שם תורה בהכי, ה"נ ברכת התורה בקריאת הציבור טעונה ברכה וכך הוה החפצא דתורה, וכדיליף לה בירושלמי (כמדומה בפרק ז' דסוטה) מקרא ד"כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלקינו" שצריך לברך לקריאת התורה בציבור (וכמדומה שכן כתבו עפ"י הירושלמי הנ"ל בספר "משכנות יעקב" והנצי"ב דקריאת התורה בציבור טעונה ברכה מן התורה).

והנה בקטן הוה ג"כ שם ברכה מן התורה ורק מצוה לא הוה מאחר שאינו מצווה, ולענין כי שם ה' אקרא סגי גם ברכה בקטן שיש כאן חפצא בברכה על הקריאה ולכן גם ברכת קטן מהני בזכור. (והארכנו בזה הרבה במקום אחר וגם כתבנו בהאי ענינא לכת"ר לפני כשנה בענין קטן שהגדיל, וכעת סמוך למיטת החולה אין ספרים תחת ידי).

ומעתה בזכור ד"גברים" דהוה קריאה בציבור יש חיוב בברכת התורה ובלא ברכה לא הוה חפצא דתורה ולא יוצאים ידי זכור, אבל בנשים הרי גם ביש עשרה לא הוה ציבור אלא רק "רבים", ואין בזה חיוב ברכת התורה (וגם בלא"ה בתורה דנשים יש לומר דליכא דחיוב דהאי ברכה), וא"כ שפיר יוצאים הנשים ידי זכור בלא ברכה, דחיוב הברכה לא הוה על "מצות" זכור אלא על החפצא דתורה, והדברים מאירים וכל זאת בנוי על יסודות כת"ר בקונטרס ובשיחות הטלפון.

החותם באהבה ובהכרת טובה מרובה על העבר ההוה והעתיד

יוסף אריה לורניץ.

נ.ב. זה עתה קיבלתי מכתבו החדש מיום פורים. אשריכם ישראל ששמחת פורים אצלכם היא שמחת התורה.

לא הספקתי ללומדו בעיון הראוי לרגל הטרדות שאני נמצא עתה ועוד חזון למועד.

* * *

על מכתבו הראשון של הרב לורניץ השבתי כדלהלן:

בס"ד

עיצומו של חג הפורים (שבת בישראל - השעה אצלינו חצות בצהריים, ובישראל ליל שבת קודש)

כב' ידיד בן ידיד הרב החשוב והנכבד איש מוקיר ספר, יודע ספר וכותב ספר

הרה"ג יוסף אריה לורניץ שליט"א

השלום והברכה!

השעה עתה היא שעת סעודת פורים, אולם איני יכול להשתעשע בצרכי הסעודה ללא השתעשעות בדברי תורה. מכתבך ושיחתנו בטלפון גרמו לי תענוג מירבי ועל כך התודה והברכה.

כפי שהסברתי לכבודו, נכון אמנם שלשיטות אלו החולקים על פסקו של המנ"ח וסוברים שנשים חייבות במצות זכור, וחיובן נובע מאותו מקור שהגברים חייבים וחיובן דומה, אולם הקיום של המצוה לאיש ולאשה היא שונה בתכלית השינוי. לאיש קבעו חז"ל שיקיים כיום מצוה זו דרך קריאת התורה ועל כך נוסדה התקנה של קריאת פרשת זכור ולגברים יש חיוב של קריאת התורה ובאו חז"ל ואמרו בשבת לפני פורים יש לאיש להשתתף בקריאת פרשת זכור בנוסף על הקריאה שיש לו בשבת, אולם האשה שאמנם במסכת סופרים פ"ח נאמר שאשה חייבת בשמיעת קריאת התורה, אבל זה ברור שהיא לא חייבת באותו חיוב שהגבר חייב. (יכול מאד להיות וכבר אמרתי שעור בנושא

שקרה"ת היא מצד דין לימוד ותלמוד תורה, ובאשה אין כל חיוב על תלמוד תורה...) ופוק חזי מאי עמא דנשים דבר, הן לא מופיעות כלל לקריאת התורה ולא שמענו שהן מחוייבות בזה.

וא"כ כאשר חז"ל תקנו את תקנת קריאת פרשת זכור, זה ודאי תקנו לאיש שיהיה דומה לקרה"ת הרגילה, אבל לאשה א"א לאמר שתקנו את אותו סוג של תקנה, ולכן ברור שאשה ג"כ יכולה לצאת בקריאת המגילה או בקריאת התורה בפורים (כאשר היא באה לקריאת המגילה ביום שהיא מחויבת בשמיעה) וא"כ שוב חוזרת קושייתו ותירוצי להכריע לחלק בין ציבור לרבים כפי שכתבתי בקונטרס.

השעה דוחקת, והעוסק במצוה (סעודה) פטור ממצוה (כתיבת חידושי תורה...)

בידידות פורים שמח, ושבת שלום.

צביקה

* * *

רבי אפרים גרינבלט

מחבר שו"ת רבבות אפרים

כבוד ידידי הרב ר' צבי רייזמן שליט"א, אחדשה"ט

כשחזרתי הביתה אחרי שהייתי חולה בבית חולים כחמישה שבועות, וב"ה אני מרגיש יותר טוב, מצאתי הקונטרס קריאת פרשת זכור לנשים ועיינתי והנני מסכים במה שכתב ואמרתי להוסיף כמה עניינים בענין פרשת זכור ויהי' לתועלת הקונטרס.

1. יש שסוברים שקריאת פ' זכור הוא מדאורייתא, ולכן יש לדקדק לקרות מס"ת מדויק ומוחזק בכשרות, וכן לקרותה בעשרה, ועיין ברמב"ן דברים כ"ה י"ז ועוד.

2. ואין מברכין על מ"ע דזכר עמלק כי על השחתת אומות אין מברכין

3. ובתשובות והנהגות ח"ג סי' שנ"ג הוכיח דיצא אף אם קרא מס' פסול, ועי' שואל ומשיב מהדו"ת ח"א סי' ש"ב.

4. יש להזהר לא להחסיר אפילו תיבה אחת, ע"פ הרמ"א סי' תרפ"ה סעיף ז', ומקראי קודש סימן ז' ויש לחקור אם חיסר תיבה אחת אם יצא, והגר"ח קניבסקי שליט"א כתב לאחד דאם חיסר יתכן דלא יצא, אבל במועדי ישורון עמוד מ"ז הביא בשם מו"ר הרה"ג רמ"פ זצ"ל, דכן יצא, ועיין הליכות שלמה ח"ג פרק י"ח אות ב' שכל השומע עיקר הענין של זכירת עמלק יצא.

5. המנהג לקרוא זכר פעם בצירי ופעם בסגול, עיין משנה ברורה סי' תרפ"ה ס"ק י"ח, ובמה שכתבתי בשו"ת רבבות אפרים אורח חיים חלק ד' סימן קס"ז, ובצל החכמה ח"ו סי' ז' ופאת שדך ח"ג סי' קמ"ג.

6. לכתחילה צריך לשמוע במבטא שהוא נוהג, ובדיעבד אם שמע במבטא אחר יצא. עיין מה שכתבתי בשו"ת רבבות אפרים אור"ח חלק ו' סימן שע"ו, ואגרות משה אור"ח ח"ג סימן ה'.

7. לכתחילה ישמע פ' זכור מס"ת שכתוב כפי מנהגו, ובדיעבד יצא אפילו אם שמע מס"ת אחר ציץ אליעזר חי"ד סי' ג'.
8. הקורא והקוראים יכונו לצאת, עיין מ"ב סי' תרפ"ה סקי"ד, ואגרות משה אור"ח ח"ב סי' ע"ב, וערוגת הבושם סי' ר"ה.
9. יש מחלוקת אם צריך לכיין בברכות, והגר"ח קניבסקי שליט"א כתב לאחד שהמברך יוציא את הקהל בברכותיו, ועיין שבט הלוי חלק ו' סימן ק"ז אות א'.
10. י"א שנשים חייבות לשמוע פרשת זכור, וי"א שפטורות, וכת"ה הביא את המקורות, ועיין שו"ת רבבות אפרים חלק ג' סי' תס"ב.
11. והנהגה שנשים שלא יכולות לבא בבוקר באות אחר הצהריים וכן גברים חולים וכדומה וקוראים עבורם פרשת זכור עם ברכה, ואם אין אנשים קוראים בלי ברכה.

ובזה הנני ידיך הדו"ש הטוב,

המאחל לו כל טוב

פורים שמח, אפרים גרינבלט

* * *

י"ג אדר א תשס"ח

רבי זלמן נחמיה גולדברג

בית הדין הגדול, ירושלים

כבוד הרה"ג המפורסם לתהילה בתורה וחסד שלום רב לאוהבי תורתך

קבלתי מכת"ר מה ששלח לי חוברת בשם קריאת פרשת זכור, שבו הביא כל השיטות בענין חיוב נשים בשמיעת קריאת פרשת זכור לנשים ונהנתי מאד ותשואות חן לו. ולחיבת הקודש הוסיף במה שהביאו מהחינוך שנשים פטורות שאינם בני מלחמה ופטורות ממצות מחית עמלק על כן גם לא חייבין בקריאת פרשת זכור והביא מה שהקשה המנחת חינוך והרי במלחמת מצוה הכל חייבין וכמו שכתב ברמב"ם הלכות מלכים שבמלחמת מצוה הכל יוצאין חתן מחופתו וכלה מחדרה. לענ"ד יש ליישב שבוודאי אין כוונת הרמב"ם כפשוטו שאם כוונת הרמב"ם לומר שנשים חייבות במלחמת מצוה ופטורות ממלחמת רשות, היה לו לרמב"ם לכתוב דין שנשים פטורות ממלחמת הרשות אבל מלחמת מצוה חייבין, והרי אין ברמב"ם כלל הלכה שנשים פטורות ממלחמת רשות ומה טעם לסיים אבל במלחמת מצוה הכל יוצאין. אלא ודאי אין הרמב"ם מדבר על מלחמות אם נשים חייבות זה בכלל לא הביא הרמב"ם, שכנראה שזה פשוט שנשים לאו בני מלחמה ואין צריך לכתוב זה. וכן פשוט הפסוק (במדבר א' כ') כל זכר מבן עשרים שנה ומעלה כל יוצא צבא ושם א' ד', כל זכר מבן עשרים שנה ומעלה כל יוצא צבא וברש"י שם מגיד שאין יוצא צבא פחות מבן עשרים, ועיין בשפתי חכמים שם וכך גם יש ללמוד מכאן שכל שאינו זכר אינו יוצא בצבא, ומה שכתב הרמב"ם

שבמלחמת מצוה הכל יוצאין כוונתו שאף שאמרה תורה שחתן אינו יוצא צבא אבל מלחמת מצוה הכל יוצאין אפילו חתן מחופתו וכלה מחדרה, זה לשון הפסוק ביואל, והכוונה שאם החתן יוצא למלחמה ממילא הכלה יוצאת מחדרה לא למלחמה אלא שנתבטל החופה.

והנה באבני נזר הקשה סתירה בחינוך, שבמצוה לא תחיה כל נשמה חייב גם נשים ומה נפקא מיניה בין עמלק לז' עממין. ותירץ שמחית עמלק ניתן בשתי דרכים אחד דרך מלחמה ואחד שנזדמן לו עמלק לא בדרך מלחמה שמצוה להורגו, והנה בשבת אינו מצוה להרוג שאין מחית עמלק דוחה שבת אבל בדרך מלחמה נוהג גם בשבת וכמו שדרשו עד רדתה אפילו בשבת, ולכן נשים שאינן בני מלחמה אין אפשרות שיהרגו עמלק או ז' עממין, בשבת ולכן זה נידון כמצות עשה שהזמן גרמא ולכן נשים פטורות גם בהריגת עמלק שלא כדרך מלחמה, אכן ז' עממין שהוא לאו לא תחיה כל נשמה חייבין נשים אף שזה זמן גרמא זהו תוכן האבני נזר.

והנה אין להקשות על אבני נזר מהגמ' בקידושין שאמרו שם שנשים חייבין במעקה שזה מצוה שאין הזמן גרמא, והרי אין מצוה מעקה דוחה שבת. יש לתרץ שאף שאסור לעשות מעקה בשבת מ"מ כל שיש לו מעקה מקיים מצות מעקה וגם בשבת יש לו מצות מעקה, אבל מחית עמלק המצוה היא הריגה ואינו נמשך שאחר הריגה מקיים מצוה, ולכן חשוב מצוה עשה שהזמן גרמא.

ובזה יש ליישב מה שקשה ברמב"ם בית הבחירה שפסק שנשים חייבות בבנין המקדש כבנין המשכן, והרי בנין המקדש הוא מצות עשה שהזמן גרמא שהרי אין בונים בלילה וכמפורש בהרמב"ם שם, וכן אינו דוחה שבת. אבל לפי מה שכתבנו מיושב, שאף שאין בונים בלילה ולא בשבת מ"מ המצוה שיהיה בית המקדש מקיימין כל שעה וכמו מעקה ומזוזה, ולכן אינו נחשב כמצות עשה שהזמן גרמא.

אכן יש לעיין ממה שכתב רע"א בתשובה סימן ט' שההולך מביתו לשוק באותה שעה מהמזוזה וראיתו ממה שאמר דוד בבית המרחץ עירום אני מהמצוות וקשה והרי היה מזוזה בביתו, ולפי דבריו קשה ג"כ למה היו ערום והרי היה לו מעקה ודוד המלך היה לו גגו וכמפורש בשמואל ב' י"א ב' ויקם דוד מעל משכבו ויתהלך על גג בית המלך, וא"כ היה לו מצות מעקה, ואולי גם בזה נאמר שכשיוצא מן הבית נפטר מהמעקה וצריך עיון.

ונחתום בברכה

זלמן נחמיה גולדברג

* * *

רבי אברהם יפה שלזינגר

מח"ס שו"ת באר שרים ו"ח רב אב"ד גענף

ורב דקהל "בצל התכמה" עיה"ק ירושלים

ערש"ק ויקהל כ"ג אד"א תשס"ח לפ"ק

לכבוד ידידי היקר והנעלה הר"ר צבי רייזמן הי"ו

אחר מבוא השלום והברכה כראוי.

ח"ת בענין קריאת פרשת זכור לנשים הגיעני יום אתמול כי יעבור, כבקשתך הנני לעורר באיזה מקומן של שבחי"ם מידי עיוני מקופיא בדבריד.

1. באות ב' הבאת דברי החינוך (מצוה תר"ג) וכתבת בזה"ל, היוצא מדברים אלו שחיובן של נשים בקריאת פרשת זכור תלוי במחלוקת האם נשים מחויבות בזכירת מעשה עמלק לדעת החינוך שאינן מצוות בזכירה וכו' אולם לדעת המנחת חינוך שנשים מחויבות בזכירת מעשה עמלק, מחויבות הן גם בקריאת פרשת זכור עכ"ל. והנה המנ"ח כתב שברמב"ם אינו מבואר ד"ז, ועיין במרחשת (ח"א סי' כ"ב) שכתב דבקריאת המגילה יש בה גם מענין מחיית עמלק (מלבד דין פרסומא דניסא) ולדעת החינוך, דאשה אינה בכלל מחיית עמלק אינה גם במצות זכירה וזה דעת הבה"ג דנשים אינן בקריאת המגילה אלא רק בשמיעת המגילה כידוע, ולכן נשים אינן מוציאות אנשים דהם חייבים בקריאת המגילה גם מדין זכירת מחיית עמלק, ועי"ש שהוסיף בדעת החינוך דאין זמן מלחמת מצוה זו של יהושע בלילה עיין רש"י מגילה ג' ע"א ד"ה איש) עי"ש במרחשת (אות ג') ולכן כתב (שם אות ד') דכיון דמלחמה זו אינה בלילה גם טעם זכירה אינו בלילה אלא ביום, וגם בקריאת המגילה בלילה וביום חלוקים הדינים המחייבים את הקריאה, שעד שקריאת הלילה היא רק מצד פרסומא דניסא, ובזה אנשים ונשים שוים, קריאת היום היא גם מצד זכירת מחיית עמלק, ושם נשים א"ח ואנשים הם ב"ח. ועי"ש (באות ו') שמיישב קושיית המנ"ח מש"ס סוטה (מ"ד ע"ב) דבמלחמת מצוה גם כלה מחופתה יוצאת, ולדעתו זה קאי על מלחמת יהושע לכבוש א"י, דבזה גם נשים בכלל, אך מלחמת עמלק דאין בה שום כיבוש א"י וממילא אין בה מצות ישוב א"י ליתא בנשים דאינן בנות מלחמה לכך, ולכן לדעת הבה"ג נשים אינן מוציאות אנשים במקרא מגילה ביום, כנ"ל, אך לדעת הרמב"ם שכתב בפ"א מהל' מגילה ה"ב שנשים מוציאות אנשים במקרא מגילה כמו שכתב שם הה"מ ובזה אזיל הרמב"ם לטעמי' בפרה"מ בסוטה פ' משוח מלחמה שכתב, אין מחלקת בניהם שמלחמת שבעה עממין ומלחמת עמלק חובה, הרי דעתו דגם מלחמת עמלק עלי' נישנה במתני' שכלה יוצאת מחופתה ולטעמי' דאינו מונה מצות ישוב א"י למצ"ע וטעמו דמלחמת חובה לאו מטעם כיבוש א"י היא, ולדידי' גם הנשים נצטוו במלחמת חובה וגם מלחמת עמלק בכלל, וכיון שס"ל שהנשים נצטוו במחיית עמלק נצטוו ג"כ בזכירה של מח"ע וע"כ ס"ל דנשים מוציאות אנשים במקרא מגילה משום שחיוב האנשים ונשים שוה, ועי"ש שסיים בזה"ל, היוצא מדברינו שמה שנסתפקו האחרונים אם נשים חייבות בקריאת פ' זכור תלוי במחלוקת הרמב"ם והבה"ג. הרי שזו לא רק מחלוקת המנחת חינוך עם החינוך, אלא בצד החינוך נמצא גם הבה"ג וכנגדם דעת הרמב"ם ומחלוקת ראשונים איכא בזה. וע"ע בספרי באר שרים (ח"ה סי' ס"ב אות ג'), ובשו"ע נפסק כדעת הבה"ג.

2. ומה שכתבת וכן פסק בשו"ת מהרי"ל דיסקין (קונטרס אחרון אות ק"ב) שנשים חייבות בשמיעת פרשת זכור מדאורייתא. הנה פלא שלא שמת על לב (וכמו אחרים) שאותו מהרי"ל דיסקין (שם בקונטרס אחרון אות ק"א) כתב וז"ל, (שם בד"ה ולפי) מ"ש הי' נראה לפטור נשים מפרשת זכור כיון דעיקרה מצוות מחיית עמלק וקיי"ל דנשים לאו בני כיבוש ניהו כמ"ש סו"פ הבא על יבמתו וכו' אך י"ל דמד"ס חייבות נשים לכו"ע. ועי"ש שסיים (בד"ה ועכ"פ) יפה

הורו לאשה שלא שמעה פ' זכור שתכוין פ' וי"ע דלהמגן אברהם ודאי יצאה ידי חובתה ולדידי י"ל דפטירי גמרי. ולכן נלענ"ד כדי שלא יסתרו דבריו זא"ז (מאות ק"ב) צ"ל דמ"ש באות (ק"ב) דזכור בנשים מה"ת זאת כתב לדעת המג"א (בסי' רפ"ב) דנשים חייבות בקריאה"ת, אך לשיטות דפטרי גם זכור בכלל, כמ"ש באות (ק"א) ואדרבא שם סיים בזה"ל, ולדידי פטרי לגמרי. ועיין היטב במקראי קודש (על פורים סי' ה') שכן כתב בדעת המהרי"ל דיסקין. וגם דעת האבני נזר או"ח (סי' תק"ט) לפטור נשים מפרשת זכור עי"ש. ובאריכות גדולה בכל הנושא בשו"ת יביע אומר (ח"ח או"ח סי' נ"ד).

3. מה שכתבת תחת האות (ד) בזה"ל, ובפשטות מסתבר שהדבר תלוי בנידון הקודם האם חיוב הקריאה הוא רק בציבור או לא, אם החיוב הוא רק בציבור פירושו של דבר שקריאה זו היא ככל קריאת התורה בציבור המחייבת קריאה מתוך ספר תורה כשר, אך אם נאמר שאין חיוב קריאה דווקא בעשרה וגם יחיד יוצא ידי חובת זכירת מעשה עמלק בקריאה בעל פה יתכן שיוכל לקרוא גם שלא מתוך ספר תורה כשר ויתכן שאפילו מתוך חומש. והנה ציינת דברי מו"ח הגאון בעל בצל החכמה (ח"ו סי' מ"ג) שהביא את כל השיטות בנידון שהזכרת במאמרך, ושם ראית שהביא דעת האשכול (הל' חנוכה ופורים סי' י') דס"ת בעינן אך ציבור לא בעינן, ולכן לא אבין מה שצינת דברי הרמב"ן שמות (י"ז-י"ד) דכאילו היא כדעת האשכול דבעינן ס"ת, וכו'. ראשית אם כדברך, א"כ צ"ע שהרי מו"ח (והזכרת זאת משמו) מביא דברי הרמב"ן בדברים (כ"ה-י"ז) דלא בעינן דוקא לקיים פרשת זכור מתוך ס"ת וכמו שהוכיח מדעתו במישור בשו"ת תורת חסד או"ח (סי' ל"ז אות ה'). והאם נימא דאיכא כאן סתירה בדברי הרמב"ן אתמהא? אלא ודאי דכונת הרמב"ן בפרשת בשלח הוא דכתוב זאת זכרון בספר, הכונה, דצריך לקיים מצות זכור מה"ת וכפי שכתב (שם בהמשך דבריו) יאמר כתב זאת בספר תורתי שיזכרו בני ישראל מה שעשה עמלק כי מחה אמחה את זכר וכו' וזו המצוה שכתוב לנו במשנה תורה (דברים כ"ה י"ז) זכור את אשר עשה לך עמלק וכו'. אך שתהיה המצוה מה"ת לזכור "מתוך ספר תורה" אין ולא כלום ראי' מדעתו זו, ואדרבא, הרי דעתו מבוררת בפרשת כי תצא (כ"ה-י"ז) והנכון בעיני שהוא לומר שלא תשכח וכו' ונספר זה לבנינו ולדורותינו לומר להם כך עשה לנו הרשע וכו' ודו"ק. ולכן מו"ח בבצל החכמה לא הסמיק לדעת האשכול את דעת הרמב"ן בפר' בשלח הנ"ל כפי שאתה כתבת, בלשונך. וכן מבואר בפירוש הרמב"ן וכו', כי לרמב"ן הנ"ל בפרשת בשלח אין ולא כלום למה שהובלט בדעת האשכול דמצות זכור צריכה להיות מה"ת מתוך ספר תורה. ובכל הענין י"ל גם דתליא האם חיוב קריאה או שמיעה איכא בקריאת התורה, והאם החיוב מתחיל רק בעשרה או גם החיוב על כל יחיד ויחיד ורק נאמרת בעשרה ובכ"ז הרחבתי אני בספרי מדברי גדולי הפוסקים החיי"א והמהרש"ם ועוד, ראה בשו"ת באר שרים (ח"ד סי' ע"ה) ומשם בארה האם צריך או שרי להוציא ס"ת עבור יחידים שלא שמעו. וע"ע היטב במה שכתבתי (שם סי' ב' אות ה') גבי חיוב הקריאה בשאר זכירות, ואמאי יש יותר צד לחייב בקריאה בזכירת מחיית עמלק משאר זכירות שלא נתחייבו בקריאה מתוך הספר תורה. ועיין במשנ"ב (סי' תרפ"ה סקי"ד וסקי"ז) דדעתו דבזכור בעינן קריאה מתוך ס"ת ומשמע דדעתו היא אפי' מה"ת עי"ש.

4. מה שכתבת וכן הכריע בשו"ת שואל ומשיב (מהד"ל ח"א סי' ש"צ) שגם ספר תורה שחסר בו אות אפילו באותו חומש כשר לקריאת פרשת זכור, והובאו דבריו בבצל החכמה כנ"ל. אך לא ידעתי מדוע כתבת "הכריע" זו דעתו ודעת כמה גדולים דגם ס"ת פסול כשר לקריאת פרשת זכור היות וס"ל דקריאה מתוך ס"ת לאו מה"ת היא וכדעת הרמב"ן, אך לדעת האשכול ועימי' דקריאה מתוך ס"ת היא גם מה"ת, וכדעת המשנ"ב להלכה, בודאי, הקורא פרשת זכור בס"ת פסול לא יצא וכמו שכתב מרן כק"ז הרע"א (ח"א סי' ס"ט ד"ה עוד יש לי וכו'), ולכן "להכריע" בהאי הלכה האם ס"ת פסול כשר לקריאת התורה בפרשת זכור עדיין קשה, אך לענ"ד פוק חזי מאי עמא דבר דנהגו לקרא בס"ת כשר. ובודאי באם מאן דהוא או אפי' מנין נמצאים במקום שיש להם ס"ת פסול בודאי עדיף לקרא ממנו

מאשר לקרא בחומש כמו שכתבו הפוסקים עיין בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ב סי' א' בסוף התשובה בד"ה נחזור) וצויין גם בבצל החכמה (שם אות ח'). וראה במה שכתב בשו"ת מהרש"ג (ח"ב סי' קמ"א בסוף התשובה בד"ה גם מה) דגם הוא ס"ל דספר תורה חסר אות או בנגיעות באותיות גם בפרשת זכור מקיימים, ולא הפריז בס"ת פסול ממש, שוב הביא דעת מורו ורבו המהר"ם שיק או"ח (סי' של"ו) דס"ל דבעינן ס"ת כשר (ולא זכר שר תשובת המהר"ם שיק בחי"ד בדף האחרון שאחר המפתחות, דשם משמע דגם ס"ת חסר כשר, ועל סתירת הדברים במהר"ם שיק, עמד חתנו של המהר"ם שיק בעל שאילת יעקב כמצוטט בבצל החכמה שם אות ו'), ומתקשה בדברי רבו הנ"ל דאי הלימוד הוא ממגילה הרי גם במגילה חסר ויתיר אינו פוסל וא"כ כ"ש דאינו מעכב בדיעבד מוקף גוויל באיזה תיבות דלא יגרע מאילו חסרו לגמרי עי"ש. ודעת אביו של המהרש"ג הגר"י גרינפלד בעל שו"ת קול יהודה ס"ל דבעינן ס"ת כשר, ולכן מכל הנ"ל תלי' בהאי דינא באם בעינן ס"ת מה"ת, אך אין כאן מי שהכריע בהאי הלכה, וכאמור נהוג עלמא לכתחילה להקפיד לקרא מספר כשר ואין להקל בדבר.

5. מה שכתבת תחת האות ו' בזה"ל אך לא נתברר לי מהי אמנם סיבת ההיתר להוציא ספר תורה כדי לקרא בלא ברכה וצ"ע, עכ"ל. תמחול לעיין להגאון בעל מנחת אלעזר בספרו נימוקי או"ח על שו"ע או"ח, (סוף סי' תרס"ט בד"ה וכן) וז"ל, וכן ראיתי לעורר על מה שפקפק אחד על מנהג רבותינו ואבותינו הקדושים ז"ל לקרות הנשיא בס"ת ב"ב ימי ניסן וכן משנה תורה בליל הו"ר וכן הקרבנות ד"ג מידות בצבור ומובן ממילא בלא ברכות העולים כלל, ורצו לפקפק כי אסור לקרות בס"ת בציבור בלא ברכה, וז"א, והיכן כ' זה כלל ואם אחד רוצה ללמוד (ברבים) מתוך ס"ת (כמו שמספרים מהגר"א ז"ל וכדומה) וכי צריך לברך עלי' ופשיטא שיוצא בברכת התורה שחרית רק בימים דתקנו קריאת ס"ת בצבור תיקנו העולים בברכה וז"פ ואכמ"ל. וע"ע בשו"ת דברי יואל להגה"ק מסאטמאר זתע"א (או"ח סי' ט') דאלו שנהגו להוציא ס"ת לקרא הנשיא אין בזה משום טילטול ס"ת שלא לצורך, דכל זה רק כאשר מוציאו מן הביהמ"ד או מבית לבית, אבל באותו ביהמ"ד שמונח שם בארון אין קפידא שהרי בשביל כך הונח שם בארון ללמוד ולקרות ממנו לא שיהי' מונח בארון, אלא בשעה שאין קורין ולומדין ממנו צריך להיות משומר בארון, אבל בשביל קריאה ולימוד בכל אופן ואופן אין גנאי להוציאו והא ראי' שהיו איזה גאונים וקדושים יחידים שהיו נוהגים להוציא הס"ת בשביל קריאתם שמו"ת אף שבודאי אין שום חיוב בדבר וכו'. עי"ש. עכ"פ חזינן דאין בזה איסור להוציא הס"ת לקריאה באם בעינן לכך וגם בלי ברכה, ועל כן אלה שנוהגים להוציא ס"ת לנשים לקריאת פרשת זכור בשבת אחה"צ כפי איזה מקומן ששמעתי וראיתי, גם כאשר הקריאה נעשית בלא ברכה לפני' ואחרי' אין בכך איסור והעיקר שיעשה בצניעות, דהיינו יקרא להם גבר והם ישהו בעזרת נשים, דאם כי שיש דעות כאמור דנשים לא חייבות כלל בפרשת זכור, ויש דעות דבגברי דלא בעינן דוקא ס"ת בזכירה מה"ת, אך די לנו השיטות האלה שכן מחמירים על עצמם וס"ל דגם נשים בכלל זכירה אין אני רואה איסור לקרא להם מתוך ס"ת, דבאם מצינו בש"ס דמאה נשים כתרי גברא (ברכות מ"ה ע"ב), והרי גם לחד גברא כאשר יש ענין בזה שרי להוציא ס"ת כנ"ל. ולכן מה שהבאת מספר נטעי גבריא בזה לא ידעתי, ואת"י לעיין באותיות מחכימות. וע"ע בשו"ת מהרי"ץ (דושינסקיא, ח"א סי' ל"ב) וכן בשו"ת תורת יקותיאל (או"ח סי' מ"ו)

6. מה שדנת בדברי הגר"י ענגל בגליוני הש"ס סנהדרין (ע"ד ע"ב) דס"ל דנשים בכלל לשון הש"ס בני אדם ולכן קדה"ש איתא גם בפני נשים לדעתו. אמרתי להראות באצבע, על מה שכתבתי בספרי באר שרים (ח"ב סי' ע"ג אות ד') על הא דהקשה בגליון הש"ס לכק"ז מרן הרע"א על דברי התוס' בחגיגה (ט"ז ע"ב ד"ה דבר) שכתבו דבש"ס זבחים בריש כל הפסולין מרבין נשים לשחיטה, וע"ז תמה הרע"א ז"ל, דלא מצא בש"ס זבחים דבר זה, אלא דכל מה שנזכר שם הוא רק דשחיטה כשרה זרים, אבל בנשים מאן דזכר שמי' עי"ש. והבאתי מאמו"ר הגאון זצ"ל ליישב כונת

התוס', דבכל הש"ס כולו כאשר מובאת הדרשה על הכתוב "ויקריבו בני אהרן" דדרשינן בזה דמקבלה ואילך מצות כהונה נזכר בש"ס, לימד על שחיטה שכשרה בזר, מלבד בש"ס זבחים הנ"ל מסיים בלשון, לימד על שחיטה שכשרה "בכל אדם" ומעתה מדוע לא הביאו תוס' את דברי הש"ס בברכות (ל"א ע"ב) או יומא (כ"ז ע"א) דגם שם מופיע לימוד זה ממש ומאי הלכו עד זבחים (ל"ב ע"א) וע"כ זה כונת תוס' דבש"ס זבחים שונה הלשון ושם מסיים הש"ס על דרשה זו לימד על שחיטה שכשרה "בכל אדם" והרי בכלל לשון אדם, גם נשים בכלל. ודפח"ח. ואני ציינתי שבהקדמת הספר פנים מאירות למסכת ב"ק כתב כן בדעת התוס' עי"ש דכל אדם הכונה גם לנשים. הרי דבלשון הש"ס אין בפרס' פחותה מ' אדם הצדק עם הגליוני הש"ס דהכונה גם על נשים. ופלא כי בספרו בית האוצר ערך אדם (כלל י"ג) הביא מקהלת יעקב חלק ראשון לשון חכמים נסתפק קצת אי שם "אדם" בלשון חכמים קאי גם על נשים וכו' ולא זכר שר דברי התוס' בחגיגה הנ"ל על פי הש"ס בזבחים בריש כל הפסולין. וגם לא זכר דברי עצמו מסנהדרין ע"ד ע"ב וצ"ע.

7. מה שכתבת תחת אות י' דקריאת פרשת זכור יכולה להתקיים גם בפני עשר נשים ואף שאינן נחשבות ציבור אך נחשבות דין רבים, ויש לדמות לקריאת המגילה וכו' ודי ברבים דהיינו עשרה המחוייבים במלחמת עמלק ובכלל זה נשים וכו'. בזה לענ"ד אין שורת ההלכה הצרופה מסכמת לדא, ואין לעלות על הדעת הוראה שכזו דגבר יצא י"ח בקריאת פרשת זכור שקורא או שומע ואין שם אלא עשרה נשים. דבודאי בעינן מנין אנשים לקריאת התורה אלא שלקריאת עצמן יכולות להוות למנין, אך דא עקא שלענ"ד עבור נשים בודאי שורת ההלכה לכו"ע דאין בעינן עשרה נשים כדי להוציא ס"ת, כדלהלן. ועי"ז י"ל מה שנפסק בשו"ע יו"ד (סי' רמ"ב סעי' י') יש מי שכתב שאסור לחכם להתיר דבר התמוה שנראה לרבים שהתיר את האסור. ועל אף שהש"ך (שם סקי"ז) כתב שם דאם אומר לשואל טעם בדבר ומראה לו פנים או שמביא ראיות מתוך הספר מותר. (ולשון מתוך הספר הוא הש"ס בלשון הש"ך כידוע עיין ש"ך יו"ד סי' ע"ב סק"ב גבי לב עוף עי"ש) וכאן לא מצאתי ראייה בדבריו מן הש"ס, אך אפי' בל"ז ראה מה שכתב מרן החיד"א בשו"ת יוסף אומץ (סי' ז') גבי פסק הנובי"ק גבי גילוח בחוהמו"ע כתב בזה"ל, מ"מ בנ"ד אפילו יתן טעם לדבריו וידפיס הפסק יצא תקלה ומכשול כאשר שמענו כן ראינו בפסק וכו' ובכה"ג יודה הרב הש"ך שאין להתיר דבר התמוה לרבים וכו'. ועיין בספרי באר שרים (ח"ד סי' ס"ב אות ב'). ופסקו בענין זה דסגי בעשרה נשים למנין אפי' עבור גברי, ועוד יותר שאשה תקרא כל זה מבלי עיון כלל דבר התמוה לרבים. ואם כונתך דקאי העשרה נשים ואשה תקרא עבור הנשים לענ"ד גם בזה לא ירד בני עמכם, ואבאר שיחתי.

8. באם כונתך שכאשר נשים רוצות לקרא לעצמן סגי בעשרה נשים, איני מבין כלל, היות ויש דעות כאמור דאשה כלל לא חייבת א"כ מנין מי בעינן, אפי' לשיטות דנשים כן בכלל פרשת זכור, וגם לכמה נשים אפשר לקרא ולא בעינן דוקא עשרה נשים, עבור קריאה לנשים בלבד, דהרי קריאת פרשת זכור באם הן חייבות הוא לא מכח פרסומא ניסא, שהיא הסיבה בקריאת המגילה ושם כתב הגר"י כהן זצ"ל, בהגהות על מקראי קודש (על פורים סי' ל"ה הערה 2) דעשרה נשים בודאי מהווה מנין עבור מגילה וכל הספק ברמ"א (בסי' תר"צ סעי' ח"י) והוא ספק הגהות אשר"י שהזכרת קאי רק על צירוף ולא על עשרה נשים שע"ז אין ספק ובודאי מהוי מנין וכן כתב שם במקראי קודש (בסי' נ' בהערה 3) עי"ש מילתא בטעמא, אך בפרשת זכור שהוא ביסודו באם קוראים בספר תורה אי מדאורייתא אי מדרבנן לכל השיטות הידועות בכך כנ"ל, הכל הוא מכח דין קריאת תורה, וקריאה ככל הקריאות ושם עשרה נשים לא הותר מעולם, דראה ברמ"א (סי' רפ"ב סעי' ג') ואלו דוקא מצטרפים למנין הקרואים אבל לא שיהיו כולם נשים או קטנים (ר"ן ריב"ש) ובמשנ"ב (שם סקי"ד כתב או רובם) ובשער הציון (שם אות ח"י) תמה על הפרמ"ג דהסתפק בזה והוא מפורש בר"ן כמ"ש. ואי דהקריאה היא לנשים בלבד לפרשת זכור, כאמור נראה דלא בעינן מנין, דדין מנין בקריאת

התורה גם בפרשת זכור הוא מדין ונקדשתי בתוך בני ישראל, וע"ז לא מהני נשים, וכן כתבו בפוסקים. כמו שכתב בשו"ת בנין ציון החדשות (סי' ח') שציינת עליו בריש דבריו.

9. גם בכל הענין דאשה וקטן עולה למנין ז' כבר כתב המג"א (שם) בשם הריב"ש דהכונה על מפטיר אחר ז' עי"ש ובפרשת זכור נהגו דאין קטן עולה ובודאי לא יקרא כמבואר בפרמ"ג (רפ"ב) ועי' (טו"ז תרפ"ה בסופו) בשם מהרש"ל, והדברים עתיקים. (עיין משנ"ב רפ"ב סקכ"ג) ולכן בקריאת פרשת זכור גם לנשים חיוב זכירה מכח חיוב מחייה או מכח זכירה עצמה כמבואר בפוסקים, ולכן לא אבין על מה בעינן לחדש דין עשרה נשים (גם באם יהיבנא דהחילוק של אותו רב שציטטת דיש להבדיל בין דין ציבור ודין רבים), ואי כוננת דעשרה נשים סגי גם לקריאת ושמיעת גברי ע"ז לית מאן דיוורה כן, כפי שכתבנו. ומה שכתבת דאשה תקרא, מדין אשה עולה למנין שבעה כמבואר בש"ס מגילה (כ"ג) כבר כתבתי בזה בבאר שרים (ח"א סי' ח"י) ועיין בהגהות היעב"ץ (שם מגילה כ"ג ע"ב) דהש"ס מיירי בדליכא מאן דידע לקרא ואין בעשרה אחד מן השבעה קרואים דידע לקרא עי"ש בדבריו.

10. במסקנת דבריו, נלענ"ד דלא בעינן טעמא רבה להיתר להוציא ס"ת לצורך קריאת נשים שלא יכלו לבא לקריאה בבוקר וגם באם אין מנין עשרה נשים וגבר יקרא עבורם והם יהיו בעזרת נשים ולא בבית הכנסת כפי שכתבתי שפיר דמי כנ"ל, דהא גם לצורך יחיד קריאת נשיאים כבר כתבו הנימוקי או"ח והדברי יואל דשרי ואין בזה טיילטול ס"ת שלא לצורך. ובאם יש מנין עשרה של נשים לענ"ד בקריאת התורה של פרשת זכור אינו כקריאת המגילה דשם כאמור יש בעשרה נשים משמעות מנין עבור פירסום הנס או כהגדרתו של אותו רב שציינת דבמגילה הוא מדין "רבים" שזה גם נשים. וגם שם בקריאת המגילה כתב המשנ"ב (סי' תרפ"ט סק"ז וסק"ח) ושם אפי' לעצמה לא תקרא אם לא בא"א בענין אחר, וא"כ כ"ש בקריאת פרשת זכור בודאי הוא מדין "ציבור" אתינן עלי' כנ"ל, ודין קריאת התורה הוא, והס מלהזכיר דאשה תקרא וכאמור אפשר לקרא עבורם ללא ברכה לפני' ואחרי' וכפי שכתבתי מהא דנפסק והורו בנימוקי או"ח והדברי יואל הנ"ל.

11. ומה שהזכרת משו"ת קנין תורה גבי ב' ספרים בדוקא, אינו תח"י לעיין בו אך מה יעשו מנין שיש להם רק ספר תורה אחד האם יורה מאן דהוא דלא יצאו י"ח בגלילה לד' פרשיות אתמהה? ועיין בשערי אפרים (שער ח' סעי' ע"ה) גבי חנוכה, שכתב, וכן אם אין להם רק ס"ת אחת יעשו על הסדר הזה עי"ש גבי ר"ח טבת שחל בשבת ועיין בהגהות שערי רחמים (אות מ"ה) שהביא מהאדר"ת בקונטרס עובר אורח דיש פוסקים דאז לא יקרא ר"ח לפני חנוכה, כי יש דינא דאין מעבירין על המצוות משום דקריאת חנוכה בנשא ור"ח הוא בפנחס, אך לא נהגו כן דההלכה כמ"ש המג"א דאין בזה מעבירין על המצוות וכן הוא בד' פרשיות כמ"ש בשערי אפרים שם (סעי' פ"ג) כך דאין אני רואה דיון מלקרא באותו ספר כאשר כך נהגו. אך כבר כתבתי לעיל דראיתי דמוציאים לפני מנחה ס"ת וגברא קורא לפני הנשים ואין בזה מן המתמיהין לנוהגים בכך. כ"ז נלענ"ד הלכה למעשה.

הכו"ח תוך צפי' לישועת ה' על עמו ונחלתו בכלל כ"י,

מו"מ במשנה ברכה

אברהם יפה שלזינגר

* * *

רבי אברהם קאליש

ישיבת "מנחת יצחק" בני ברק

בס"ד חודש מנ"א תשס"ח.

כבוד ידידי היקר

האי גברא רבא ויקירא, המאור הגדול לתורה ולחסד,

איש האשכולות ורב התבונות, שמו מפארין ומקלסין,

שמתקיים בו הכתוב שמח זבולון בצאתך וישכר באהלך

ה"ה הרה"ג רבי צבי רייזמן שליט"א, לאס אנג'לס יצ"ו.

אדשה"ט וש"ת באה"ר.

את קונטרסו הנכבד אודות "קריאת פרשת זכור לנשים" קבלתי ונהנתי לראות את המרחב העצום שהגיש בנושא הזה וניתן לומר שכמעט לא הניח פינה שלא נשתטח בה, ולחבת הקודש אעלה על הכתב כמה הערות ממה שהעלתה מצודתי ומינייה ומיני תסתיים שמעתתא.

* * *

יש כלל ידוע ומקובל בעולם ההלכה שאין ביכלתנו לחדש דינים ומנהגים מחייבים חדשים שלא בא זכרם בש"ס ובראשונים וגם הראשונים כמלאכים לא חדשו דבר מעצמם לולא ראו בזה נחיצות לפי הענין - דוק וראה בגזירת קטניות בפסח וכד' שג"כ לא נתפשטה בכלל ישראל כולו - וגם בשעה שלפי רוחב דעתם החליטו לקיים הידורי מצוה שונים ולהשרישם בקרב ישראל הוסיפו לכך הסתייגויות שונות והדברים מפורסמים. גם בקיום מצות עשה שהזמן גרמא על ידי נשים ניתנו מגבלות שונות ולא כולם נתפשטו אפילו בין נשים צדקניות המהדרות במצוות, ומאידך גם במה שפשוט מן הדין שיש מקום שתקיימנה מצוות שונות גזרו הקדמונים אומר שלא תנהגנה כן - לדוגמא קריאת התורה ע"י נשים, שחיטה וכד'.

וכעת לנושא נידוננו - דין קריאת פרשת זכור לנשים לא הוזכר בראשונים ולא בשו"ע ונו"כ. וטעם זה מספיק דיו כדי שלא לקבל הלכה זו כחיוב מוכרע וגם מגדולי עולם שנטו קו לחייבן לא שמענו שיצאו בהוראה לרבים, אלא שהם עצמם זרזו את ב"ב ללכת לביהכ"נ בשעת קריאת התורה ולשמוע את קריאת הפרשה.

ברור בהחלט שגם אותם גאונים קדומים שנהגו כן לא העלו על דעתם מעין "היכי תמצוי" להוציא ס"ת במיוחד להשמיע הפרשה לנשים (עיין בשו"ת תורת חסד ומנח"א דלהלן) ובודאי שלא העלו על דעתם את הרעיון הפגום שאשה תקרא בתורה בפני עשר נשים אחרות כפי שהעלה כת"ר בסוף קונטרסו להלכה ולא למעשה [עיין בסי' פ"ח במ"ב סק"ז בשם הח"א ובשו"ת דברי יציב יו"ד סי' קל"ט ובשו"ת שבט הלוי ח"ו סי' ע"ג וד"ל].

הראשון (לפי סדר כרונולוגי) שהביא בספרו נד"ז הוא שו"ת בנין ציון החדשות סי' ח' בשם רבו הגאון רבי אברהם בינג ז"ל בשם רבו הגאון רבי נתן אדלר זצ"ל שהנשים חייבות בכך ושהקפיד שאפילו המשרתת שלו תשמע פ' זכור וכן נהג אחריו בעל בנין ציון הנ"ל (=ה"ה הגאון בעל ערוך לנר זצ"ל). יעו"ש מה שפלפל בהסבר הדבר.

ויש להפליא שבעל החת"ס שהסתופף בצל הגרנ"א שנים ארוכות (משנות ילדותו עד שנת תקמ"ו) והיה דבוק אליו ביותר בהיותו מאוכלי שולחנו מנעוריו ופעמים רבות מביא מהנהגותיו והוראותיו - ראה רשימה מפורטת בשולי הספדו בדרשות חת"ס ח"ב - לא הביא באף מקום שום רמז מהוראה זו שהיתה כפי הנראה מחודשת ביותר. [ובדרשות חת"ס ח"ג עמ' צ"ב מובא ד"ז דנשים חייבות בפ' זכור דאורייתא - אמנם בדרוש פלפול דנן לא הביא את דברי הגרנ"א ויל"פ דבריו דהוא דרך פלפול בסוגיא, ועה"ד שכתב בספר עיון יעקב על העין יעקב במס' מו"ק דף כ"ה ע"ב ד"ה לא בר אבין, ובזה יש גם להוסיף שלא הובא במנהגיו שמץ דבר מחיוב נשים בפרשה].

לעומתו מעיד הגאון בעל תורת חסד זצ"ל בתשובה ח' או"ח סי' ל"ג שבמדינות פולין לא נהגו בכך וכפה"נ גם ברוסיה לא נהגו כך כעדותו של הגרי"ז מבריסק זצ"ל שעד בואו לארה"ק לא שמע על דבר זה. ויצוין שהגרי"ל דיסקין זצ"ל שמש ברבנות שנים רבות בבריסק (וראה להלן). גם הביא כת"ר הוראתו של החזו"א זצ"ל שנשים פטורות מפ' זכור [ודבר זה לא מנע מגיסו הגרי"ק זצ"ל לשלוח את בנותיו לשמוע את קריאת הפרשה - עיין בכתביו בזה].

על מדינת הונגריה [המחוזות שבגליל התחתון] העיד הגאון בעל קנין תורה זצ"ל שלא נהגו כך ועל המחוזות בגליל העליון כבר הבאתי שהחת"ס כפה"נ לא נהג בזה ועכ"פ לא הורה על כך ברבים וכנראה נתחדש בדורות האחרונים. גם על הגאון בעל מנח"א ממונקאטש (שדוהה בספרו ח"ב סי' א' אות ה' כמה מטענותיו של בעל תורת חסד הנ"ל) נאמר שזירז את ב"ב ללכת לביה"כ ולשמוע קרה"ת אבל לא עשה מזה הוראה לרבים. ועיין בשו"ת שרגא המאיר ח"ו סי' קט"ז בסוף הסימן ולקמן בשם החפץ חיים.

ואדאיתנא להכי יש להפליא על המצרפים דעתו של הגריל"ד מבריסק למחייבים על סמך דבריו בקו' אחרון סי' ק"ב, בה בשעה שבסוף סי' ק"א שם מפורש בזה"ל "לדידי י"ל דפטירי לגמרי" וכן מובא בשמו בספר שממנו העתיק כת"ר בקונטרסו (ולא ציין מקורו) שהגריל"ד פסק שהן פטורות. ומה שיש רוצים להביא ראיה מסדר הפוסקים שבקו"א שם שהגריל"ד חזר בו מדבריו הראשונים הוא טעות מכיון שהוא זצ"ל לא ערך את הספר לדפוס עיי"ש בפתיחת הקו'.

ומה שהביא כת"ר בשם ספר ברכת מועדיך סוף סי' ל"ב הוא דברי הבל, כי הגריל"ד לא פסק לחייבן בפ' זכור והוא לא היה המרא דאתרא בירושלם, וגם מה שכתוב שם בנד"ז בסוגרים הוא דבר שלא ניתן להאמר והמושג "פטומי מילי" הוא ביטוי מדי מעודן לדברים אלו. [ויעויין בלוח השנה המפז' "דבר בעתו" הביא שאין נוהגין כן בירושלם, ובעצם זו הוראת הגאון בעל זית רענן שהתגורר בעיה"ק ירושת"ו - עיין בספר ציץ הקודש ח"א סי' נ"א - ויש להוסיף שבעל ציץ הקודש אינו מביא אפילו ברמז את שיטת המהריל"ד, ואכמ"ל].

ואשר על כן יש להפליא מאד על דברי בעל שו"ת מנחת יצחק בח"ט סי' ס"ח "שלמעשה נקטו כרוב הפוסקים שנשים חייבות לשמוע פרשה זו בקריאה בתורה ונתפשט המנהג כן ברוב הקהלות וכו'", בשעה שכמעט כל גדולי הפוסקים לא ס"ל הכי ולא נתפשט כלל המנהג בדורות הקודמים חוץ מקהלות בודדות, וגם מה שכתב שם בשם השואל שנהגו באשכנז לקרוא לנשים אחר הצהריים קודם מנחה הוא דבר תמוה, שמהעיון בספרי מנהגי קהלות אשכנז בדורות קודמים לא ימצא רמז לזה ועל כן קשה להתייחס למנהג הנ"ל בטרם נדע מי יסדו וד"ל (עיין בחזו"א בקו' השיעורים או"ח סי' ל"ח סק"ט סוד"ה ואמנם).

וביותר יש להפליא על כמה מגדולי המורים דאשתמיט להו מש"כ בשו"ת דברי חיים (צאנז) ח"ב סי' י"ד שם כתב במפורש שנשים פטורות משמיעת ד' פרשיות יעושה"ה. ויש להוסיף שדבריו שם נאמרו ביחס לחשיבותה של עזרת נשים שהיא פחותה בערך קדושתה לעומת בהכ"נ עצמו, ויעוין בשו"ת ברית יעקב להגאון רבי ברוך מרדכי ליבשיץ זצ"ל שהיה מגדולי רבני רוסיה ופולין ח"א סי' ח' אודות החשיבות שיש בבניית מקום תפלה מיוחד לנשים בפאתי בהכ"נ, ולא רמז שם שיש צורך לנשים להתאסף לשמוע פ' זכור וכל הנדון שם אם יש צורך במקום מיוחד שיהיה מיועד עבורם לתפלה ודוק בזה [יצויין שבעיר פוניבז' היתה תקנה קדומה שלא לבנות עזרת נשים בבתי הכנסיות שבעיר וד"ל].

והאמת היא, שהתפשטות מנהג זה שהנשים באות לבהכ"נ לשמוע פ' זכור היא ע"פ דברי כף החיים בנד"ז בס' תרפ"ה אות ל', שלאחר שפסק דנשים אין חייבין לשמוע פ' זכור מסיק דבעיקר המצוה לזכור מעשה עמלק חייבים שהרי היא מצוה שלא הזמן גרמא ונשים חייבות, ומה שקורין אותה קודם פורים אינו אלא תקנת חכמים וגם אם באים לשמוע יש להם שכר שהרי אפילו מצוה שאין אדם חייב בה אם עושה אותה יש לו שכר אלא שאינו כמו שכר המצוה ועושה, ועל דרך זה יל"פ את פסקיהם של הגרשז"א זצ"ל ויבדלח"ט הגריש"א שליט"א שהביא כת"ר - אם אמנם נכונים הדברים כפי שנמסרו שם (אכמ"ל).

וביותר יש להדגיש את עדותה של הרבנית זאקס ע"ה בתו של רבינו הגדול בעל החפץ חיים שאביה לא נתן לנשים ללכת לשמוע פ' זכור בביהכ"נ ס', [כפה"נ מטעמי כל כבודה בת מלך פנימה ויש להניח שלא הציע להן שום תחליף] ומאן מפיס לומר על עצמו שהוא מדקדק בתורה ובמצוות יותר ממנו זצ"ל.

ועל פי האמור בזה ברור שא"א לחדש שום הדור מצוה אם יש בזה צד עבירה וכאן נחתין למו"מ בהלכה אם מותר לקרא בתורה בצבור בלי ברכה, ובנדון זה בודאי יש להתייחס בתשומת לב למנהגי ישראל קדושים לקרא בס"ת בצבור גם בלי ברכה, דוגמת המנהג לקרא בסוף פ' ברכה בעת הכנסת ספר תורה שמקורו בקדמונים (עיין במנהגי וורמייזא עמ' רע"ב ובספר ויצבר יוסף אות י"ב שכן נהגו בקהלות ישראל ברוסיה ובספר שערי תורה (וילנא תר"ע) שבוילנא נהגו כך) וכן ידוע מנהג כמה צדיקים לקרא פרשיות הקרבנות שבתורה מתוך ס"ת ביום שלפני ערב יו"כ ואת ספר משנה תורה בצבור בליל הושענא רבא (ונתפשט ג"כ בעולם), ובירושלם עה"ק נהגו ע"פ הוראת הגאון האדר"ת זצ"ל לקרא בשביעי של פסח בשנת ביעור מעשרות את פרשת הוידוי בס"ת בצבור ולא חשו לדברי האוסרים וה"נ דכוותה.

ומאידך גיסא היו גדולי הדורות שחששו בכל זאת מעצם הוצאת ס"ת שלא לצורך ואי נימא כמנהג הקדום שנשים פטורות הרי זה שלא לצורך כלל, ולכן הורו להמנע מהוצאת ס"ת במיוחד כדי להשמיע לנשים פ' זכור, ומה"ט היו שעשו זאת בעת הוצאת הס"ת בשבת במנחה לפני הקריאה, ויש שגם לזה התנגדו - לא עת האסף פה.

ובגוף הדין אי צריך ברכה ידועים דברי הט"ז בס' תרפ"ה שאין יוצאים בקריאה בלא ברכה יעוין בפמ"ג שם מה שפקק ע"ז, ובספר ארחות רבינו ח"ג בשם הגריי"ק שמעולם לא הקפידו לבקש מהש"ץ שיוציא בברכתו את השומעים (עיין בספר ארחות חיים (לוינגר) שהחת"ס נהג לומר לצבור שיצאו בברכתו לפני שקרא פ' זכור ופ' פרה ואכמ"ל בזה) וכן נקטו למעשה כמה מגדולי פוסקי דורנו באמרם שזהו הידור בעלמא, עיין בשו"ת שבט הלוי ח"י סי' ק"ז אות א' ועוד. ועצם הדין שאסור לקרא קריאה חיובית בלא ברכה הוא נושא בפנ"ע וא"ע לכאן, דהא הקורא אינו צריך לצאת בקריאה זו ולגבי השומעות אין חשש בזה כיון דאינן קוראות ויש להאריך. [ומקום להעיר כאן שהדין המובא בהערות הגרע"א ומשם למ"ב שקטן אינו עולה למפטיר בד' פרשיות לא היה נהוג בעבר ברוב הקהלות].

בסוף דבריו האריך בענין "צבור" ו"רבים" - לענ"ד יש מקום להרחיב הדבור על פלפוליו, אבל א"א מפסק ההלכה שקריאת התורה היא דבר שבקדושה וצריך לזה עשרה אנשים מישראל (ובפשטות זה רק מדרבנן מדסמכין בזה אחזקה דרבא ודוק), וכל הדמיון בדין צבור ורבים אינו שייך לכאן, כי גם בזה לא דרשין טעמא דקרא רק להוסיף לגדרי ההלכה עד כמה שמותר ולא לגרוע וד"ל.

אמנם מה שהביא מספר "ארץ הצבי" סי' י"ב אות י"ג אודות המנה"ג (אותיות גהנ"ם) לסדר הקפות ומנינים לנשים וכד' הוא דבר חמור מאוד ודברי המחאה של מחבר הספר אינם מספיקים וישתקעו הדברים ולא יאמרו, וכעין זה יאמר גם על מסקנתו התמהונית שאשה תקרא בתורה להוציא עשר נשים אחרות ועל זה אשאל את נוסח הפסוק ואל א' א' היתה זאת בימיכם ואם בימי אבותיכם (עיין לעיל)!!

גם על מה שהביא בדבר ה"מנהג" באיזה ביכ"נ לקרא ל"שלישי" במנחה את הקריאה החיובית יחד עם פ' זכור, הנה למעשה לא נהגו כן כאן בבתי הכנסת עליהם ציין כת"ר ושו"ר הוראה זו מופיע בספר ודרשת וחקרת ח"א עמ' רמ"ג, ולא נשמע על אף אחד מגדולי הפוסקים שמפיהם אנו חיים שיסכימו לזה, דבפשטות יש להעיר על הדרך הנזכרת, ובפרט שיש כאן גדר הפסק בין קריאה לברכה אחרונה וכלשון בעלי הוראה אמיתיים "אין פטנטים בתורה" וד"ל.

ואגב אורחא באתי להעיר על מה שהביא בליקוטו מספר הררי קדם סי' קפ"ה אות ב' בשם הגר"מ, שלא היה קורא עם הש"ץ בלחש את הפרשה כשקיבל עליה לפ' זכור, ומסיק שם ש'יתכן' שאין יוצאים באופן כזה, יעיי"ה. ויש לדון אם אפשר ע"פ סברא להתעלם ממה שפסק המחבר בשו"ע שאם אין הקורא קורא בלחש יחד עם הש"ץ יש כאן ברכה לבטלה, ואם אמנם חשש לסברתו המחודשת הו"ל לקרא בעצמו את הפרשה והיה יוצא בכל גוני ולכן יש לבדוק אם שמועה זו נכונה.

והנה ידעתי גם ידעתי שיש מקום להרחיב היריעה ולהביא כאן הוכחות רבות לכל הצדדים במה שנדון כאן מספרי חכמי הדורות, ולא באתי רק בהערות קלות למען תת אות כי עיינתי בדבריו רבי החשיבות, ואסיים בתפלה מעין הענין, יה"ר מלפני אבינו שבשמים שכשם שזכינו לסדר אותו ז"א לעסוק במצות זכירת מחיית עמלק, כן נזכה לעשותו בהגלות כבוד מלכותו ית' עלינו בקרוב וימחה זכר עמלק ומעשיו הרעים מן הארץ, בביאת משיח צדקנו במהרה ברחמים גדולים אכ"ר.

וד' שנותיו יאריך ועוד רבות בשנים ימשיך בפעולותיו החשובות כפלים לתושיה, הן בהרבצת תורה והן בתמיכת לומדי תורה.

ובברכת כתיבה וחתומה טובה ושנת גאולה וישועה

מנאי ידידו דש"ת באה"ר כה"י

הרב אברהם קאליש

* * *

דוד קסל

לוס אנג'לס

כ"ג אדר ב' תשס"ח

לכבוד ידידי הרה"ג ר' צבי רייזמן שיחי

כפי שהודעתי לכת"ר רק עכשיו הגיע אלי בשמחה את השיעור של כת"ר בענין קריאת פרשת זכור לנשים ומה מאד נהנתי מפריסת הדברים בהיקף גדול ועל צילומי המראה מקומות ודבר גדול עשה בזה ובמיוחד נהנתי מהחידוש המרכזי והדברים מתוקים מדבש. והואיל וכת"ר גילה את רצונו לקבל הערות והארות על השיעור ושיסבו לו קורת רוח ועונג מרובים הרי זה גם תענוג שלי להעיר כמה הערות.

יש להעיר שאת"ל שדין קריאת פ' זכור הוא דין קריאה ברבים ולא דין קריאה בצבור ולכן הקריאה יכולה להתקיים בפני עשר נשים אז יש הוכחה מדברי הרא"ש ברכות (מז:) שנשים פטורות מפ' זכור דאילו היו חייבות בפ' זכור גם עבד היה חייב שהרי הוא חייב במצות כאשה ואם כן לא היה ר"א צריך לשחרר עבדו כדי לצרפו למנין לקריאת פ' זכור שהרי אין דין קריאה בצבור בפ' זכור אלא קריאה ברבים והוא יכול להצטרף למנין עשרה מדין רבים מבלי לשחרר אותו והגאון מקוטנא בישועות מלכו או"ח סי' נ' באמת הביא ראה מדברי הרא"ש שם שנשים פטורות מפ' זכור ולכן היה צורך לשחרר עבד כדי שישלים מנין עשרה כי אחרת היה פטור כאשה אבל התורה חסד והבנין ציון סי' ח' דחו ראייתו דאפילו אם נשים ועבדים חייבים לשמוע פ' זכור מכל מקום אין מצטרפין לעשרה דבעינן זכרים בני חורין כדאיתא במגילה (כג:) ונקדשתי בתוך בני ישראל לענין קריאת התורה אבל אם החיוב הוא מדין קריאה ברבים לפרסומי ניסא ולא מדין קריאה בצבור אם כן הרי מוכח מדברי הרא"ש הנ"ל שאשה פטורה מפ' זכור ואם היא חייבת בפ' זכור זה דין קריאה בצבור ככל קריאת התורה וצריך מנין עשרה זכרים בני חורין.

אבל יש לדחות שנשים חייבות בפ' זכור משום שאף הם היו באותה הנס כלומר שהיו בכונת עמלק להשמיד את ישראל וכפי הטעם שכתב המהרי"ל דיסקין לחייב נשים בזכירת עמלק אבל עבדים שלא היו בכלל רצונו של עמלק להשמיד אינם חייבים בזכירת עמלק ולכן היה צורך לשחרר את העבד כדי שיהיה חייב וישלים למנין עשרה וכן רואים בחיוב קריאת המגילה הכל חייבים וכו' אנשים ונשים וגרים ועבדים משוחררים כג' הרמב"ם והמחבר סי' תרפ"ט ס"א וביאר הגר"א שאע"פ שנשים חייבות משום שהיו באותו הנס עבדים שאינם משוחררים פטורים שלא היו באותו הנס ולא דמו לנשים ולא כטור ומג"א ע"ש אמנם המג"א שם סק"ב כתב שמהב"י משמע שעבדים שאינם משוחררים נמי חייבים במקרא מגילה ע"ש ואם כן לדברי המג"א צ"ל שעבדים חייבים בכל מצות שנשים חייבות אע"פ הטעם לחייב אותם לא שייך אם כן צ"ל שמוכח מדברי הרא"ש הנ"ל שנשים פטורות מקריאת פ' זכור והוא הדין עבדים ולכן היה צורך לשחרר אותו לצרפו למנין עשרה או דס"ל שנשים חייבות בזכירת עמלק אבל קריאת פ' זכור לא הוי סתם דין קריאה ברבים אלא הוא דין קריאת התורה בצבור שעליו כתוב ונקדשתי ובעינן זכרים בני חורין ולכן היה צורך לשחרר העבד כדי לצרפו למנין עשרה אע"פ שגם עבד שאינו משוחרר חייב בזכירת עמלק לא שייך לצרפו למנין עשרה כל זמן שהוא עבד, ואם כן הדרא קושיא לדוכתא לענין הברכה על קריאת פ' זכור לנשים אבל יש לדחות שגם המג"א מודה שאם יש טעם לחייב נשים ואין הטעם נוגע לעבדים אין עבדים חייבים אבל סובר דשאני הא דמגילה שגם העבדים היו באותו הנס הואיל והיו נימולים ונוהגים בדת ישראל כאשה היו נחשבים גם כן באותו הנס כמו הנשים וכמו שהבין המחצית השקל בכונת המג"א ולעולם אם הטעם לחייב נשים לא שייך בעבדים אין העבדים חייבים כנשים ולכן היה צורך לשחרר העבד לצרף אותו למנין לשמוע פ' זכור וכן להיפך אם הטעם לפטור את הנשים לא שייך

בעבדים אין לפטור את העבדים ולכן עבדים אסורים בהשחתת זקנם בניי מכות (כב.) וש"ך יו"ד סי' קפ"א משום שהטעם שאין נשים מצוות הוא משום שאין להן זקן וזה לא שייך אצל עבדים ולכן הם חייבים וכן עבדים מצווים על הקפה ברמב"ם הל' ע"ז פ"ב ה"ב משום שילפינן הקפה מהשחתת הזקן וכמ"ש בישועות מלכו או"ח סי' נ' אם כן זה ברור בכונת המג"א ואין בזה מחלוקת דאם כן קשה עליו מהא דהשחתה והקפה אלא ודאי הפטורים והחייבים של עבדים כנשים הם רק אם הטעם שייך לשניהם וכן עיין מל"מ הל' מלכים פ"י ה"ז שעבדים חייבים במצות פו"ר אע"פ שנשים פטורות ע"ש וכן בברהמ"ז דן הש"ס ברכות (כ:) אם נשים חייבות ופרש"י דילמא פטורות משום שאין להם חלק בארץ והק' הרשב"א אם כן גם עבדים יהיו פטורים ות' עבדים וגרים הם זכרים ושם זכרים נטלו חלק בארץ ע"ש אם כן ק"ו שאם נשים פטורות מזכירת עמלק משום דלא בני כיבוש ומלחמה נינהו וכדברי החינוך הלא אין טעם זה נוגע לעבדים ויש לחייב אותם, ועל צד זה מוכרחים לומר שעבדים שאינם משוחררים חייבים בזכירת עמלק והיה צורך לשחרר העבד משום דין ונקדשתי וכו' שצריכים עשרה זכרים כשרים וכן כתב הבית יצחק (שמעלקיש) אה"ע סי' ה' אות ד' שאפילו לשיטת החינוך שנשים פטורות מזכירת עמלק משום שאינן בנות כיבוש ומלחמה עבדים חייבים בי הם בני מלחמה וכיבוש.

ועוד יש להעיר שהמהרי"ל דיסקין גם כתב שהשאלה האם נשים חייבות בפ' זכור תלויה בדין הכללי האם נשים חייבות בקריאת התורה שלמג"א סי' רפ"ב בשם מסכת סופרים נשים אע"פ שאינן חייבות בתלמוד תורה מ"מ חייבות לשמוע קריאת ספר כאנשים ואין נוהגות ליזהר בזה ואדרבה יש מקומות שנוהגות השמים לצאת חוץ בעת הקריאה וכמובא במשנ"ב סי' רפ"ב סק"ב. אם כן לכאורה לדברי צ"ל בהמג"א לשיטתו שנשים חייבות מדאורייתא בפ' זכור אבל ודאי אינן מברכות בקריאת התורה אלא במנין של עשרה זכרים בני חורין אבל נראה שמשום כבוד הצבור לא תעלה וכפי שהוא הדין בכל קריאת התורה בשו"ע סי' רפ"ב ס"ג שאמרו חכמים אשה לא תקרא בתבור משום כבוד הצבור וכך לכאורה צריך להיות גם בקריאת פ' זכור שדינו כדין קריאת התורה וכן מבואר במג"א סי' תרפ"ה בשם התה"ד סי' ק"ח שלשיטת הרא"ש פ' זכור קריאת בעשרה מדין תורה ולכן היה צורך לשחרר עבד כדי לצרפו למנין, וכל זה אע"פ שסובר שנשים חייבות בזכירת עמלק מדאורייתא ובעיני קריאה בצבור ולא סגי בקריאה ברבים.

ועוד יש להעיר בנוגע לשיטת הט"ז סי' תרפ"ה סק"ב שבקטן שאינו יודע למי מברכין אין יוצאין ידי הברכה על ידו ואין יוצאין ידי קריאה בלא ברכה על כן אין לקרות למפטיר לקטן שאינו יודע למי מברכין אבל בידוע למי מברכין נראה דשפיר יוצאין ע"ש לענין מפטיר של ד' פרשיות כולל פ' זכור (ולא כהמהרש"ל שאפילו יודע למי מברכין אינו עולה לפ' זכור ולא כשיטת הב"ח שאפילו אינו יודע למי מברכין עולה למפטיר פ' זכור) ותמהו על הט"ז מנא ליה שברכה על פ' זכור מעכבת את המצוה הלא אנחנו קיי"ל שברכות המצוה אינן מעכבות ולא כהירושלמי שברכת המצוה מעכבת את המצוה. ועוד יש להעיר שלא תקנו ברכה מיוחדת לפ' זכור אלא הוא ברכות התורה ככל עלייה לתורה לפניה ולאחריה ומזה משמע שהוא שקריאת פ' זכור הוא דין קריאת התורה וככל קריאת התורה ומי שחייב בקריאת התורה חייב בפ' זכור ומי שפטור פטור אבל אם כן לכאורה לה מהני קריאת פ' זכור לנשים לחוד והואיל וברכה מעכבת כשיטת הט"ז ואי אפשר לברך הואיל והוא דין קריאה בצבור וככל הנ"ל ולא הוי דין חדש בקריאה ברבים אלא קריאה בצבור הוא לכל דבר וברכתו דבר שבקדושה וצריכה עשרה זכרים בני חורין. ועוד יש להעיר שאם דין קריאת פ' זכור היה רק תלוי במצות מחיית עמלק וכל מי שחייב במחיית עמלק מצטרף לקריאת פ' זכור אם כן לכאורה ברור שהברכה לא תהא דאורייתא ולא תהא מעכבת.

ובאופן כללי נראה שיש בקריאת התורה שתי דינים דין אחד מהלכות תלמוד תורה וזה דין דאורייתא של תלמוד תורה ובזה נשים פטורות ויש דין שני של קריאת התורה שנשים חייבות כדברי המג"א בשם מסכת סופרים אבל אינו מצוה דאורייתא והנה הברכה על קריאת התורה היא מדאורייתא כמ"ש הרמב"ן בספר המצוות (הוספות למצוה י"ד) והוא ממנין המצוות שנצטוונו להודות לשמו ית' בכל עת שנקרא בתורה על הטובה הגדולה שעשה לנו בתתו תורתו אלינו וכו' והוא אומר כי שם ה' אקרא הבו גודל וכו' ואין ראוי למנותה מצוה אחת עם הקריאה וכו' ע"ש ואיתא בתוס' הרא"ש ברכות (טו.) שאם ברכה על הפרשת תרומה היתה דאורייתא היתה הברכה מעכבת ולא הוי הפרשה אבל הואיל וברכה על הפרשת תרומה אינה אלא דרבנן אינה מעכבת ע"ש אם כן שפיר י"ל לשיטת הרמב"ן ברכה על קריאת התורה מעכבת אבל כל זה הוא בגלל התלמוד תורה בצבור שבקריאתה במנין של עשרה זכרים החייבים בתלמוד תורה ואז הוי קריאה זו לימוד תורה ברבים אבל אם קוראים לנשים לבד אפילו על הצד שחייבות בקריאת התורה (כמג"א בשם מסכת סופרים) מכל מקום אין לקריאתה את המעלה של תלמוד תורה ברבים שאין שם עשרה זכרים שחייבים בתלמוד תורה ורק אז הוי מצוה דאורייתא לברך ואפילו האשה חייבת לברך מדאורייתא והוא ברכת השבח על התורה אבל חכמים תקנו שמפני כבוד הצבור האי לא עולה לתורה אבל כל שאין שם עשרה החייבים בתלמוד תורה אין מצוה מדאורייתא לברך ואין חיוב הברכה אלא מדרבנן והוא הדין כאשר קוראים לנשים פ' זכור הרי אפילו אם חייבות בפ' זכור מאיזה טעם שיהיה, אין בזה את המעלה של תלמוד תורה בצבור של חייבים בתלמוד תורה הואיל והוא צבור של נשים לחוד ולכן אין הברכה אלא מדרבנן ובמילא אינה מעכבת את המצוה ולכן כאשר קוראין פ' זכור לנשים לחוד אע"פ שמספק אין מברכים והם שפיר יוצאות ידי חובתן גם לשיטת הט"ז שאז הברכה הוא רק מדרבנן ואינה מעכבת.

ובנוגע לספיקו של הג"א מגילה פ"א סי' ו' המובא ברמ"א סי' תר"צ סי"ח מה הדין בקריאת המגילה שלכתחלה צריכה צבור האם נשים מצטרפות לעשרה דמאחר ואינו אלא משום פרסום הנס לא בעינן שיהיו בני מצוה (כלומר סגי בנשים) וכתב כת"ר שיסוד הספק הוא האם בקריאת המגילה דרושה נוכחות צבור כדין דברים שבקדושה או קריאת המגילה בעשרה יסודו מדין פרסום הנס ולזה נשים גם כן נחשבות כרבים. ויש להעיר שכבר מובא בהררי קדם במקראי קודש שם (סי' ל"ה) שמבואר בראשונים שהספק של הג"א אינו אלא סנוגע לצירוף נשים וגברים דילמא הוי כזימון שנשים מזמנות לעצמן אבל אין מצטרפות עם אנשים וכמ"ש המאירי (ה.) ספק זה במקרא מגילה בצירוף נשים עם אנשים אבל ברור שעשר נשים לבד נחשבות לקריאה בעשרה וכל הספק הוא אם מצטרפות לאנשים או דילמא שאני סעודה דאית ביה משום פריצות אבל למגילה מצטרפות והביא בשם חכמי פרובינצא שלמעשה דומה בזה לסעודה ואין מצטרפות עם אנשים וכן דעת בעל העיטור המובא בטור סי' תרפ"ט והיינו משום פריצות אבל לולא זאת גם מצטרפות לאנשים ואם מדובר בנשים לבד פשיטא שהוא בכלל קריאה בעשרה וכן שיטת הר"ן מגילה (ה.) ורמב"ן שדחו את ראית הרז"ה שמגילה א"צ עשרה מדלא תנא ליה במתני' (שם כג:) בהדי הנני מצות שהן בעשרה ודחו דלא דמי שבאמת בעינן עשרה אבל רק משום פרסומי ניסא ולא משום שהוא חובת צבור ולכן אפילו אם כולם כבר יצאו יד"ח מקודם ורק אחד צריך לצאת יד"ח בקריאה זו הרי הוי קריאתו בעשרה הואיל ויש כאן פרסומי ניסא (ולכן קריאה שלא בזמנו כגון ט"ו שחל בשבת וקוראים בכרכים בי"ד צריכים עשרה אבל סגי אפילו אם תשע מהם כבר יצא יד"ח שפיר הוי הקריאה ברבים בפרסום. אם כן לרמב"ן ור"ן אין ספק שדין קריאת המגילה בעשרה הוא מדין פרסום אבל ברז"ה יש לדון ומסביר לכאורה אין שום מקום לחלק ולומר שמדין ונקדשתי וכדומה בעינן קריאת המגילה בעשרה שאין בזה שום טעם לחלק בין בזמנה לבין שלא בזמנה ואדרבה בזמנה היתה מסתבר שיש בקריאתה יותר משום דבר שבקדושה מאשר שלא בזמנה. ובאמת באו"ז ח"ב (סי' ש"ע) מספקא ליה בקריאה שלא בזמנה דצריכה עשרה אם צריכה עשרה בני מצוה כמו כל הטעונים עשרה במגילה (כג:) או דילמא הואיל ואינו אלא משום פרסומי ניסא אע"פ שאינם בני מצוה אכתי איכא פרסום טובא ע"ש הרי דמספקא ליה במחלוקת הרמב"ן והרז"ה ויתכן שזה גם ספיקו של

הג"א המובא ברמ"א ולא כהמאירי וסיעתו דפשוט להם שעשר נשים הוי קריאה בעשרה ורק לענין צירוף עם גברים הוי הספק.

אבל עיין בר"ן מגילה (יט:) הכל כשרים לקרות את המגילה וכו' דבריש ערכין מרבין מהכל לרבות נשים ומשמע שמוציאות את הנשים ידי חובה וי"א שאע"פ שהן מוציאות יד"ח את הנשים אין מצטרפות למנין עשרה למי שמצריך עשרה למקרא מגילה וכדאשכחן בברכות (מה:) לענין ברהמ"ז שאע"פ שנשים מזמנות לעצמן אין מצטרפות למנין שלשה לזמן עם אנשים משום פריצותא, והיינו שיטת בעל העיטור בשם חכמי פרובינצא המובא בטור סי' תרפ"ט שהבאנו לעיל וכתב הר"ן שאי אפשר לומר כן דשאני התם שאין מוציאות אנשים יד"ח ברהמ"ז אבל כאן איך אפשר שמוציאות הנשים יד"ח קריאה ואין מצטרפות עמנן למנין אלא ודאי מצטרפות ולא חיישינן לפריצותא כדחיישינן התם בברהמ"ז שאין שינוי במטבע ברכה בצירופן ואין צירופן ניכר שכן דרך קריאתה ליחדי כרבים וכיון שאין צירופן ניכר מותר משא"כ זיומן הוי שינוי במטבע הברכה וניכר צירופן עם אנשים הלכך חיישינן לפריצותא ע"ש ולא ידענא למה צריך להגיע לזה ולא כתב כהמאירי ששאני סעודה שהוא מקום פריצותא עכ"פ מפורש בדברי הר"ן גם כן שנשים מצטרפות לאנשים במנין עשרה במקרא מגילה והדבר ברור שכן נכון להלכה ונשים מברכות על מקרא מגילה.

ועוד יש להעיר שהרבה פוסקים סוברים שגם הברכה על מקרא מגילה לפני המגילה אין מברכין אלא כאשר המגילה נקראת בצבור של עשרה וכן פסק רבנו גרשום המובא בהגהות מיי' הל' מגילה פ"א אות ט-י ובמרדכי (מגילה אות תשפ"ב) שהוא ברכה לבטלה וכן דעת הבה"ג והיראים וכו' וש"ת מהר"י וייל סי' מ"ה שהלכה כרב אסי במגילה (ה). שאפילו בזמנה אינה אלא בעשרה והמחבר בשו"ע השמיט את הדין האם מברכין עליה ביחיד או רק בצבור וי"א שהשמיטו משום דמספקא ליה למעשה וספק ברכות להקל ועיין דינא דחיי ח"ב (קכח:) שהמנהג שאין מברכין על קריאת המגילה לנשים ובזכור לאברהם (ח"ג דף ד.). ובספר ויען משה (או"ח סי' צ"ה) איתא שהיינו טעמא משום שנשים נחשבים כיחיד ויש מחלוקת הפוסקים אם מברכים על המגילה ביחיד ולכן אין לברך לנשים שהן כיחיד משום דספק ברכות להקל. ולמעשה לא קיי"ל ככל אלה ואנו מברכין על מקרא מגילה גם ביחיד כדעת רב האי גאון המובא בשבולי הלקט סי' קצ"ה וכן דעת הרי"ף ורא"ש וב"י סי' תר"צ וכן המנהג שהלכה כרב והאחרונים האלה סוברים שנשים דינם כיחיד אפילו לענין ברכה הראשונה במקרא מגילה גם כן לא קיי"ל כוותיהו ורוב ראשונים לית להו ספיקו של הג"א כאשר מדובר בעשר נשים ולא הוי הספק אלא בנוגע לצירוף נשים עם אנשים ולכן ברור שבמנין של עשר נשים מברכות על מקרא מגילה.

אבל בקריאת פ' זכור ולקריאת התורה לאלה המחייבים נשים בקריאת התורה לכאורה לא יתכן לברך בצבור של נשים כי לא תקנו ברכה מיוחדת לקריאת פ' זכור אלא הברכות הם אותם ברכות על התורה אשר אינן שייכות לנשים וניתן להבין את זה גופא על פי הדיוק המובא בשם הגרי"ד סולובייצ'יק המובא בהררי קדם סי' קפ"ה כפי שכת"ר ציין שהרי לשון הספרא המובא ברמב"ן ס"פ תצא הוא "מה אני מקיים זכור שתהא שונה בפיה" ופ"ה הראב"ד (ריש פ' בחוקותי) שתהא שונה בפיה הלכות מגילה. מבואר משם שעיקר מצות זכירת עמלק הוא על ידי תלמוד תורה של הענינים האלה ולימוד ההלכות של מחיית עמלק והואיל ונשים פטורות מתלמוד תורה אפשר שגם חיוב זה של לימוד התורה לא חל עלייהו ע"ש ואפשר שהואיל ויש בו דין תלמוד תורה לכן לא תקנו ברכה מיוחדת עבור זה אלא השאירו את הברכות התורה גם למצות זכירת עמלק אבל אין מזה ראייה לפטור נשים מקריאת פ' זכור כי שפיר י"ל שיש שני דינים במצות זכירת עמלק אחד יכול להיות הדין של תלמוד תורה לימוד ההלכות וכו' אבל יש בודאי גם דין של זכירת המעשה ובלי מצוה של תלמוד תורה ושפיר ניתן לומר שנשים חייבות במצות זכירת עמלק אבל רק מדין השני ולא מדין הראשון של

תלמוד תורה של ההלכות ואם כן י"ל שלא תקנו ברכה מיוחדת אלא השאירו הברכה על התורה והוא הדין בקריאת פ' זכור לנשים לבד.

ולכן נראה שאפילו אם נשים חייבות בפ' זכור אינם יכולים להוציא אנשים ידי חובתם בקריאה שהרי אצל אנשים יש בקריאתה גם כן משום דין תלמוד תורה ולזה צריכים צבור של עשרה ולכן אין נשים מוציאות אנשים ידי חובתם בקריאת פ' זכור וכן לא יתכן שיוציאו את האנשים ידי חובתן ואינן יכולות להצטרף אתם וכסברת הר"ן הנ"ל וזאת לא שמענו מעולם שנשים תצטרפנה לאנשים לעשות מנין של עשרה לקריאת התורה אפילו לשיטת המג"א ס' רפ"ב שהן חייבות בקריאת התורה ואפשר שהיינו טעמא משום שקריאת התורה של אנשים מתוקנת בצורה של ונקדשתי בתוך וכו' והאנשים חייבים לברך מדאורייתא כהנ"ל בשם הרמב"ן אבל אינם יכולים לברך הואיל ואין כאן עשרה גברים בני חורין ואי אפשר לצרף את הנשים למנין של עשרה ולכן הגברים אינם יוצאים יד"ח והואיל ואינם יוצאים יד"ח נמצא שאין הקריאה בעשרה כי אין כאן לא עשר נשים ולא עשרה אנשים ואינן יכולות להצטרף לאנשים אבל קריאת פ' זכור לנשים בלבד שפיר קוראים ובלי ברכה כי לא תקנו ברכה מיוחדת על מצות זכירת עמלק בלי החלק של התלמוד תורה של המצוה שבזאת אין נשים חייבות ונשאר דבר שבקדושה שצריכין עשרה זכרים בני חורין. וכן אין להעלות לתורה אשה לפ' זכור במקום שיש צבור של אנשים משום כבוד הצבור אבל אם כל השומעות הן נשים היא יכולה לקרות להן פ' זכור. אבל אם יש שם אנשים אפשר שאינה יכולה לקרות פ' זכור שהרי אינה במצות תלמוד תורה של פ' זכור ואם יש עשרה אנשים שאז הקריאה טעונה ברכה אינה יכולה לעלות לתורה הואיל ואינה חייבת בחלק המצוה של תלמוד תורה דמחייט עמלק ולכן אינה יכולה להוציא את האנשים בברכה כי יש במצות זכירת עמלק חלק של שונה הלכות מחית עמלק אשר חייבים בו רק אנשים ולא נשים. אם כן אין להעלות לאשה לתורה לפ' זכור אבל אם כל השומעות הן נשים האשה יכולה לקרות פ' זכור. והא דבעלמא בקריאת התורה האשה אינה קוראת רק משום כבוד הצבור אבל לולא זה היתה יכולה אע"ג שאינה חייבת בתלמוד תורה י"ל דמכל מקום חייבת בברכת התורה הואיל ויש כאן קריאת תורה ברבים כלומר בצבור של זכרים גדולים בני חורין החייבים בתלמוד תורה במילא יש כאן חיוב ברכה מה"ת ורק משום כבוד הצבור אינה קוראת.

ובכל הנ"ל אפשר לומר שזה דומה לשיטת הירושלמי שאין לקרות בתורה בצבור בלא ברכה שהירושלמי בברכות (פ' שלשה שאכלו) סבר שברכת התורה דאורייתא רק כאשר קוראין בתורה ברבים, והבבלי חולק שברכת התורה הוא דאורייתא כאשר לומד לבד. והנה היה קשה איך אפשר לקרות פ' זכור לנשים בלי ברכה כאשר הדין הוא שאסור לקרוא בספר תורה ללא ברכה ולהנ"ל י"ל הא דלירושלמי אסור לקרות בס"ת ללא ברכה היינו משום שקוראין בתורה בצבור של זכרים החייבים בלימוד התורה אבל בקריאה בפני ציבור של נשים שאינן חייבות בתלמוד תורה וגם אינן חייבות בלימוד הלכות מחית עמלק (השונה הלכות של זכירת עמלק) והואיל וכן כבר אין בקריאתה לנשים משום מעלה של לימוד התורה ברבים ולכן אפשר לקרות בספר תורה גם מבלי לברך וכל הדין שיש לברך עליו הוא כאשר הקריאה הוא בפני צבור של זכרים שהי קריאת התורה בצבור החייבים בתלמוד תורה אבל בפני נשים לא איכפת לנו ומספק אין מברכין ולא עבר אהא דירושלמי.

בידידות עוז,

דוד קסל

* * *

רבי מאיר חזן

מחבר ספרי ברכת רם

ירושלים

כבוד ידידינו היקר והנעלה שוקד על דלתי התורה חריף ובקי טובא

מחבר הספרים היקרים רץ כצבי הגאון הר"ר צבי רייזמן שליט"א.

אחדשה"ט.

יקרת מכתבכם הגיעני אמש, ועברתי עליו בשקיקה בנשימה אחת, והוא בענין חיוב נשים בפרשת זכור והבאתם מערכה לעומת מערכה אלו פוטרים, ואלו מחייבים, ואלו דברי אלוקים חיים - וכפי שפסק הגרש"ז אויערבך דכל אשה תעשה כמנהג אמה.

וראש המדברים בענין זה הוא בספר החינוך שפטר את הנשים, שקשר בין מצות המחיה לבין מצות הזכירה. ומכיון שאין דרכן לעשות מלחמה ואינם במחיה כך יש לפוטרים ממצות הזכירה, וכפי שהגדרנו בס"ד את שיטתו: שה"שיעור" של הזכירה הוא שיעור כזה עד שיבא ויעשה את מעשה המחיה, ודעת החולקים על בעל ספר החינוך ס"ל דמצות הזכירה הינה מצוה נפרדת, דאף מי שאינו במצות המחיה [כי לא להם לעשות המלחמה] מ"מ חייב בזכירה, וכפי שהגדיר זאת במנ"ח: גם מי עמד בסוד ה' יתברך אם הטעם מחמת הנקמה דאפשר גזה"כ שנזכור שנאתו מאיזה טעם ואין אנחנו יודעים, ואולי גם בימות המשיח שיכרת זרעו של עמלק מכל וכל, ולא יהא זכר להם, מ"מ מ"ע לזכור ולא לשכוח. עכ"ל. כפי שהבאתם בקונטרס הנפלא המלא מזן אל זן, וכמעט שאין להוסיף עליו [הלא אמר שלמה המלך שלשים - ולא רבעים בענין מחית עמלק...]. אלא שאין ביהמ"ד בלא חידוש ואכתוב למעכת"ר את אשר עלה בידי בס"ד.

הנה המנ"ח תמה ע"ד החינוך בתמיהות נוספות: וז"ל: [כפי שהבאתם בקונטרס] וצריך ראיה לפטור נשים ממ"ע שלא הז"ג, ובפרט במקום לאו גם כן, ועוד הקשה במנ"ח: ממתני' ערוכה במסכתא סוטה דף מד: במלחמת מצוה הכל יוצאים למלחמה - לרבות חתן מחדרו וכלה מחופתה, וכבר פסק כן הרמב"ם [הלכות מלכים פ"ז ה"ד] וז"ל: במה דברים אמורים שמחזירין אנשים אלו מעורכי המלחמה במלחמת הרשות, אבל במלחמת מצוה הכל יוצאין אפי' חתן מחדרו וכלה מחופתה.

וכאן הרמב"ם לא הגדיר מהי מלחמת מצוה, אולם בפרק ה' בתחילתו כותב הרמב"ם אין המלך נלחם תחילה אלא מלחמת מצוה, ואיזוהי מלחמת מצוה זו מלחמת שבעה עממין ומלחמת עמלק, הרי שמלחמת עמלק מוגדרת כמלחמה מצוה, ולכאן זה אין צריך דמהיכי תיתי לומר דלא יחשב מלחמת עמלק למלחמת מצוה.

אולם הראני ידידי הר"ר זאב ויינרוט שליט"א מדברי רש"י בריש מסכתא סנהדרין במה ששינו שם ואין מוציאין למלחמה ברשות שלא על פי בי"ד של שבעים ואחד - ומפרש רש"י בד"ה במלחמת רשות, וז"ל: כל מלחמה קרי "רשות" - לבד ממלחמת יהושע שהיתה לכבוש את ארץ ישראל. הרי שרש"י השמיט את מלחמת עמלק, וס"ל דרק מלחמת יהושע (מלחמת ז' עממין) היא מלחמת מצוה ובאמת שהדבר צ"ע - מאיזה טעם לא נחשב מלחמת עמלק

למלחמת מצוה. וידידי הר"ר זאב הנ"ל רצה להוכיח מדברי רש"י הללו כדברי - שחילקתי באופן נפלא בין מלחמת עמלק לבין מלחמת ז' עממין. והוא עפ"י דברי הרמב"ם בפ"ה מהל' מלכים שבהלכה ד' בדין מחית ז' עממין פוסק שכל שבא לידו א' מהן ולא הרגו עובר בל"ת שנא' לא תחיה כל נשמה וכו', ואילו בהלכה ה' הסמוכה שהרמב"ם מדבר בה על מחית עמלק שנאמר תמחה את זכר עמלק, הר"ם לא ציין שכל שבא לידו עמלקי ולא הרגו ביטל מ"ע ז'. וצ"ע.

ואמרנו בזה דיש חילוק בין ב' המצוות - דמצוות מחיית עמלק הינה במבחן התוצאה, וזהו משום שהתורה הדגישה את "תמחה" - ותמחה פירושה לעשות שיהא מחוי - ולהביא את העוון לידי גמר (כמו מיחוי קרביו בפסחים) לא כן המצוה דהחרם תחרימים של ז' עממין - שהמצוה הזו היא מצוה ככל המצוות במעשה המצוה ולכן יש דין על א' וא' - וזהו הדין הסיני בהלכותיהן עפ"י דיוק דברי הרמב"ם ועל פי דקדוק המקראות.

ומעתה יש לדון בזה לענין נשים במצוות מחיית עמלק - דאף את"ל כדברי בעל ספר החינוך שיש לפטור נשים ממצוות מחית עמלק - מטעם שלא להם לעשות מלחמה, אולם אכתי יכולה להתקיים המצוה ע"י שהאשה תשלח שליח ומדוע שתפטור מכל וכל. ואם כן חוזר להיות שתהא האשה חייבת גם במצוות זכור (זכירה) וא"כ מאיזה טעם פטר בספר החינוך את הנשים, ומצאתי בזה בספר דורש לציון (מבעל הנודב"י בדרוש ה' דף יז): שהקשה: איך הרג שמואל את אגג - והרי שמואל היה נזיר אולם כמו ששנינו להדיא במתני' במסכתא נזיר דף סו וכן פסק הרמב"ם בפ"ג מהל' נזירות הט"ז - והרי מת עכו"ם מטמא במגע, וא"כ כיצד לאגג נטמא? [ופשוטו דקרא שהרגו בסיף וכדכתיב בקרא וישסף שמואל את אגג] ותירץ דמכיוון דאגג לבדו נותר מכל זרע עמלק, וא"כ בהריגתו מתקיים מצוות מחית עמלק. וא"כ כל ההורגו מקיים המ"ע דמחיית עמלק, ואתי עשה ודחי ל"ת דטומאת הנזיר ושוב הקשה ע"ד, שהלא קי"ל דכל שיכול לקיים שניהם לא דחי הל"ת, וא"כ הלא יכול לצוות לאחר להורגו. ועיין בדבריו שהמשיך בזה.

וראיתי בספר שלמי תודה [פורים סי' ז'] דיש לדון שמא אין זה נקרא שיכול לקיים שניהם - דמכיון דאף חבירו הלא מחוייב הוא במצוות מחיית עמלק, א"כ כשיהרגהו - הרי מקיים מצוות עשה דיליה ואין כאן שליח (וכמו לענין מילה רק כאשר המצוה מוטלת רק על האב, אמרי' דאי איכא אחר ליעביד אחר (בגמ' שבת קכז). אך כשהמצוה מוטלת גם על האחר - לא שייך לומר שזה נקרא אפשר לקיים שניהם וא"כ היא מצוה המוטלת דווקא עליו - ולפיכך הרגו שמואל דווקא.

ובפרט לפי דברי היראים דמצוות מחיית עמלק הינו מצוה המוטלת דווקא על המלך, א"כ החובה היא דווקא מוטלת על שמואל, וכמו שמצינו בדברי הגהותיו של בעל דברי תפארת יעקב על הפי' של התפארת ישראל על המשניות בסוף מסכת נזיר (פ"ט מ"ה ע"ד התפא"י באות נ"ז) שתירץ את הקושיא הנ"ל היאך נטמא שמואל בהריגת אגג - דמכיון שהמצוה מוטלת על המלך בדווקא, וכיון שה' ניחם על מלכותו של שאול - א"כ חזרה המלכות לשמואל - והוא ה' במקום מלך והמצוה מוטלת דווקא עליו.

אולם אם כדברינו שעיקר מצוות מחית עמלק מתקיימת דווקא במבחן התוצאה [ואשר על כן נראה דאף אם יהרוג ע"י גרמא, שפיר דמי, דהעיקר הוא בתוצאה, וכל הגריעותא של גרמא זהו דווקא במצוות התלויות במעשה] א"כ אף המקיים את המצוה ע"י שליח, ואף אם השליח חייב גם כן במצוה מ"מ נקראת המצוה גם כן על שם המשלח, דסוף סוף אין זה פחות מגרמא. נמצא לפי"ז פתרון נפלא לדברי רש"י בריש מסכתא סנהדרין - שהחשיב דווקא את מלחמת יהושע כמלחמת מצוה - והשמיט את מלחמת עמלק מלקראתה מלחמת מצוה (על כל פנים לענין הנידון במתני' ומוציא למלחמת הרשות) - והקשינו לעיל, דזה צריך עיון, מדוע לא תחשב מלחמת עמלק למלחמת מצוה והלא מצוה מפורשת בתורה היא, אולם כפי המתבאר א"ש דהמצוה מתקיימת רק בגמר, ואין כאן כל קיום, כל היכא דלא הושלמה המלאכה,

וזה אינו חשיב מלחמת מצוה. אולם בדעת הספר החינוך יתכן שהוא לא נגרר כלל לחילוק שחילקנו בין מצות מחית עמלק לבין מצות מחיית ז' עממין - אם כי בספר החינוך במצוה תכ"ה ששם מדבר מענין מחיית ז' עממין כתב בדברי הרמב"ם ועובר על זה ובא לידו א' מהם ויכול להורגו מבלי שיסתכן בדבר ולא הרגו ביטל עשה זו - מה שלא כתב כן במצות מחית עמלק, א"כ נראה, שגם הוא חילק כברמב"ם בין מצות ז' עממין למצות מחיית עמלק, אולם לשאר חידושינו היוצאים מחילוק זה, כנראה שבספר החינוך לא מסכים.

ובמה שיש לדון בדברי החינוך במה שכתב שהמצוה רק אם יכול להורגו מבלי שיסתכן יש לדון בזה כפי שנכתוב בזה להלן.

והנה בספר החינוך במצוה תפ"ה - במצות מחית ז' עממין שכ' וז"ל: ועובר על זה ובא לידי אחד מהם ויכול להרגו מבלי שיסתכן בדבר ולא הרגו ביטל עשה זו - עכ"ל. במנחת חינוך תמה וז"ל: דנהי דכל המצוות נדחות מפני הסכנה - מכל מקום מצוה זו התורה צוותה ללחום עמהם וידוע שהתורה לא תסמוך דיניה על הנס (כמו שמבאר ברמב"ן עה"ת במדבר ה' כ') וכדרך העולם נהרגים משני הצדדים בעת המלחמה א"כ חזינו דהתורה גזרה ללחום עמהם אף דהיא סכנה.

והנה איתא ברמב"ן (במצוות ל"ת הנוספות במצוה י"ז) וז"ל: ויש לי ענין מצוה מסתפק עלי, והוא שנראה לי שמצוה על המלך או על השופט ומי שהעם ברשותו להוציאם לצבא במלחמת רשות או מצוה להיות שואל באורים ותומים ועל פיהם יתנהג בענין והא אמרו יתעלה [במדבר פ"ג כ"ג] ולפני אלעזר הכהן יעמוד וגו' והנה הרב בעצמו (הר"מ) כתב בהקדמתו למצוות כלשון הזה. וידוע שהמלחמות וכיבוש הארצות לא יהיה אלא במלך ובעצת הסנהדרין גדולה וכהן גדול כמו שאמר ולפני אלעזר יעמוד וכו' וזו באמת מצוה ולא עצה בלבד והיא לדורות, עכ"ל הרמב"ן.

והמגילת אסתר הצדיק את דברי הרמב"ן וז"ל: נראה לי כי סברת הרמב"ן נכונה בזה שהשאלה באורים ותומים תהיה מן המצוות הנוהגות לדורות. וראיתי בכלי חמדה [הנדפס בעניני פורים בס' כ"ג] שאמר ע"ד הרמב"ן הללו הערה חזקה: מה שייך לשאול באורים ותומים במלחמת מצוה? האם יש לשאול את האורים ותומים אם צריך להניח תפילין? ואם יאמרו האו"ת שלא לעלות נשמע להם? והלא - "לא בשמים היא" [ב"מ נט:] והביא מדברי תרגום יונתן בן עוזיאל (בפרשת תצוה, שמות כ"ח ט"ו) וז"ל: ותעבר חושן דינא דביה מהודע דינהון דישאל דאתכסי מן דייניא, הרי דאפשר לברר ע"י האורים ותומים ספיקות בהוראה - אך גם ע"ז נתקשו - והלא קיי"ל דלא בשמים היא.

וביאר הכלי חמדה, דדעת הרמב"ן כמו ספר החינוך הנ"ל דכל החיוב להלחם במלחמת ז' עממין הוא רק אם יוכל להורגו מבלי להסתכן וא"כ אף במלחמת מצוה יש מקום לשאלה באורים ותומים אם יצליחו שכן אם לא יצליחו ליכא מצוה. וכזו שאלה אם יצליחו או לא, איננה שייכת לכלל דלא בשמים היא - שכן אין שואלים כאן **הוראה** אלא רק **מציאות** ועי"ש היטב אולם אכתי יש כאן מקום לברר - מדוע בספר החינוך הדגיש ענין זה שאם עבר על זה ובא לידו אחד מהם מבלי שיסתכן - דווקא במצוה תכ"ה העוסקת במצות מחית ז' עממין - ומדוע לא ראה הדגשה זו אף במצוה תר"ד העוסקת במצות מחית עמלק.

ואפשר דלפי מה שהעלינו אין כאן קושיא - שכן מכיון שמצות מחית עמלק אינה בלאו הכי מצוה המוטלת על המלך (וכפשוט דברי הגמ' בסנהדרין דף כ: ג' מצוות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ עי"ש) וא"כ יתכן בב' אופנים: או שעל המלך זה מוטל לבדוק ענין זה ואין זה נוגע לכ"א וא', או שלענין מחיית עמלק אין להתחשב בסכנה וכפי טענתו של המנ"ח דבדרך העולם בודאי שבמלחמה ישנה סכנת נפשות, והדברים מקבלים טעם לענין מחיית עמלק שהעיקר של

המצוה הוא התוצאה - בזה באמת לא איכפת לנו מסכנת נפשות ואדרבה זהו טבעה של מלחמה שהיא כרוכה בסכנת נפשות.

וכמש"כ לענין מחיית ז' עממין שהמצוה היא במעשה - א"כ יש לראות שהמעשה יעשה מבלי שיסתכן ועוד יש להאריך בענינים אלו. ודי בזה לעת עתה.

ואכפול תודה וברכה ותזכו להגדיל תורה ולהאדירה כחפץ לבבכם הטהור!

בברכה נאמנה - מאיר חזן

* * *

בני היקר אליהו אליעזר הי"ו כתב:

פורים התשס"ח

לכבוד אבי מורי שליט"א

כפי שהבטחתי, הנני בא בדברים בנוגע לאשר כתב וביאר בנושא חיוב נשים בקריאת פרשת זכור אם נרצה לחוש ביטוי ריאלי להא דדרשו רבותינו על הנאמר במגילת אסתר "אורה זו תורה" - נצטרך רק ללמוד שיעור זה אשר בהירותו מאירה כשמש בצהרים. כה יתן ה' וכה יוסיף שתוכל תמיד להאיר בתורתך את משפחתנו וכל המסתופפים בצלך.

אתחיל בהערה קצרה - במראה מקום, באות א' נכתב בשם המהר"ם שיק בספרו על תרי"ג מצוות שקריאת זכור אחת בשנה הינה עקב ומשום ש"שיעור שכחה" הינו י"ב חודש, ומשום כן חידש עוד בשם רבו החתם סופר, דבשנה מעוברת ראוי לכוין בפר' כי תצא לצאת יד"ח מצות זכירת עמלק. יעויין בשו"ת חתם סופר אבהע"ז סוף סי' קי"ט שם דן בעצמו בענין זה דקריאת פרשת זכור פעם אחת בשנה, והביא ענין זה דשיעור השכחה הוי כל י"ב חודש. מראה מקום אני לך.

הנושא העיקרי עליו רציתי לכתוב הוא נוגע לסיפא. בעיקרו הסתמך על הנפק"מ שבין ציבור לרבים ושאלמנם האשה אינה יכולה להיכלל בציבור הילכתי אשר הגדרתו עשרה אנשים גדולים ובני חורין, אך אין ספק שהאשה היא בכלל הרבים ומצות זכירת עמלק היא מצוה על הרבים, ונשים הוי בכלל. ויצא לחדש עוד יותר דלפי הנ"ל קריאת פרשת זכור תוכל להתקיים בפני עשר נשים. ודפח"ח. בהמשך הדברים כתב "והדברים מוטעמים ע"פ דברי המהר"ם שיק שדיני הקריאה של פרשת זכור הושוו לדיני המלחמה בעמלק, וכשם שמצות המלחמה עיקרה על הציבור לכך גם הזכירה עיקר מצוה בציבור". ומכיון שמלחמת עמלק מוטלת על הרבים, גברים ונשים כאחד (ולא דוקא על עשרה גברים), גם הקריאה מתקיימת בפני המחויבים במחיה, גברים ונשים כאחד וכו' וכו'.

והנה לדידי, יש להבין את הדברים, ומיוחד את דברי המהר"ם שיק קצת אחרת. לפני שנים מספר חשבתי לומר שסיבת חיוב הנשים אינה משום שהיא חלק מהציבור או משום שהיא נכללת ב"רבים", אלא שמצות מחיית עמלק (וממילא זכירת מעשה עמלק) הינה מצוה כזאת שאין היחיד חייב בה כלל וכלל. כשהמצוה היא מצוה שעל הציבור - אז הציבור הוא זה שהתחייב - לאפוקי היחיד. וממילא לא האיש ולא האשה התחייבו כלל במצוה, אלא שהציבור התחייב בה כיחידה בפני עצמה. הנפק"מ שאז חשבתי עליו הוא חיוב העבדים במצוות אלה. וחשבתי לפרש בהא שהגדיר הרמב"ם שגירותם של העבדים כנענים הוא מקצת גירות, בכך שאמנם התגייר אך לא נהפך לחלק מהציבור עד שחרורו וממילא העבד לא יהיה חייב במצוות שהציבור התחייב בהן.

הבנה זאת תעזור להבין גם את שיטות רבותינו בנוגע לחיוב הנשים במצוות מחית עמלק ומצות בנין בית הבחירה.

אני מצרף לכך את אריכות הדברים שכתבתי אז לגאון הר"מ מאזוז שליט"א ואת אשר השיב לי ותשובתי האחרונה. בנוסף לכך יש לי אריכות דברים בנוגע למצות בנין ביהב"ח וחייב נשים ועבדים בה אך אכ"מ. ולסיום, ברכת פורים שמח! שנזכה לגאולה שלמה במהרה.

בנך, אוהבך מוקירך ומכבדך,

אלי

* * *

לכבוד

הגאון הגדול, מעוז ומגדול, מרביץ תורה ברבים, ומחבר ספרים נפלאים.

הגאון רבי מאיר מאזוז שליט"א

בעמח"ס סנסן ליאיר וראש ישיבת כסא רחמים בעיר בני ברק ת"ו.

אחדשה"ט כו"כ.

לפני שבועות מספר, בהכניי שיעור שאני זוכה למסור מדי שבוע כאן בעירנו - שיקאגו, בענין נשים במצות זכירת מעשה עמלק: המציא לידי אחד הרבנים החשובים בעירנו הגאון הרב דניאל רקח שליט"א רב דעת הספרדים ק"ק שערי מזרח, את ספרך הנפלא "סנסן ליאיר". וראיתי שכת"ר שליט"א הרחיב כיד ה' הטובה עליו בסימנים ג' וד' שבחלק השו"ת ללכן ולבאר את הנושא. בתוך דבריו שם הביא את דברי הגר"ע יוסף שליט"א בשו"ת יביע אומר (ח"ח סי' נ"ד) שיצא להוכיח ששיטת הרמב"ם היא דנשים חייבות במצות זכור. וראיתו מהא דהרמב"ם בסה"מ בסוף מנין העשין מונה י"ד מצוות שאין הנשים חייבות בהן, ואילו מצות עשה קפ"ח וקפ"ט, שהן מצות מלחמה בעמלק וזכירת מעשה עמלק לא נמנו בכלל זה, אלמא דסבירא ליה שאף הנשים חייבות במצוות אלו. ושלא כדברי החינוך. עכ"ל הגאון בעל יביע אומר שם באות י"ט.

וכת"ר הקשה עליו קושיא נפלאה, והיא, דכד נעיין טובא בגוף דברי הרמב"ם שם נווכה, שכל דברי הרמב"ם האלו, היינו המנין הזה, עוסק רק בששים המצוות ההכרחיות. ומתוכן הנשים פטורות מי"ד מהן, וז"ל שם: ואני בעניי נוראות נפלאתי, שהרי הרמב"ם שם בסוף מצוות עשה מנה רק המצוות "ההכרחיות" שנוהגות גם בזמן הזה, ומהן הוציא מן

הכלל י"ד מצוות שאין הנשים חייבות בהן וכו', ואילו מ"ע קפ"ח וקפ"ט לא מנאן כלל בין ששים המצוות ההכרחיות. וא"כ אדרבא איפכא משמע דס"ל דמצוות מלחמה בעמלק וזכירת מעשה עמלק אינן נוהגות כלל בזמן הזה וכו'. ועכ"פ כיון שלא מנאן בכלל המצוות ההכרחיות שהן ששים, מה מקום לדייק מדבריו שהנשים חייבות בהן כאנשים וכו', וקושיתו ולשונו שם נפלאות הנה.

אך רציתי להציע לפני כת"ר שליט"א את אשר חשבתי בענין, והוא, דאמנם מדברי הרמב"ם באמת אין ראיה, דהרמב"ם עוסק שם רק במצוות ההכרחיות. אך בסוף מנין העשין, קצת לפני הקטע המדובר קובע לו הרמב"ם: "וכשתסתכל כל אלו המצוות שקדם זכרם עתה, שתמצא מהם מצוות שהם חובה על הציבור לא על כל איש ואיש, כמו בנין בית הבחירה והקמת מלך והכרתת זרעו של עמלק". הנה הדגיש הרמב"ם חזר והדגש, שמצוות מחיית עמלק הינה מצוה שחלה על הציבור כיחידה אחת. ובעצם אף יחיד לא הצטווה באופן אישי ופרטי, אלא רק משום שהינו חלק מן העם.

ועפ"ז חשבתי לתומי לומר, דהאי סברא דאמרו חז"ל דאשה לאו בת כיבוש ניהו יכולה להיאמר רק היכא דהאשה חייבת באופן אינדיבדואלי. שם אמרה התורה שהאשה אינה חייבת במלחמה כאיש, משום שהיא לאו בת כיבוש. אך במלחמת עמלק הרי האשה (וגם האיש!) אינה חייבת כאשה אלא רק כחלק מן הציבור, וממילא א"א להחיל עליה את הפטור דלאו בת כיבוש היא. כי א"א להחיל פטור כזה על הציבור!

ואם כנים הדברים, אזי מוכרח שהאשה אכן חייבת במחיית עמלק, משום שהיא חלק בלתי נפרד מעם ישראל. אולם בעל החינוך חולק על הרמב"ם, משום שבסוף מצות תר"ד כתב וז"ל: "וזאת מן המצוות המוטלות על הציבור כולן וכו', ובאמת כי גם על כל יחיד מישאל הזכרים מוטל החיוב להרגם ולאבדם מן העולם אם יש כח בידם בכל מקום ובכל זמן, אם אולי ימצא אחד מכל זרעם". דהיינו שבעל החינוך סובר, שאמנם מצוות מחיית עמלק הינה מצוה דרמית על הציבור, אך מצוה זו רמית נמי על היחיד כיחיד. ולכן מובן מדוע החינוך הוציא את הנשים מן הכלל שנשים לאו בנות כיבוש ניהו. וממילא פטר בעל החינוך את הנשים ממצוות זכירת מעשה עמלק. דהרי כל מטרת הזכירה היא המחיה וכלשון הרמב"ם בסה"מ (מצוה קפ"ט): "היא שצונו לזכור מה שעשה לנו עמלק בהקדימו להרע לנו ולשנוא אותו בכל עת ועת ונעורר הנפשות באמרם להלחם בו, ונזרו העם לשנוא אותו עד שלא תשכח המצוה ולא תחלש שנאתו ותחסר מהנפשות עם אורך הזמן וכו', הלא תראה שמואל בהתחילו לעשות המצוה הזאת איך עשה שהוא זכר תחילה מעשהו הרע ואחר כך צוה להרגו" עכ"ל. ובעל החינוך א"כ סובר דנשים פטורות מן הזכירה ורק הזכרים חייבים "כי להם לעשות המלחמה ונקמת האוייב - לא לנשים". (ובאמת המנחת חינוך שם על אתר מקשה דמאן יימר דהזכירה היא רק בגלל המחיה, וכבר האריכו בנקודה זו. יעויין ברמב"ן סוף פר' כי תצא ובשו"ת בצל החכמה ח"ו סי' מ"ט ובמקראי קדש להגרצ"פ על פורים ס"ה. והנפק"מ מזה תהיה כמובן פסק המג"א בסי' תרפ"ה דאפשר לצאת יד"ח זכור בדיעבד בפורים בבוקר בשמיעת "ויבא עמלק". אך המשנ"ב בסי' תרפ"ה ס"ק ט"ז והערוה"ש סי' תרפ"ה ס"ה חולקים, משום דפרשת ויבא עמלק אין איזכור כלל למחיית עמלק. וכך סבר נמי בעל הפעולת שכיר בפ"י למעשה רב סי' קל"ג).

אך הרמב"ם שסובר שאין האשה או האיש חייבים כלל במצוה אלא שהציבור חייב כיחידה אחת, יסבור דהאשה חייבת במחיה וכו"ל. וממילא חייבת נמי בזכירה (ויעויין במהר"ם שיק דס"ל דיוצאים יי"ח מצוות זכור דוקא בציבור - מהר"ם שיק על מצוה תר"ה).

הנפק"מ מכל הנ"ל תהיה גבי עבדים. הישועות מלכו בסי' ג' כתב דעבדים יהיו חייבים במצוות זכירה, כי טעם החינוך לפטור נשים הוא משום שאינן בנות כיבוש, אך העבד איש הוא והוי בר כיבוש, וממילא יהיה חייב במצוות זכירה. והאחרונים האריכו לבאר אם דברי הגמ' בברכות דף מ"ז: גבי הא דר' אלעזר שחרר עבדו ודברי הרא"ש שם על פר'

זכור, מהווים ראיה לפטור את העבדים. והבנין ציון בשו"ת החדשות ס"ח דחה דמשם אין ראיה משום שר"א שיחרר את העבד בכדי שיוכל להצטרף למנין אך לא בכדי שיתחייב בעצם - כי מחוייב ועומד הוא כאשה. וכת"ר כבר מביא ששם מובאת דעת הגר"נ אדלר זצ"ל שהנשים חייבות בשמיעת פ' זכור (וכן כתבו התורת חסד אורח חיים סימן ל"ו והברכת אהרן עמ"ס ברכות מאמר צ"ט אות כ'. והמנחת קנאות עמ"ס סוטה דף מד; ויעוין עוד בהתעוררות תשובה ח"ג סי' תע"ו).

אך לולי דמסתפינא הייתי אומר דהעבד פטור ואינו יכול כלל להתחייב במצוה זו, אפי' לשיטות הסוברות דנשים חייבות. והוא משום שהעבד אינו חלק מעם ישראל. הוא אינו חלק מן הציבור. וכאמור מצוה זו חלה על הציבור כיחידה "ולא כל איש ואיש" כלשון הרמב"ם הנ"ל. אזי מוכרח ומבואר דרק מי שהוא חלק מן הציבור יכול להתחייב - לאפוקי עבד. וא"א כאן להשתמש כגז"ש דלה לה - משום שאף האשה אינה חייבת בתורת אשה אלא בתורת חלק מישראל.

ועפ"ז רציתי לבאר את לשון הרמב"ם בפ"ג מהל' איסור' כ' ה"א י"ב וז"ל: "ואין העבד טובל אלא בפני שלשה וביום כגר שמקצת גירות הוא. כששתחרר העבד צריך טבילה אחרת בפני שלשה ביום שבה תיגמר גירותו ויהיה כישראל ואין צריך לקבל עליו מצוות ולהודיעו עיקרי הדת שכבר הודיעוהו כשטבל לשם עבדות". וכבר תמהו הכל מהו גדר זה דמקצת גירות ואיך ולמה נחשיב את העבד בתקופה זו. ויותר מכן הקשו כפי שהקשו התוס' ביבמות דף מ"ז דאם העבד בעי טבילה נוספת לכששתחרר - איך נחשב הוא לבר קידושין מיד עם השיחרור הרי הוא עדיין אינו ישראל גמור.

הגר"ח מבריסק רצה לחדש מהלך נפלא ולומר דאמנם אין הוא ישראל גמור, ועד הטבילה השניה אין העבד יכול לקבל דינים של ישראל גמור. אך "חלותים" שחלו עליו במיוחד מפאת היותו עבד, דברים אלו ודינים אלו נפקעים מיד בעת השחרור, והא דהעבד אינו בר קידושין "מבואר בקידושין דס"ח דהוא מקרא מלא דעם הדומה לחמור, והך דעם הדומה לחמור הוא דין מסויים ומתווסף בעבדים, מה דליתא גם בנכרי דהא בזה גם הא דעבד אין לו חיים ונכרי יש לו חיים וכו' וכיון דהוי דין מיתווסף מחמת עבדות, על כן ממילא אמרינן דלענין זה בשחרור לבד חוזר דינו להיות כישראל והוי בר קידושין אף קודם הטבילה". עכ"ל הגר"ח.

אך עדיין צריך להגדיר במה מתבטא מקצת הגירות. כלפי מה הוי גר וכלפי מה אינו הוי גר. ונראה לומר דאמנם העבד התגייר אך גירות זו לא עשתה אותו לחלק מעם ישראל. הוא אינו שייך לציבור. והנפק"מ תהיה לגבי המצוות שהציבור חייב בהן, וכפי שמנה אותן הרמב"ם שם בסוף מנין העשין. והדבר מדויק היטב בלשון הרמב"ם שכתב שצריך העבד לאחר שחרור טבילה שניה "שבה תיגמר גירותו ויהיה כישראל". לשם מה הוסיף הרמב"ם שדקדק בכל מילותיו דבטבילה זו יהיה כישראל, הלא דבר פשוט הוא? אלא כוונתו אולי לומר שכשיטבול טבילה שניה ויהיה כישראל כחלק מעם ישראל. דלפנים אינו!

ומצאתי לכאורה סימוכין לסברא זו בדברי הנוד"ב מהדו"ת חו"מ סי"א שכתב דבר נפלא שם וז"ל: "כל התורה כולה לישראל ניתנה ולא שייך לחייב מי שהוא מעם אחר במצות התורה שניתנה בסיני וא"כ מצד הסברא לא היה עבד חייב בשום מצוה כשם שאין הכותי מחוייב בשום מצוה ותורה צוה לנו משה לא לעם אחר ובא הג"ש לה לה לחייבו במה שהאשה חייבת ומה שאין האשה חייבת אין אנו פוטרים אותו מג"ש לה לה אלא שממילא הוא פטור דמהיכי תיתי שיתחייב וכו'. עכ"ל. הרי דבריו ברורים מאוד. העבד הוא חלק מעם הדומה לחמור וממילא אין התורה שניתנה לעם ישראל יכולה לחול עליו. וחידשה התורה דיתחייב רק במצוות שהאשה חייבת בהן באופן פרטי וכו"ל.

איני רוצה להאריך ולהטריח. אך אני מוכרח לציין דלפני שנים מספר כשעסקתי בסוגיא דנשים במצות בנין ביהב"ח הבאתי ראיה דשיטת הרמב"ם היא שהנשים תהיינה חייבות מאותו מנין הי"ד. ושאלת הרב שליט"א על דברי הגר"ע יוסף קשה גם על דברי. ואמנם רבו גם רבו השיטות בעניין זה דכו"ע הקשו על הרמב"ם שפסק בפ"א מהל' בית

הבחירה הי"ב שנשים חייבות לבנות ובאותה הלכה פסק נמי דאין בונים המקדש בלילה. וא"כ לכאורה הוי מצוה זו מ"ע שהז"ג, ואיך אפשר לחייב את הנשים, ורוב האחרונים תירצו דאכן מצוה זו אינה מ"ע שהז"ג מכל מיני טעמים (יעוין בבית יצחק או"ח סי' ג' אות ד' ובמרחשת סי' כ"ב, וצפנת פענח בהשמטות עמ' נ"ד. ובקה"י למס' שבועות ס"י ובדברי מלכאל ח"ה סי' צ"ט).

אך לענ"ד אף אי נימא דמצוה זו הוי מ"ע שהז"ג - עדיין הנשים תהיינה חייבות משום שהפטור דזמן גרמא יכול לחול על אשה כשהיא נצטווה במצוה באופן פרטי, אך כאשר היא חייבת רק בגלל היותה חלק מן הציבור שם הפטור לא חל דאין לפטור על מי לחול! דאין אף אשה שחייבת במצוה זו כאשה. והרי מצוה זו דבנין ביהב"ח הוי מצוה שרמיא רק על הציבור "לא כל איש ואיש" וכפי שכתב הרמב"ם בפ"י שם בסוף מנין העשין.

ושוב תהיה נפק"מ גבי עבד. משום שדנו האחרונים האם עבד יהיה חייב במצות בנין ביהב"ח. יש שרצו להביא ראיה מגמ' דב"ב דף ד' דהא דנתן בבא בר בוטא עצה להורדוס אין בזה בעיא דמשיא עצה משום "אי בעית אימא שאני עבדא דאיחייב במצוות ואי בעית אימא שאני בית המקדש דאי לא מלכות לא מתבני". ומתירוצא קמא בגמ' מבואר דעבד חייב נמי במצות בנין ביהב"ח. ומכאן מבאר הבית יצחק. למד הרמב"ם שנשים נמי חייבות. אך ראיתי בקובץ שיעורים לבב"ב אות כ"ד שהוכיח דאין כוונת הגמ' באומרה "שאני עבדא דאיחייב במצוות" למצות בנין ביהב"ח אלא למצוות באופן כללי. כי אל"כ יוצא מדברי הגמ' שדניאל נענש משום שהשיא עצה לנבוכדנצר לתת צדקה והרי הר"ן בסנהדרין דף נ"ז פסק דגוי גם חייב במצות צדקה. אלא מוכרח אומר הקוב"ש דכוונת הגמ' לברר אם העבד חייב במצוות באופן כללי. וכך ראיתי מפורש ברבנו גרשום על אתר וכן במאירי.

אך אף אי נימא כהבית יצחק בהבנת דברי הגמ', הרי הרמב"ם עצמו לא פסק כתירוצא קמא אלא כתירוצא בתרא, דהנה כתב בפ"ב מהל' רוצח הט"ז: ואסור להשיא עצה טובה לגוי או לעבד רשע ואפילו להשיאו עצה שיעשה דבר מצוה והוא עומד ברשעו אסור". וכתב שם הכס"מ דדברי הרמב"ם הם כשינויא בתרא. ואשר ע"כ אין להביא ראיה מדברי הגמ' דעבד או אשה חייבים במצוות!

אך לענ"ד י"ל דבוודאי העבד פטור מן המצוה וללא כל קשר לדין האשה במצוה זו. דהאשה לפי הרמב"ם, התחייבה רק משום שהיא חלק מעם ישראל, משא"כ העבד, שאינו כישראל בזה שהוא אינו חלק מעם ישראל ומן הציבור, אינו יכול להיכלל בחיוב זה דבנין ביהב"ח. ואין לומר דהגז"ש ד"לה לה" הוא המחייב משום שהאשה כאן אינה חייבת בתורת אשה.

אני תפלה שהדברים ימצאו חן בעיני כת"ר שליט"א ושכת"ר יהנה מן הדברים.

אהיה זוכה אם כת"ר ימצא זמן להאיר ולהעיר ואף במשהו על הדברים.

בברכה רבה ובברכת חג שמח

אליהו אליעזר רייזמן

ניסן התשס"ג

* * *

תשובתו של רבי מאיר מזוז:

ערב פסח התשס"ג

לכבוד הרה"ג ר' אליהו אליעזר רייזמן שליט"א

קליפורניה. ארה"ב.

שלום וברכה!

נגה עלינו אור יקרות גלילי ידי קדשו שקבלתי אתמול, וקמתי עכשיו באשמורת הבוקר והתבוננתי בהם בשום שכל, והיו בפי כדבש למתוק. ומכל מקום נ"ל, שאף אם נאמר בדעת הרמב"ם דאשה חייבת בהכרתת זרעו של עמלק מפני היותה חלק מעם ישראל ודלא כסברת החינוך, אכתי בזה"ז האשה פטורה גם מזכירה וגם ממחייה, שהרי לפי הרמב"ם שתי מצוות אלו אינן נוהגות בזה"ז, ולכן לא מנה אותן בין המצוות ההכרחיות, וגם לא הביא אותן בשום מקום בחיבורו, רק בהלכות מלכים שכולו הלכתא למשיחא. וא"כ לא עדיפי נשים מאנשים וכולהו בזה"ז פטורים מדאורייתא לדעת הרמב"ם. ואם כי תיקנו חכמים לקרוא פרשת זכור בזה"ז, אינו אלא מדרבנן בעלמא ככל קריאת ס"ת, וא"כ נשים פטורות דהו"ל מ"ע דרבנן שהז"ג. וכן מוכח מדברי המג"א סימן רפ"ב סק"ו שנהגו הנשים לצאת חוצה בקריאת התורה ע"ש ולא הוציא מן הכלל שבת זכור.

ועוד, הנה הרמב"ם כיילינהו בחדא מחתא בסה"מ בסוף מנין העשין (שהזכיר כת"ר) בנין בית הבחירה והקמת מלך והכרתת זרעו של עמלק. ואם כי בבנין בית הבחירה כתב להדיא (בפ"א מהלכות בית הבחירה הי"ב) שהכל חייבים לבנות ולסעד בעצמם ובממונם אנשים ונשים כמקדש המדבר (ונ"ל לצדדין קתני. לבנות - אנשים, ולסעד בעצמם ובממונם - אנשים ונשים, כמו שהיה במשכן שטוו את העזים והביאו חח ונזם וגו'. דלא מסתבר שנשים יבנו את ביהמ"ק. דאשה בעזרה מנין, וכל כבודה בת מלך פנימה) - מכל מקום לגבי הקמת מלך אין לנשים מה לעשות, דאשה אינה בוחרת ואינה נבחרת וכמו שאמרו בספרי פרשת שופטים (והובא בתורה תמימה שם) שום תשים עליך מלך ולא מלכה. וא"כ לכאורה ה"ה בהכרתת זרעו של עמלק שאין לאשה להכרית דלאו בת כיבוש היא. ואולי כעין שעשתה יעל אשת חבר הקיני שהרגה את סיסרא. וצ"ע. עכ"פ נראה דבזה"ז פשיטא להרמב"ם דאין שום חיוב זכירה מדאורייתא וממילא נשים פטורות.

ומה שהביא כת"ר בשם המנחת חינוך שהקשה על ספר החינוך דמאן לימא לן שהזכירה היא בשביל המחייה, עיין בסנסן ליאיר (עמודים קעה-קעו) שהוכחתי כן בס"ד מהגמ' במגלה (דף י"ח ע"א) שהזכירה והמחייה משולבות זו בזו, וכן דעת הרמב"ם שתמיד מונה המחייה לפני הזכירה הפך סדר הכתוב (בסה"מ מ"ע קפ"ח וקפ"ט, ובמנין המצוות שבראש היד החזקה ובריש הלכות מלכים ובפ"ה מהל' מלכים ה"ה) ללמדנו שהזכירה לשם המחייה. ודו"ק.

בברכת חג פסח כשר ושמח, ונזכה לראות במחיית זכר עמלק ובעמידת מלך

המשיח ובנין בית הבחירה בב"א.

מוקירו ומכבדו נאמ"ן ס"ט.

* * *

ועל כך השיב לו בני שיחי:

בס"ד

לכבוד הגאון הגדול, מעוז ומגדול

מרבין תורה ברבים וראש ישיבת כסא רחמים

הגאון רבי מאיר מאזוז שליט"א

בני ברק

אחדשה"ט כי"ר

רוב תודות הנני שולח לכת"ר על מכתבו היקר מערב פסח, עלי רק לומר שהכינוי "הגאון הגדול" בודאי שאינו שייך לגבילי, הנני אברך צעיר לימים בלבד, אעפ"כ, חן חן לו על שהטריח לענות על מכתבי הראשון. אך למותר לציין שדבריו המרצוני לעיין שוב בסוגיא עליה כתבתי אז ולענות על שאלתו.

(א) ראשית, כתב כת"ר "שאף אם נאמר בדעת הרמב"ם דאשה חייבת בהכרתת זרעו של עמלק מפני היותה חלק מעם ישראל ודלא כס' החינוך, אכתי בזה"ז האשה פטורה... שהרי לפי הרמב"ם שתי מצוות אלו אינן נוהגות בזה"ז... וא"כ לא עדיפי נשים מאנשים וכולהו בזה"ז פטורים מדאורייתא לדעת הרמב"ם. ואם כי תקנת חכמים לקרוא פרשת זכור בזה"ז אינו אלא מדרבנן בעלמא ככל קריאת ס"ת וא"כ נשים פטורות דהו"ל מ"ע דרבנן שהז"ג. והמשיך כת"ר שם להביא ראיה מדברי המג"א בס"י רפ"ב שנקט שנשים נהגו לצאת חוצה בקה"ת "ולא הוציא מן הכלל שבת זכור".

והנה, לדידי, אף אם החיוב היום הוי רק מדרבנן, עדיין צורת המצוה דרבנן זהה לצורת המצוה דאורייתא, דהיינו, שחכמים תיקנו, שמי שהוא חייב מן התורה יהיה חייב בזה"ז מדרבנן על אף שאין מצות התורה נוהגת. וממילא אי נימא שמצות התורה חלה על הציבור ולא על היחיד, וממילא נשים איתנהו בכלל מצוה זו, גם חכמים הטילו מצוה זו על הציבור ולא על היחיד. וממילא אף שהמצוה הוי דרבנן, ויש צד לומר דבמצוות עשה דרבנן שהז"ג נשים פטורות (יעוין תוס' ברכות דף כ': והאחרונים האריכו טובא בזה) - אך במצוה זו רבנן לא הטילוהו על היחיד כלל וכלל אלא על הציבור. וממילא גם הנשים תהיינה חייבות גם במצוה זו אף שהיא מדרבנן.

ומדברי המג"א לכאורה אין להביא ראיה דהמג"א עצמו הוא זה שפוסק בס"י תרפ"ה דפרשת זכור הוי מן התורה אף בזה"ז. יעוין שם שכתב בסוף דבריו דמסתמא דתלמודא משמע שקריאת פרשת זכור הוי מדאורייתא. וממילא אף שבס"י רפ"ב הביא ע"פ דברי מס' סופרים שנשים חייבות בקה"ת בכל השנה ונקט שיש שנהגו שהנשים יוצאות - אעפ"כ דברים אלו אינם מובנים לכלול את פרשת זכור, משום שהוא גופא פסק שפרשת זכור הוי מדאורייתא, ורק שאר הקריאות הן מדרבנן וכדהביא שם בס"י תרפ"ה בריש דבריו.

(ב) כת"ר שם המשיך להקשות על עיקר היסוד שכתבתי מהא דהרמב"ם בסוף מנין העשין שבספר המצוות "כילינהו בחדא מחתא... בנין בית הבחירה והקמת מלך והכרתת זרעו של עמלק... ולגבי הקמת מלך אין לנשים מה לעשות דאמה אינה בוחרת ואינה נבחרת וכמו שאמרו בספרי פרשת שופטים שום תשים עליך מלך ולא מלכה וכו'". וכוונתו להקשות דא"נ דכל מצוות אלו ניתנו רק לציבור ולא לכל איש ואיש (וכלשון הרמב"ם) מדוע אין לנשים חלק במצות הקמת מלך.

ולולי דמסתפינא הייתי אומר שגם לנשים יש חלק במצוה זו. ראשית כל צריך לציין שהרמב"ם בכתבו מצוה זו בסה"מ במצוה קע"ג לא כתב דהמצוה אינה נוהגת בנשים. ולענ"ד דמצות מינוי מלך אינה רק הציווי לעשות מעשה

מינוי, אלא גם הציות לדברי המלך בכל תקופת מלכותו - גם היא בכלל המצוה, וז"ל הרמב"ם שם בסה"מ: "וכל זמן שיצוה המלך הזה ציווי שלא יהיה סותר מצוה מן התורה הנה אנחנו חייבים לשמוע מצותו ומי שיעבור על מצותו ולא ישמע אליו הנה מותר למלך להורגו בכל ענין שירצה וכו'". הנה, מבאר לנו הנשר הגדול - הרמב"ם דגם מילוי הוראותיו של המלך בכלל מצוה זו היא, ופרט זה בוודאי שייך גם בנשים דגם האשה מחוייבת לציית לדינא דמלכותא. אמנם הקיום הראשוני של מצוה זו הוא עצם המינוי אך למצוה זו יש המשך, והוא כשנשמע למצות המלך בכל תקופת מלכותו עלינו.

ואל תשאל מהא דאיתא בספרי "שום תשים עליך מלך ולא מלכה" דמכאן משמע שהאשה מופקעת מכל פרשת המלוכה ואינה בוחרת ואינה נבחרת, משום שלענ"ד הרמב"ם למד אחרת. דהנה ברמב"ם פ"א מהל' מלכים ה"ה כתב אין מעמידין אשה במלכות שנאמר עליך מלך ולא מלכה". ומעודי תמהתי, מדוע הרמב"ם כתב את המילה "עליך" - הלוא הדרשה היא "מלך ולא מלכה" והמילה "עליך" הינה חלק מדיבור המתחיל? (אמנם בהוצאת פרנקל השמיטו את המילה "עליך" - אך לדידי הדברים מדויקים להפליא). אך השאלה קשה יותר משום שהרמב"ם שם מוסיף: "וכן כל משימות שבישראל אין ממנים בהם אלא איש". וכבר תמהו המפרשים, מנין לו לרמב"ם פרט זה - הלוא בספרי מיעטו את הנשים רק מן המלכות. אמנם בה"ד שם פוסק הרמב"ם ע"פ דברי הגמ' ביבמות שלא זו בלבד שהגר אינו יכול להיות מלך אלא אף נפסל מלשרת בכל השררות שבישראל וילפינן כן מקרא ד"מקרב אחיך תשים עליך מלך כל משימות שאתה משים עליך לא יהיו אלא מקרב אחיך" אך באשה לא מצינו לימוד כזה.

ולענ"ד י"ל דפסול הגר מלהיות מלך ופסול האשה מלהמנות למלכה שונים הם במהותם וביסודם. הגר פסול בפסול הגוף בנוגע למלכות, וזהו הגילוי של התורה באמרה "לא תוכל לתת וכו'". אך הקשו חז"ל בסוגיא ביבמות דאף א"נ דאין הגר יכול לשאת בתפקיד רם זה - היינו המלוכה, מנין לו שאינו יכול לשאת בשאר תפקידי השררה, וע"ז בא הכתוב ללמד דבכל משימות שאתה משים לא יהיו אלא מקרב אחיך. אך באמה - אין פסול בגופה שמונע ממנה להיות מלכה, אלא שהאשה אינה יכולה לשאת בתפקיד משום שאינה יכולה להיות "עליך". הפסול אינו בה - אלא שהיא לא יכולה להיות שְׁלִיטָה "עליך", וממילא אין היא יכולה לשאת בתפקיד. ואם כנים הדברים, אזי פשוט דאינה יכולה לשאת בשום תפקיד של שררה משום שבכל התפקידים של שררה איכא החסרון ד"עליך". וממילא אין צורך בלימוד אחר, כבגר, משום שכאן טעם האיסור שייך בכל תפקידי השררה. וזהו דהוסיף הרמב"ם "עליך" בכדי להדגיש את הטעם שבאיסור, ושלכן אסור בכל המשימות.

והדבר מדויק היטב גם בלשון הרמב"ם, דבהלכות ד' ו' נקט הרמב"ם "אין מעמידין מלך" - היינו שההדגשה היא על הגברא, שגברא כזה המנוי בהלכות אלו פסול מלהיות מלך. אך בה"ה לא כתב הרמב"ם "אין מעמידין מלכה" אלא כתב "אין מעמידין אשה במלכות" - היינו שההדגשה היא על התפקיד - שהאשה אינה יכולה לשאת בתפקיד הזה של מלכות. (וכן נרמז דבר זה במש"כ הרמב"ם בה"ה "וכן כל משימות וכו'", היינו שטעם הדבר ויסוד ההלכה שווים).

איני רוצה להאריך ולהטריח, אך הנפק"מ תהיה במה שחידשו הנוד"ב במה"ת חו"מ ס"א והחת"ס בשו"ת או"ח סי"ב דכל הדין דגר אינו יכול להיות מלך הוא רק במלך ראשון אך במלך שיוורש מאביו את המלכות אין בו מניעה אף אם אמו אינה מישראל, (ובכך תירצו את קושיית הכס"מ שם מהא דרחבעם בן שלמה היה בן נעמה העמונית).

עכ"פ המנח"ח במצוה תצ"ז שואל וחוקר האם חידוש זה שייך אף בהאי הלכה דאין מעמידין אשה במלכות, דשמא רק אסור למנות אשה כמלכה הראשונה, אך בת תוכל לרשת את המלכות מאביה המלך, ונשאר המנח"ח בצ"ע. אך לפי דברינו הנ"ל אין מקום כלל לשאלה זו. הגר פסול בפסול הגוף ולכן מנעה ממנו התורה מלהיות מלך, ובאו הנוד"ב

והחת"ס לחדש דפסול זה מונע בעדו מלהיות מלך ראשון, אך באשה אין פסול הגוף - אלא שאין היא יכולה לשאת בתפקיד, ומניעה זו שייכת הן במינוי ראשון והן במקרה ותירש את המלוכה. ובכך מתורצת קושיית המנחת חינוך.

נחזור לנד"ד, מכל הלין חזינן דהא דאין האשה בוחרת ו/או נבחרת אינו מוכיח שהיא מופקעת מן הפרשה אלא הוי הדבר משום שאין היא יכולה להיות עליך. אך בהאי פרטים במצוות המלך שהיא כן יכולה ליטול חלק, בוודאי שהיא מצווה בהם. ולמשל הציות להוראת המלך אשר הוכחנו לעיל הוי חלק מקיום המצוה ד"שום תשים". וממילא הא דכלל הרמב"ם הני תלת מצוות בהדי הדדי ונקט עליהן שאין כל יחיד ויחיד חייבים בהם אלא שרק הציבור חייב בהם הוא בדווקא ואף האשה בכלל וכדפירשתי. ובכך מתורצת תמיהתו של כתר"ה.

אני תקוה ותפילה שכתר"ה ימצא חן בדבריי, ואשמח כמובן אם ירצה להאיר/להעיר על הדברים. אצרף את כתובתי להלן.

בכבוד רב ובברכה מרובה

אליהו אליעזר רייזמן

אייר ה'תשס"ג